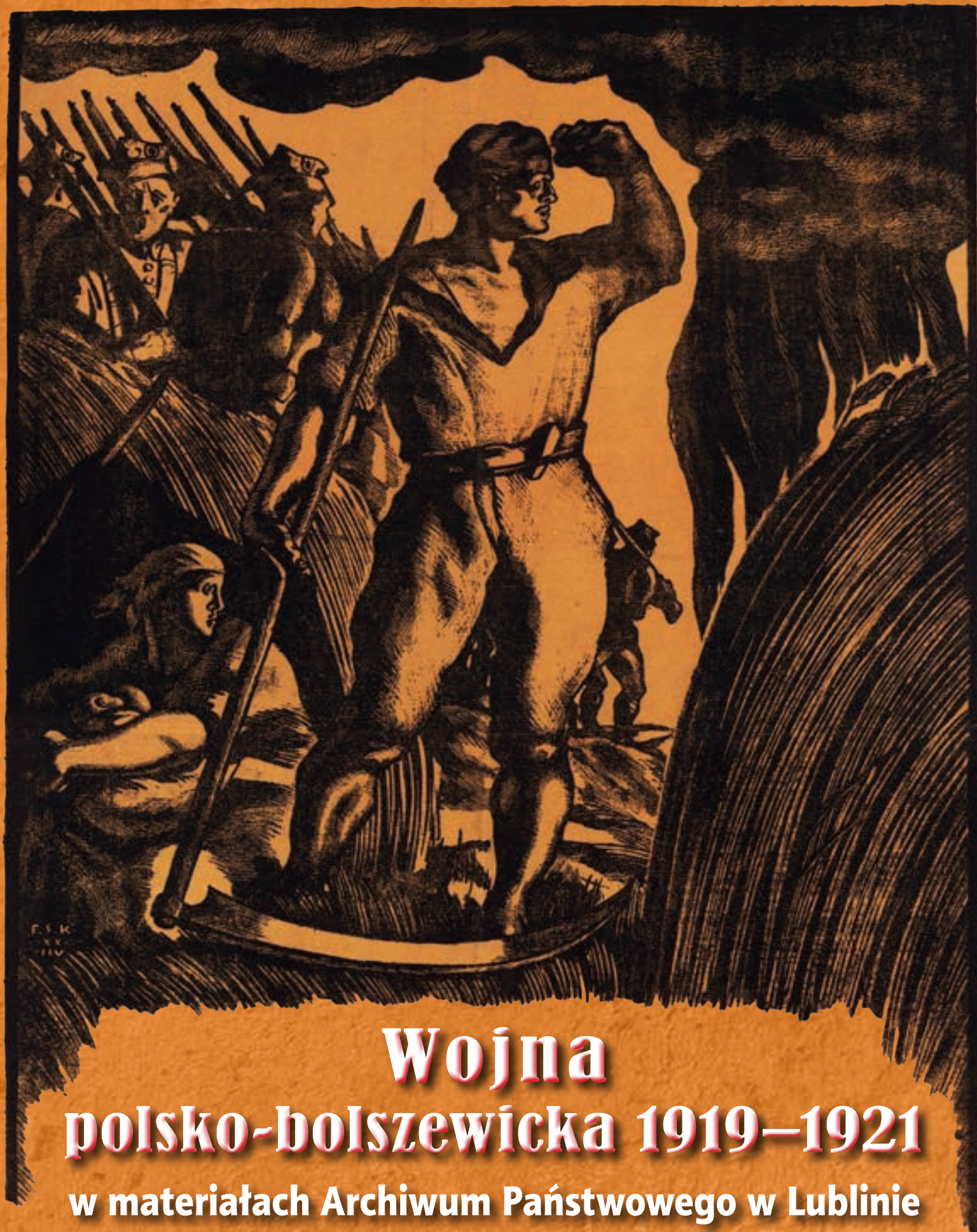

Wojna
polsko-bolszewicka 1919–1921
w materiałach Archiwum Państwowego w Lublinie

Wojna polsko-bolszewicka 1919–1921
w materiałach Archiwum Państwowego w Lublinie

Wojna polsko-bolszewicka 1919–1921

w materiałach Archiwum Państwowego w Lublinie

OPRACOWANIE
Bartosz Staręgowski

Lublin 2020

Wydawca
Archiwum Państwowe w Lublinie

Publikacja jest częścią projektu
„Walka zbrojna – Walka propagandowa. Oblicza wojny polsko-bolszewickiej 1919–1921”

Kwerenda źródłowa
Krzysztof Kołodziejczyk, Agnieszka Konstankiewicz, Aneta Kowalczyk, Joanna Kowalik-Bylicka,
Bartosz Staręgowski, Katarzyna Ślusarska

Skany
Maciej Bosko, Seweryn Jezierski, Aneta Kowalczyk, Marek Krzykała, Jacek Lipski
Bartosz Staręgowski, Katarzyna Szczepańska, Karol Szejgiec, Michał Zawada

Adiustacja i korekta
Teresa Markowska

Opracowanie graficzne i techniczne albumu
Marek Popielnicki

Na okładce
Plakat propagandowy „Ludu polski chwyć za broń!”, sygnowany F. S. (Felicjan Szczęsny-Kowarski), 1920 r.

© Copyright by Archiwum Państwowe w Lublinie, 2020

ISBN 978-83-956289-1-7

Publikacja sfinansowana ze środków Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych

Druk
Petit. Skład–Druk–Oprawa
www.petit.lublin.pl

Spis treści

(7)

Przedmowa

(9)

Wstęp

(11)

Działania zbrojne w latach 1919–1920 oraz reakcje władz
w związku z zagrożeniem wojennym

(31)

Społeczeństwo Lubelszczyzny
w obliczu wojny polsko-bolszewickiej 1919–1921

(90)

Upamiętnianie wojny polsko-bolszewickiej
w okresie międzywojennym

(120)

Zakończenie

(127)

Bibliografia

(129)

Spis ilustracji

Przedmowa

W okresie jubileuszu 100-lecia odzyskania niepodległości przez Polskę rok 2020 ma znaczenie szczególne. Dokładnie przed stu laty między odradzającym się państwem polskim a rządzoną przez bolszewików Rosją Sowiecką rozegrała się wojna, w której decydującym starciem była Bitwa Warszawska stoczona w połowie sierpnia 1920 r. Ze strony Polski był to bój o wszystko, ważyły się losy niepodległości i kształt ustrojowy odbudowującego się państwa, ale znaczenie tej bitwy miało szerszy wymiar. Położyła ona tamę rozlewającej się coraz szerszym nurtem rewolucji bolszewickiej w Europie. Właśnie z tego powodu lord d'Abernon uznał ją za osiemną najważniejszą bitwę w dziejach świata. Sami najczęściej nazywamy ją Cudem nad Wisłą, w czym niezależnie od wiary w cudowne odwrócenie przebiegu wojny, wyraża się realna ocena grożącego niebezpieczeństwa ze strony armii sowieckiej.

Bitwa Warszawska słusznie urosła do rangi symbolu zmagania niepodległościowych i cywilizacyjnych. Jednak jej rocznica zwraca uwagę na cały wysiłek toczącej się w latach 1919–1920 wojny polsko-bolszewickiej, zakończonej traktatem pokojowym podpisanym w Rydze w marcu 1921 r.

W obchody 100. rocznicy Bitwy Warszawskiej i wojny polsko-bolszewickiej zaangażowały się także archiwa państwowe, w których zasobach przechowywane są liczne i różnorodne materiały archiwalne, będące bezpośrednim świadectwem tamtych wydarzeń. Swoją patronat nad przedsięwzięciami środowiska archiwalnego rozłożył Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych. Wśród wielu ważnych i ciekawych inicjatyw, własny pomysł na upamiętnienie zmagania z agresją wschodniego sąsiada zgłosiło także Archiwum Państwowe w Lublinie, które przygotowało projekt popularyzatorsko-wydawniczy pt. „Walka zbrojna – Walka propagandowa. Oblicza wojny polsko-bolszewickiej 1919–1921”. Składa się on z wystawy, zeszytu edukacyjnego oraz publikacji albumowej *Wojna polsko-bolszewicka 1919–1921 w materiałach Archiwum Państwowego w Lublinie*. Autorem wszystkich części projektu jest pracownik lubelskiego archiwum dr Bartosz Staręgowski.

Trwałe miejsce w powyższym projekcie zajmuje publikacja, którą właśnie oddajemy do rąk Czytelników. Trzeba powiedzieć, że jej przygotowanie było ambitnym

zadaniem z uwagi na bardzo bogate piśmiennictwo naukowe i popularyzatorskie, którego przedmiotem jest wojna polsko-bolszewicka. Zachodziła uzasadniona obawa, czy w tym gąszczu fachowej i popularnej literatury oraz wydawnictw źródłowych, jest jeszcze miejsce na kolejną publikację, która do naukowej i społecznej narracji o wydarzeniach wojny polsko-bolszewickiej wniesie nową wartość poznawczą, a nie będzie tylko rocznicową pamiątką. Jestem przekonany, że to zamierzenie udało się Autorowi z powodzeniem zrealizować dzięki dwóm zbieżnym okolicznościom, do których należy zaliczyć charakter materiału źródłowego oraz sposób jego wykorzystania.

Publikacja *Wojna polsko-bolszewicka 1919–1921 w materiałach Archiwum Państwowego w Lublinie* należy do rodzaju wydawnictw albumowych zręcznie łączących warstwę tekstową i ikonograficzną. Szczególne znaczenie mają udostępnione w niej w postaci kopii bogate źródła, na które składają się głównie dokumenty urzędowe, afisze, ulotki, plakaty, mapy i fotografie. Większość z nich została pokazana po raz pierwszy. Na uwagę zasługuje fakt, że wszystkie materiały pochodzą z zasobu Archiwum Państwowego w Lublinie, są więc zwierciadłem działalności dokumentacyjnej prowadzonej niemal równolegle z zachodzącymi wydarzeniami. Ich pełne poznanie było możliwe dzięki celowej kwerendzie, wykonanej przez większą grupę lubelskich archiwistów. Publikacja przedstawia zatem wojnę polsko-bolszewicką przez pryzmat dokumentów zgromadzonych w jednym archiwum o regionalnym charakterze. Nie należy się w niej spodziewać dokumentów naczelných władz cywilnych i wojskowych, te z reguły znajdują się w archiwach centralnych, niemniej jednak jest to interesujące spojrzenie na wydarzenia wojenne z perspektywy lokalnej, często dalekiej od działań frontowych, ale podlegającej zachowaniu czasu wojny.

Autor albumu starał się więc pokazać wojnę od strony działalności lokalnych władz i organów oraz instytucji i organizacji, których głównym zadaniem było zachęcić społeczeństwo do aktywnego udziału w wojnie i przygotować je do obrony przed zbliżającym się wrogiem. Zagrożenie wojną było całkiem realne, ponieważ Lubelszczyzna leżała na linii przemarszu wojsk sowieckich w kierunku Warszawy, na jej terytorium rozegrało się w sierpniu 1920 r. pięć ważnych bitew, w końcu znad Wieprza ruszyła zwycięska kontrofensywa wojsk polskich. W tej sytuacji nie można było pozostawać obojętnym, duża liczba różnorodnych dokumentów, zebranych w lubelskim archiwum, jest świadectwem odpowiedzialności władz i aktywności społeczeństwa.

Możliwość śledzenia wydarzeń wojny polsko-bolszewickiej 1919–1921, patrząc na dokumenty z epoki, to szczególne przeżycie poznawcze i emocjonalne. Zachęcamy do sięgnięcia po naszą publikację.

Piotr Dymmel

Dyrektor Archiwum Państwowego w Lublinie

Wstęp

W 2020 r. mija 100 lat od wielkiej bitwy, która rozegrała się na przedpolach Warszawy. Wielki wysiłek mobilizacyjny oraz odwaga i determinacja żołnierzy w obronie młodego państwa polskiego, pozwoliły na dalsze jego funkcjonowanie oraz, co najważniejsze, odparcie ideologii komunistycznej, którą poprzez powszechną rewolucję zamierzano rozciągnąć na inne państwa europejskie a w dalszej kolejności nawet na cały świat. Bitwa Warszawska znalazła zaszczytne miejsce w panteonie sławy oręża polskiego, ale wypada nadmienić, że był to jedynie znaczący epizod w toczącej się od 1919 r. wojnie, która swój koniec znalazła dopiero 2 lata później, w momencie podpisania korzystnego dla strony polskiej traktatu pokojowego w Rydze. Chcąc odpowiednio upamiętnić wspomniane wydarzenia, Archiwum Państwowe w Lublinie przygotowało projekt pt. „Walka zbrojna – Walka propagandowa. Oblicza wojny polsko-bolszewickiej 1919–1921 r.”, a powyższy album jest jednym z jego elementów. Zaprezentowane w nim materiały archiwalne stanowią zasób lubelskiego archiwum i zostały wyselekcjonowane w taki sposób, by ukazać odbiorcy obraz wojny, lecz nie z perspektywy linii frontu ale zwykłego obywatela, którego dotknęły różnego rodzaju problemy związane bezpośrednio lub pośrednio z wojną, a wybrane materiały są najwłaściwszym tego świadectwem.

Album dzieli się na trzy części. W pierwszej omówiono działania zbrojne toczące się w latach 1919–1920, ukazując w skrócie przyczyny konfliktu i jego przebieg. W tej części znajduje się również fragment poświęcony reakcjom władz na zagrożenie wojenne, które zmuszone sytuacją wydawały odezwy, obwieszczenia i rozporządzenia, tak by móc właściwie kontrolować sytuację. Druga część przedstawia szereg problemów, z którymi mierzyło się społeczeństwo w obliczu wojny. Został tu omówiony szereg zjawisk, w tym agitacja bolszewicka, dezercja w armii, działalność ruchów społecznych oraz organizacja funduszy wsparcia. Ostatnia, trzecia część, ma nieco inną cezurę czasową, ponieważ dotyczy wszystkich form upamiętniania, które miały miejsce po wojnie w kolejnych latach okresu międzywojennego. Przejawiały się one w organizowaniu uroczystości państwowych, przyznawaniu odznaczeń czy opiece nad cmentarzami i mogiłami poległych. Oczywiście ze względu na zakres terytorialny

lubelskiego archiwum, zdecydowana większość omówionych powyżej zagadnień dotyczy Lubelszczyzny, na której terytorium miała miejsce realizacja planu, tzw. kontr-ofensywy znad Wieprza.

Każda z części, oprócz warstwy tekstowej, zawiera prezentację materiałów archiwalnych, pogrupowanych tematycznie zgodnie z prezentowanymi kolejno zagadnieniami. Materiały zostały zaprezentowane w układzie problemowym, a w obrębie poszczególnych zagadnień w układzie chronologicznym, o ile ich datacja była możliwa do ustalenia. Wykorzystane zostały różne rodzaje materiałów archiwalnych począwszy od dokumentacji aktowej, zarówno w formie rękopiśmiennej jak i maszynopisowej, przez fotografie, plany, mapy, plakaty, afisze, na medalach skończywszy. Materiały pochodzą z różnych zespołów, najwięcej jednak z następujących: Akta miasta Lublina 1918–1939 (nr zesp. 22), Urząd Wojewódzki Lubelski 1919–1944 (nr zesp. 403), Wojewódzki Komitet Obrony Narodowej (nr zesp. 428), Komenda Wojewódzka Policji Państwowej w Lublinie (nr zesp. 448), Zbiór afiszów i druków ulotnych (nr zesp. 632). Kwerenda źródłowa, która stanowiła podstawę do opracowania powyższego albumu, została przeprowadzona przez następujące osoby: Krzysztofa Kołodziejczyka, Agnieszkę Konstankiewicz, Anetę Kowalczyk, Joannę Kowalik-Bylicką, Bartosza Staręgowskiego oraz Katarzynę Ślusarską.

Na zakończenie należy wspomnieć, że niektóre plakaty i afisze zostały opublikowane już wcześniej w albumach wydanych przez lubelskie archiwum pt. „Polski plakat propagandowy dwudziestolecia międzywojennego w zasobie Archiwum Państwowego w Lublinie”¹ oraz „Afisze, plakaty i druki ulotne z lat 1918–1921 w zasobie Archiwum Państwowego w Lublinie”². W niniejszej publikacji oprócz zaprezentowanych już wcześniej plakatów i afiszy pojawiły się nowe, niepublikowane do tej pory materiały. Do albumu nawiązuje również wystawa pt. „Lubelszczyzna w czasie wojny polsko-bolszewickiej 1919–1921 – w materiałach Archiwum Państwowego w Lublinie”.

Autor czuje się zobowiązany do podziękowania Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych za sfinansowanie projektu „Walka zbrojna – Walka propagandowa. Oblicza wojny polsko-bolszewickiej 1919–1921”.

1 *Polski plakat propagandowy dwudziestolecia międzywojennego w zasobie Archiwum Państwowego w Lublinie*, oprac. M. Schmeichel-Zarzeczna, wyd. 2, Lublin 2019 (Ikonoteka Lubelska, t. 3).

2 *Afisze, plakaty i druki ulotne z lat 1918–1921 w zasobie Archiwum Państwowego w Lublinie*, oprac. K. Kołodziejczyk, Lublin 2018.

Działania zbrojne w latach 1919–1920 oraz reakcje władz w związku z zagrożeniem wojennym

Odzyskanie przez Polskę niepodległości w 1918 r., nie rozwiązało problemu kształtu jej granic. O ile granica zachodnia została uformowana według postanowień traktatu wersalskiego, o tyle sytuacja z granicą wschodnią była mocno niepewna. Państwa zachodnie proponowały, aby przebiegała ona na linii rzeki Bug (tzw. linia Curzona), jednak takie stanowisko było nie do zaakceptowania przez polskie władze³. Zatem o jej wyglądzie decydowały jedynie możliwości zbrojnego wywalczenia terytoriów na wschód od Bugu.

Kształt przyszłego państwa polskiego determinowały dwie koncepcje, nadające prowadzonej polityce określony kierunek. Pierwsza federalistyczna, forsowana przez Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego (zob. il. 1) i skupiony wokół niego obóz belwederski, zakładała utworzenie na terenie byłego Wielkiego Księstwa Litewskiego państw: litewskiego, białoruskiego oraz ukraińskiego, połączonych z Polską sojuszem wymierzonym przeciwko Rosji⁴. Z kolei druga, inkorporacyjna, zakładała włączenie do państwa polskiego terytoriów, na których przewagę miałyby ludność polskojęzyczna oraz gdzie stanowiłaby wiodący czynnik gospodarczy i kulturalny, a następnie asymilacja ludności innej narodowości⁵. Żadna z koncepcji nie postulowała przywrócenia granic przedrozbiorowych, natomiast urzeczywistnienie obu wymagało podjęcia działań zbrojnych na wschodzie.

Tymczasem Rosją wstrząsnęła wielka rewolucja komunistyczna, w wyniku której najpierw obalono cara Mikołaja II, a następnie pełniący obowiązki władzy państwowej Rząd Tymczasowy. Władzę przejęła Rada Komisarzy Ludowych z Włodzimierzem Leninem na czele. Rządzona przez nich Rosja wycofała się z I wojny światowej i rozpoczęła gruntowne zmiany w funkcjonowaniu samego państwa. Środowiska opozycyjne skupiły się wokół dawnych generałów armii carskiej i rozpoczęły walkę

3 A. Czubiński, *Historia Polski 1864–2001*, wyd. 2, Wrocław–Warszawa–Kraków 2008, s. 92.

4 L. Wyszczelski, *Kampania ukraińska 1920 r.*, Warszawa 2009, s. 15–23.

5 J. Szczepański, *Spółeczeństwo Polski w walce z najazdem bolszewickim*, Warszawa–Pułtusk 2000, s. 16–22.

II. 1. Fotografia Józefa
Piłsudskiego z Bolesławem
Wieniawą-Długoszowskim
(Akta rodziny Janiszewskich,
Spis 1, sygn. 2)

Il. 2. Fotografia pułku białych ułanów przed kościołem w Łukowie, Łuków 1918 r. (Spuszczona Emiliana i Konrada Russyanów [Emilian, właściciel dóbr Teodorówka], sygn. 2)

z nowymi władzami Rosji, co zapoczątkowało wyniszczającą wojnę domową⁶. Mimo iż bolszewicy postulowali odstąpienie od toczącej się od 1914 r. wojny, to w dalszej perspektywie planowali rozszerzenie wielkiej rewolucji na inne kraje europejskie, co wiązało się z podjęciem na nowo działań zbrojnych⁷.

W 1919 r. wojska bolszewickie rozpoczęły ofensywę na terytorium Litwy i Białorusi. Wiedząc o planowanej ofensywie, Józef Piłsudski rozpoczął mobilizację (zob. il. 2) i uprzedzając ewentualne kroki Armii Czerwonej wydał rozkaz zajęcia Wilna. 3 I miasto zostało zaatakowane przez bolszewików, którzy po zaciętych walkach wyparli z niego Polaków⁸. Regularne starcia obu armii rozpoczęły się 14 II 1919 r.⁹ Walki nasiliły się w rejonie mostu nad Niemnem i Berezę Kartuskiej. 28 VI 1919 r. Naczelnny Wódz podjął decyzję o przeprowadzeniu wielkiej ofensywy w Galicji, czego skutkiem było zajęcie przez polskich żołnierzy terytorium aż po linię rzeki Zbrucz. 4 VII podjęto ofensywę również na Białorusi, gdzie generał Stanisław Szeptycki nie napotykając większego oporu zdobył Mińsk i Bobrujsk. Linia frontu została prze-

6 A. Czubiński, *Historia powszechna XX wieku*, Poznań 2011, s. 105, 129–130.

7 J. Szczepański, dz. cyt., s. 23.

8 Tamże, s. 28–29.

9 L. Wyszczałski, *Kampania ukraińska...*, s. 7.

sunięta i jesienią 1919 r. przebiegała wzdłuż następujących rzek: Dźwiny, Berezyny, Oressy, Słucza, Smotrycza i Zbrucza¹⁰. Front chwilowo ustabilizował się, a Armia Czerwona, zaangażowana w walkę na wielu frontach (w tym w wojnie domowej z Białymi w Rosji), nie potrafiła utrzymać swoich zdobyczy.

Jesienią 1919 r. piłsudczycy podjęli rozmowy z przywódcą ukraińskim Semenem Petlurą, co zaowocowało podpisaniem 11 X układu o zawieszeniu broni, a następnie 21 IV 1920 r. układu sojuszniczego. 28 IV ruszyła kolejna ofensywa, a już 7 V armia polsko-ukraińska zajęła Kijów¹¹. Ofensywa jednak wyhamowała, a chwilowe uspokojenie sytuacji miało posłużyć do zbudowania stabilnej władzy Petlury na Ukrainie. Tymczasem siły bolszewickie, choć zmuszone do odwrotu, wcale nie planowały zaprzestania działań zbrojnych. Pod koniec maja 1920 r. Armia Czerwona po raz kolejny rozpoczęła ofensywę, zajmując najpierw tereny Ukrainy, usuwając z niej władze stworzone przez Petlurę, a następnie obszary Białorusi. W efekcie powstały dwa fronty: zachodni na Białorusi i południowo-zachodni na Ukrainie. Oprócz siły zbrojnej, komuniści rosyjscy liczyli również na oddolny, społeczny zryw ludności przeciwko władzom państwa polskiego, obalenie ich i utworzenie Polskiej Republiki Rad. Głosząc hasła antyburżuazyjne i równościowe planowali przeciągnąć na swoją stronę robotników i chłopów. Prowadzili również rozmowy z armią niemiecką na temat przywrócenia granicy rosyjsko-niemieckiej z 1914 r., a podczas II Kongresu Międzynarodówki Komunistycznej zaapelowali o wsparcie w wojnie z Polską¹².

W czerwcu 1920 r. front niebezpiecznie zbliżył się do centralnych rejonów kraju, a sama stolica stała się potencjalnym celem ataku. Niebezpieczeństwo ze strony Armii Czerwonej zmobilizowało władze polskie do działania. Rozpoczęto zakrojoną na szeroką skalę akcję informacyjną, której celem było ukazanie bolszewików jako najeźdźców, których dążeniem jest zagłada nie tylko państwa, ale i całego narodu polskiego. 1 VII ukonstytuowała się Rada Obrony Państwa, organ posiadający nadzwyczajne plenipotencje i pełnomocnictwa, w skład której wchodził: Naczelnik Państwa, marszałek Sejmu, premier, trzech wyznaczonych ministrów, trzech przedstawicieli armii i dziesięciu delegatów partii politycznych¹³. Zaapelowano do państw zachodnich o wsparcie, wykazując rolę Polski jako przedmurza bronią-

10 A. Czubiński, *Historia Polski...*, s. 95.

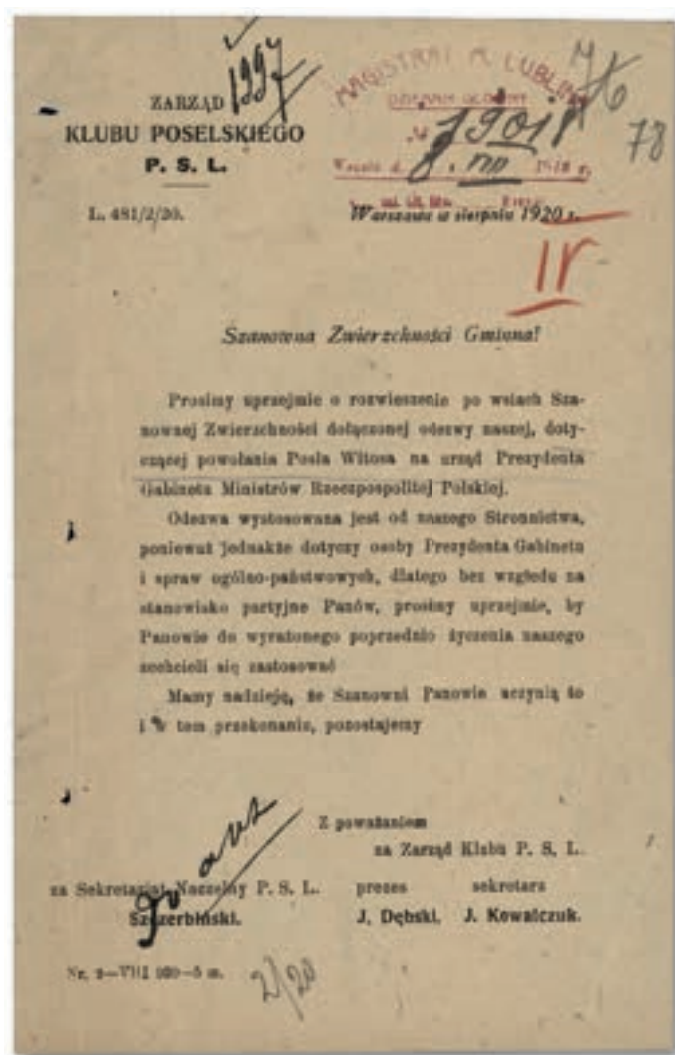
11 A. Czubiński, *Historia powszechna...*, Poznań 2011, s. 137.

12 A. Czubiński, *Historia Polski...*, s. 96–97.

13 Tamże, s. 97–98.

cego Europy przed rewolucją komunistyczną. 10 VII premier Grabski na konferencji w Spa zwrócił się do nich z prośbą o pomoc. Niestety, państwa Europy Zachodniej uzależniały swoje decyzje od wielu bardzo niekorzystnych dla Polski działań, w tym odwołania plebiscytu na Śląsku Cieszyńskim, wycofania się z Wilna oraz zaakceptowania granicy przebiegającej według linii Curzona. W ramach pomocy obiecywano jedynie mediacje, natomiast wsparcia wojskowego nie przewidywano. Premier Grabski wstępnie zgodził się na proponowane rozwiązania, czym naraził się na krytykę ze strony Naczelnika Państwa i całej Rady Obrony Państwa.

W wyniku nacisków Grabski odszedł ze stanowiska, a 14 VII powołano nowy rząd z Wincentym Witosem (zob. il. 3) na czele, który przeszedł do historii jako Rząd Obrony Narodowej. Niemal natychmiast zastosowano represje wobec sprzyjających bolszewikom środowisk politycznych oraz uchwalono ustawę o reformie rolnej, umożliwiającą nabywanie ziemi na własność przez żołnierzy i małych rolników z parcelacji wielkich własności ziemskich. Miało to zmienić nastroje chłopstwa, uwiedzionego bolszewickimi hasłami o społecznej własności produkcji i ziemi. Podjęto również decyzje o charakterze wojskowym. Zdecydowano się na utworzenie Armii Ochotniczej, której inspektorem został generał Józef Haller. W krótkim czasie zgłosiło się do niej 104 tys. ochotników. Z Armii Ochotniczej nie tworzono oddzielnych jednostek wojskowych, a wcielano je do już istniejących. Do armii wstępowali bardzo różni ludzie. Oprócz wykształconych i patriotycznie usposobionych wolontariuszy, dołączali również ludzie pochodzący z nizin społecznych, nie wykształceni i nieorientowani w sytuacji politycznej. Było to przyczyną powszechnego zjawiska dezercji, a nawet sympatyzowania z Armią Czerwoną i wstępowania w jej szeregi. Wpływ na organizację armii miał także generał Kazimierz Sosnkowski, który zajmował się tworzeniem jednostek kawaleryjskich oraz Tadeusz Rozwadowski, pełniący obowiązki szefa Sztabu Generalnego. Latem 1920 r. armia polska liczyła ok. 1 miliona ludzi. Stan jej uzbrojenia poprawił się w porównaniu z okresem wiosennym, wciąż jednak wielu żołnierzy pozbawionych było umundurowania i obuwia. Plan wojenny, opracowany przez Sztab Generalny, zakładał z jednej strony obronę

Il. 3. Pismo zarządu Klubu Poselskiego PSL informujące o wybraniu Wincentego Witosa na premiera, Warszawa 1920 r. (Akta miasta Lublina 1918–1939, Wydział Gospodarczy, sygn. 1728)

II. 4. Mapa województwa
lubelskiego z 1920 r., oprac.
Z. Słomiński, rys. T. Serwaczyński,
Litografia A. Rembowskiego
w Lublinie (Zbiór map różnych
krajów, sygn. 203)

na linii Wisły, a z drugiej kontrofensywę znad Wieprza. Front został podzielony na trzy części: dowództwo nad odcinkiem północnym objął gen. J. Haller, nad środkowym gen. Edward Rydz-Śmigły, a południowym gen. Wacław Iwaszkiewicz. Walki o stolicę trwały w dniach 12–14 VIII. Najcięższe boje toczono w rejonie Radzymina, Ossowa i nad rzeką Wkrą na północ od stolicy. Dzięki bohaterskiej postawie żołnierzy i mieszkańców Warszawy udało się odeprzeć główny atak wojsk gen. Michała Tuchaczewskiego na stolicę oraz rozbić cztery armie radzieckie, próbujące sforsować Wisłę w rejonie Włocławka. 15 VIII uznano dniem przełomu, gdyż ofensywa radziecka załamała się¹⁴.

Aby odciążyć oblężoną stolicę, 6 VIII Józef Piłsudski podjął decyzję o wykonaniu taktycznego uderzenia na lewe skrzydło i tyły wojsk Tuchaczewskiego. Zadania tego miało podjąć się zgrupowanie frontu środkowego, dowodzone przez gen. Edwarda Rydza-Śmigłego. Plan kontrofensywy zakładał przeprowadzenie błyskawicznego ataku na tyły sowieckiego frontu zachodniego w kierunku Mińska Mazowieckiego, Siedlec i Garwolina, następnie przebicie się, wejście na tyły Sowietów i połączenie z oddziałami gen. Franciszka Latinika, broniącymi przedmieść Warszawy, a w dalszej kolejności pościg za wycofującym się przeciwnikiem¹⁵. Zdecydowana większość działań militarnych wspomnianego planu działa się na terytorium województwa lubelskiego (zob. il. 4). Do 16 VIII trwało zbieranie się wojsk w rejonie między Dęblinem a Lubartowem. Część skoncentrowano w rejonie Chełma, aby zapewnić osłonę gromadzącym się wojskom¹⁶. Największe zagrożenie dla sukcesu planu stwarzał front południowo-zachodni, dowodzony przez gen. Aleksandra Jęgorowa, którego wojska operowały na terenie południowo-wschodniej Polski. W jego skład wchodziła słynna 1 Armia Konna Siemiona Budionnego. Jej atakiem zagrożona była Chełmszczyzna, jednak dzięki zwycięstwu Polaków w bitwie pod Brodami na Wołyniu, udało się spowolnić jej marsz. Za zmniejszenie siły natarcia na Chełmszczyznę oraz Lubelszczyznę, odpowiadał także Józef Stalin, który nakłonił Jęgorowa do zmiany kierunku natarcia, które zamiast na Chełm skierowano na Lwów¹⁷.

W czasie realizacji planu kontrofensywy doszło do szeregu mniejszych i większych starć między Armią Czerwoną a jednostkami wchodzącymi w skład dywizji Rydza-Śmigłego. Do takich starć doszło m.in. pod Hrubieszowem (13–14 VIII), Chełmem

14 Tamże, s. 99–100.

15 J. Odziemkowski, *Cyców 1920*, Warszawa 1992, s. 6.

16 Tenże, *Leksykon wojny polsko-sowieckiej 1919–1920*, Warszawa 2004, s. 440.

17 M. Sioma, *Společné konsekwence najazdu Armii Czerwonej w 1920 r. na Lubelszczyznę*, „Rocznik Chełmski” (dalej RC) 2007, t. 11, s. 112.

(11–18 VIII), oraz pod Kockiem (16–17 VIII) i Cycowem (15–16 VIII)¹⁸. Chełma broniły wojska pod dowództwem pułkownika Eugeniusza Szuberta. Ich zadanie polegało na odrzuceniu Armii Czerwonej za Bug i obronie linii Świerże–Dorohusk. Dzięki podłączeniu się do linii telefonicznej Rosjan poznano dokładną trasę przemarszu, dzięki czemu możliwy był atak na ich szeregi wzdłuż linii kolejowej Chełm–Kowel. Odniesione zwycięstwo pozwoliło Szubertowi przygotowywać wsparcie dla wojsk walczących pod Hrubieszowem, jednak ponowna koncentracja potężnych sił sowieckich zmusiła go do pozostania i obrony Chełma¹⁹. Podczas gdy żołnierze Szuberta odpierali ataki wojsk bolszewickich, sowieckie tyły zostały zaatakowane przez oddział pułkownika Józefa Olszyny-Wilczyńskiego, który je rozbił i zmusił do odwrotu²⁰.

Opanowanie Hrubieszowa i jego obrona stanowiły, podobnie jak w przypadku Chełma, niezbędny element w powodzeniu planu kontrofensywy. Zadania opanowania miasta, a następnie odrzucenia Sowietów za Bug, podjął się generał Leon Berbecki. 13 VIII w wyniku ciężkich walk opanowano miasto, a następnie przystąpiono do jego obrony. Niestety, odsiecz z Chełma nie nadeszła, a batalion podhalański, który bronił miasta, został zmuszony do jego opuszczenia²¹. Pod Kockiem i Cycowem żołnierzom polskim poszło zdecydowanie lepiej. W tym pierwszym przypadku na przyczółek wojsk polskich napadła z 14 na 15 VIII bolszewicka 170 Brygada Piechoty, która wyparła polskich żołnierzy z zajmowanych pozycji. Na drugi dzień 21 Dywizja Piechoty Górskiej po kilkugodzinnych walkach odzyskała Kock. Pod Cycowem w dniach 15–16 VIII 4 Brygada Jazdy, składająca się z trzech pułków ułanów i jednego dywizjonu artylerii konnej, pod dowództwem pułkownika Adama Nieniewskiego oraz dwa bataliony piechoty pod komendą kapitana Zygmunta Zajchowskiego stoczyły zacięty bój z grupą bolszewickich żołnierzy dowodzonych przez Dotola. Po pierwszych starciach w rejonie Świerszczowa i Garbatówki, polska piechota została zmuszona do wycofania się do Cycowa, gdzie kontynuowała obronę. Z pomocą przyszła 4 Brygada Jazdy, która wykonała kontruderzenie na pozycje bolszewickie i doszczętnie rozbiła siły Dotola²². Zacięte walki z wojskami sowieckimi trwały również w rejonie Białej Podlaskiej i Brześcia, a ich celem było utrzymanie bolszewików za linią Bugu i oczyszczenie przedpo-

18 „Głos Lubelski” 1920, nr 220, s. 1.

19 J. Odziemkowski, *Leksykon...*, s. 73.

20 L. Wyszczelski, *Kampania ukraińska...*, s. 280.

21 Tamże, s. 152.

22 J. Odziemkowski, *Cyców...*, s. 13–69.

la do przeprowadzenia kontrofensywy²³. Obrona przeprawy dla grupy uderzeniowej E. Rydza-Śmigłego była priorytetem w powodzeniu całego planu²⁴.

Kontrofensywa osiągnęła sukces, gdyż już w pierwszych dniach dywizjom uderzeniowym udało się zająć Włodawę, Wisznice i Garwolin oraz odciąć możliwość ewakuacji i zaopatrzenia części armii sowieckiej. 17 VIII odbito Mińsk Mazowiecki, Siedlce, Międzyrzec Podlaski oraz Białą Podlaską. Plan odciążenia Warszawy powiódł się, a nacierające z Lubelszczyzny grupy uderzeniowe zepchnęły Armię Czerwoną do defensywy²⁵. Choć bolszewicy słabli, walki z nimi wciąż miały miejsce, tym bardziej że niektóre, kluczowe oddziały Armii Czerwonej, jak choćby słynna 1 Armia Konna Siemiona Budionnego, wciąż pozostawały w gotowości. 31 VIII pod wsią Komarów niedaleko Zamościa doszło do największej bitwy kawaleryjskiej wojny polsko-bolszewickiej. Naprzeciwko siebie stanęły z jednej strony 1 Dywizja Jazdy pod dowództwem pułkownika Juliusza Rómmła, a z drugiej 1 Armia Konna. Dysproporcje sił działały na niekorzyść Polaków, którzy dysponowali zaledwie 1600 żołnierzami, a Armia Konna liczyła ich aż 6000. Bitwa rozpoczęła się od ataku bolszewików na Zamość. Żołnierzom broniącym miasta, dowodzonym przez gen. Marka Bezruczkę, udało się odeprzeć atak, co spowolniło natarcie i dało okazję do szybkiego ataku²⁶. Następnie oddziały polskie wzięły siły bolszewickie w kleszcze, atakując równocześnie od zachodu, północy i południa. Armia Konna próbowała wydostać się z pułapki, ale drogę zagrodziła jej 1 Dywizja Jazdy. Polscy ułani kilkakrotnie ponawiali szarżę, a do walki dołączały kolejne pułki. Ostateczny cios zadał 8 Pułk Ułanów rotmistrza Kornela Krzeczunowicza, który zaszarżował tak potężnie, że wdarł się głęboko w szeregi wroga i zdobył nawet samochód samego Siemiona Budionnego. Ten wyczyn zmobilizował i poderwał do walki pozostałych żołnierzy. W wyniku determinacji i odwagi polskich kawalerzystów, Armia Konna została pobita. Poległo aż 4000 wrogich żołnierzy, uratowano Zamość, a jeden z najbardziej niszczycielskich oddziałów bolszewickich został poważnie osłabiony²⁷.

Sytuacja wojenna wymogła na władzach podjęcie konkretnych działań, będących reakcją na zagrożenie wojenne. Najważniejszą kwestią było przeprowadzenie poboru, możliwie jak najsprawniej i najefektywniej. W tym celu zarówno władze centralne, jak

23 S. Kalinowski, *Obrona linii Bugu i walki pod Białą Podlaską w 1920 r.*, „Gościniec Podlaski” 2005, nr 3, s. 64.

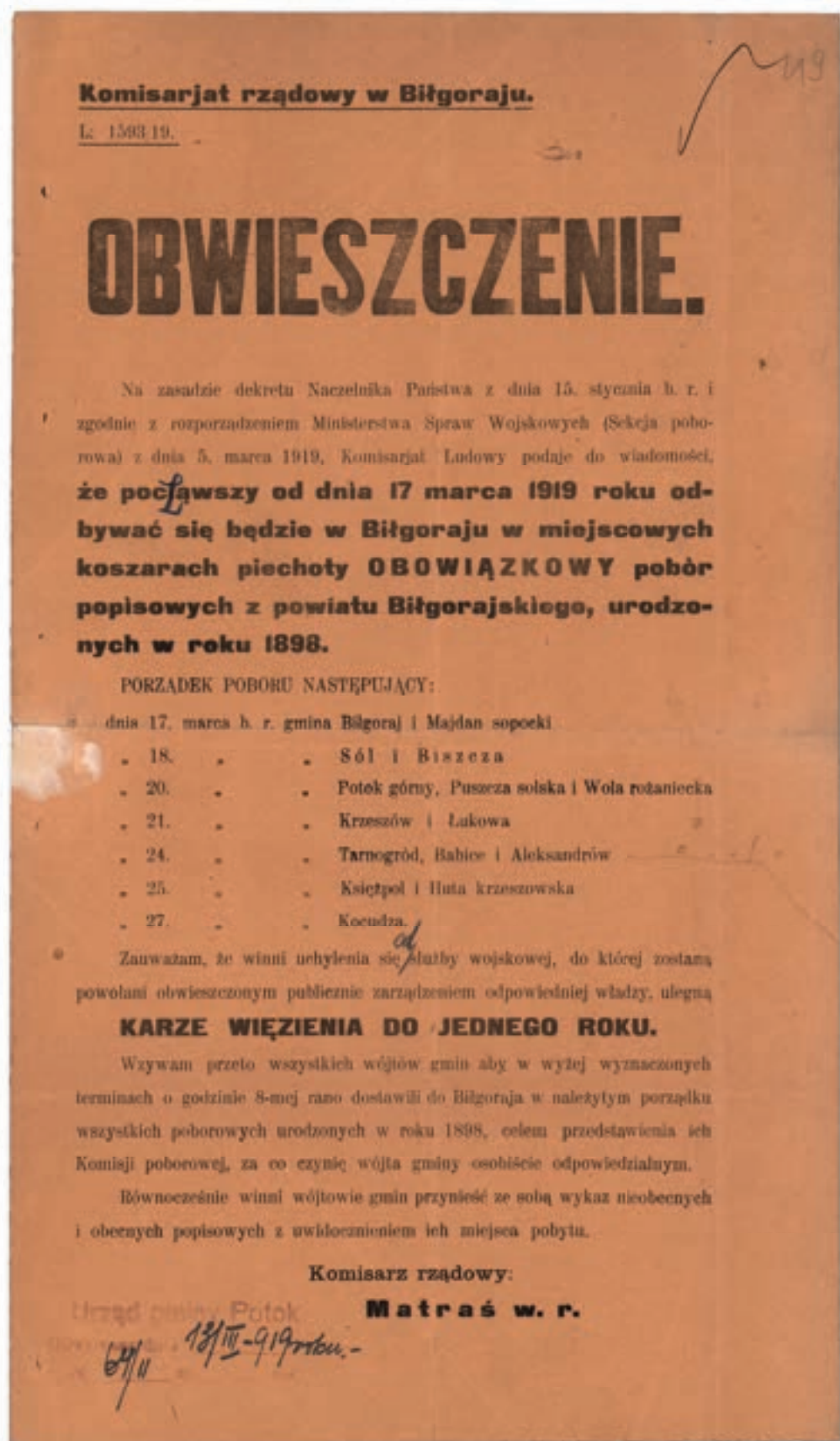
24 J. Cyfrowicz, *Rok 1920 w Polsce i powiecie lubartowskim*, „Wspólnota Powiatowa (Lubartów)” 2006, nr 32, s. 11.

25 W. Roszkowski, *Najnowsza historia Polski 1914–1945*, Warszawa 2003, s. 88.

26 W. Nowak, J. Ślipiec, *Polsko-ukraińskie walki z Armią Czerwoną w 1920 roku na Zamojszczyźnie*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2004, t. 1 (206), s. 101.

27 J. Odziemkowski, *Lekykon...*, s. 192–195; L. Wyszczelski, *Kampania ukraińska...*, s. 293.

II. 5. *Obwieszczenie komisariatu rządowego w Biłgoraju, dotyczące poboru do wojska rocznika 1898, Biłgoraj 13 III 1919 r. (Akta gminy Potok Górny 1864–1954, sygn. 826)*

i lokalne wydawały odezwy oraz rozporządzenia dotyczące werbunku do wojska. Mobilizacja nastąpiła już w 1919 r., a z ministerstw wychodziły pisma nakazujące organizację wojska²⁸. Swoje rozporządzenia wydawały również lokalne ośrodki władzy, nakazujące stawić się do punktów poborowych młodzieży urodzonej w 1898 r. (zob. il. 5). W okresie realnego zagrożenia wojną, rozporządzenia wydawano pomimo konieczności stopniowej ewakuacji lokalnych ośrodków władz terytorialnych²⁹. Niezbędne było jednak zapewnienie ciągłości pracy lokalnych urzędów i ośrodków władzy w trudnej sytuacji oraz konieczność nieprzerwanego procesu mobilizacji do walki jak największej liczby ludności. Zarówno centralne władze wojskowe, jak i ich przedstawiciele w terenie wydawali przepisy dotyczące werbunku ochotników oraz powiększania stanu Armii Ochotniczej Józefa Hallera³⁰. Przez cały okres zagrożenia wojennego rozporządzenia dotyczące poboru wydawał wojewoda, komisariat rządowy w Lublinie, czy starostowie (zob. il. 6–9). Oprócz rozporządzeń odnośnie poboru, wiele dotyczyło spraw związanych z bezpieczeństwem publicznym w czasie działań zbrojnych, jak i po ich zakończeniu, wsparcia żołnierzy w postaci obowiązkowych świadczeń na ich rzecz, likwidowania negatywnych skutków toczących się działań zbrojnych, a nawet zawieszania pewnych swobód obywatelskich³¹. Przykładem jest choćby obwieszczenie wojewody lubelskiego z dnia 24 VIII 1920 r., dotyczące zwalczania nadużyć przy zakupach i rekwizycjach, dokonywanych na ludności cywilnej. Jego założeniem była ochrona cywili przed nielegalnym wybieraniem kontyngentów wojskowych przez żołnierzy i usprawnienie samego procesu pozyskiwania ich na rzecz wojska (zob. il. 10).

W okresie wojny polsko-bolszewickiej powołano również Wojewódzki Komitet Obrony Narodowej (zob. il. 11), którego celem było „...wzbudzenie w społeczeństwie poczucia obowiązku obywatelskiego i subordynacji bez zastrzeżeń, opartych na solidarnym współdziałaniu wszystkich polskich warstw społecznych...”. Komitet zajmował się wieloma zagadnieniami, w tym wspieraniem władz w organizacji poboru żołnierzy, zwalczaniem propagandy bolszewickiej i tworzeniem własnej, a także organizacją funduszy wsparcia i pomocą społeczną³². W jednym ze swoich apeli wzywał aptekarzy Lublina

28 Odezwa do społeczeństwa polskiego wzywająca do obrony Ojczyzny, Lublin 6 II 1919 r., Obwieszczenie powołania do wojska, Warszawa III 1919 r., Archiwum Państwowe w Lublinie (dalej APL), Zbiór afiszów i druków ulotnych, sygn. 173, 688.

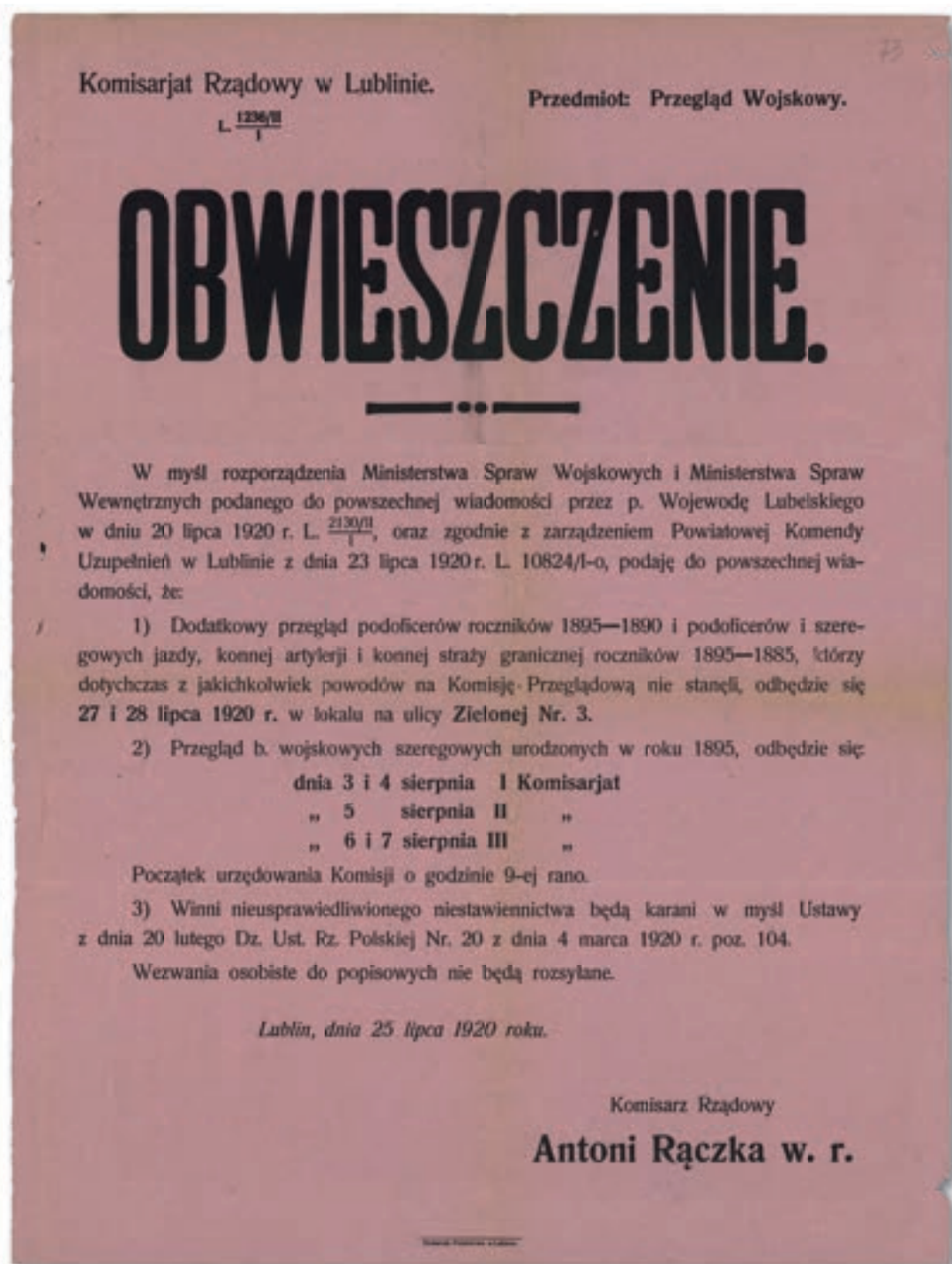
29 M. Sioma, dz. cyt., s. 113.

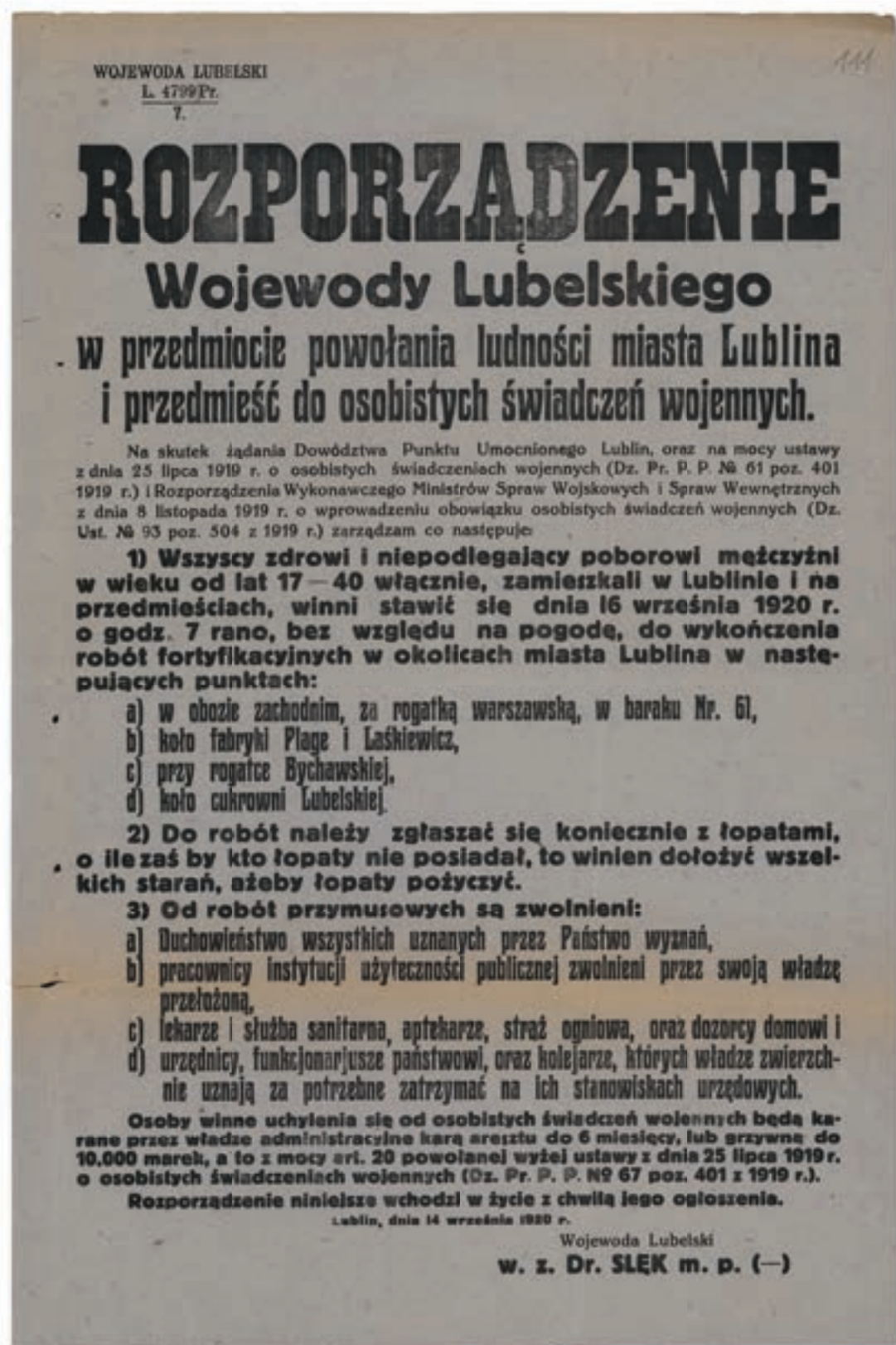
30 Obwieszczenie o przepisach dotyczących werbunku do Armii Ochotniczej, Warszawa 4 VII 1920 r., Obwieszczenie dotyczące zgłoszeń ochotników na terenie województwa lubelskiego, Lublin 9 VII 1920 r., APL, Zbiór afiszów i druków ulotnych, 1861–1954, sygn. 199–200.

31 W. Maziarczyk, *Wysilek obronny Zamościa w czasie wojny polsko-sowieckiej 1920 r.*, „Zamojsko-Wołyńskie Zeszyty Muzealne” 2004, t. 2, s. 220.

32 Regulamin Wojewódzkiego Komitetu Obrony Narodowej w Lublinie, APL, Wojewódzki Komitet Obrony Narodowej w Lublinie (dalej WKONL), sygn. 1, s. 1–4.

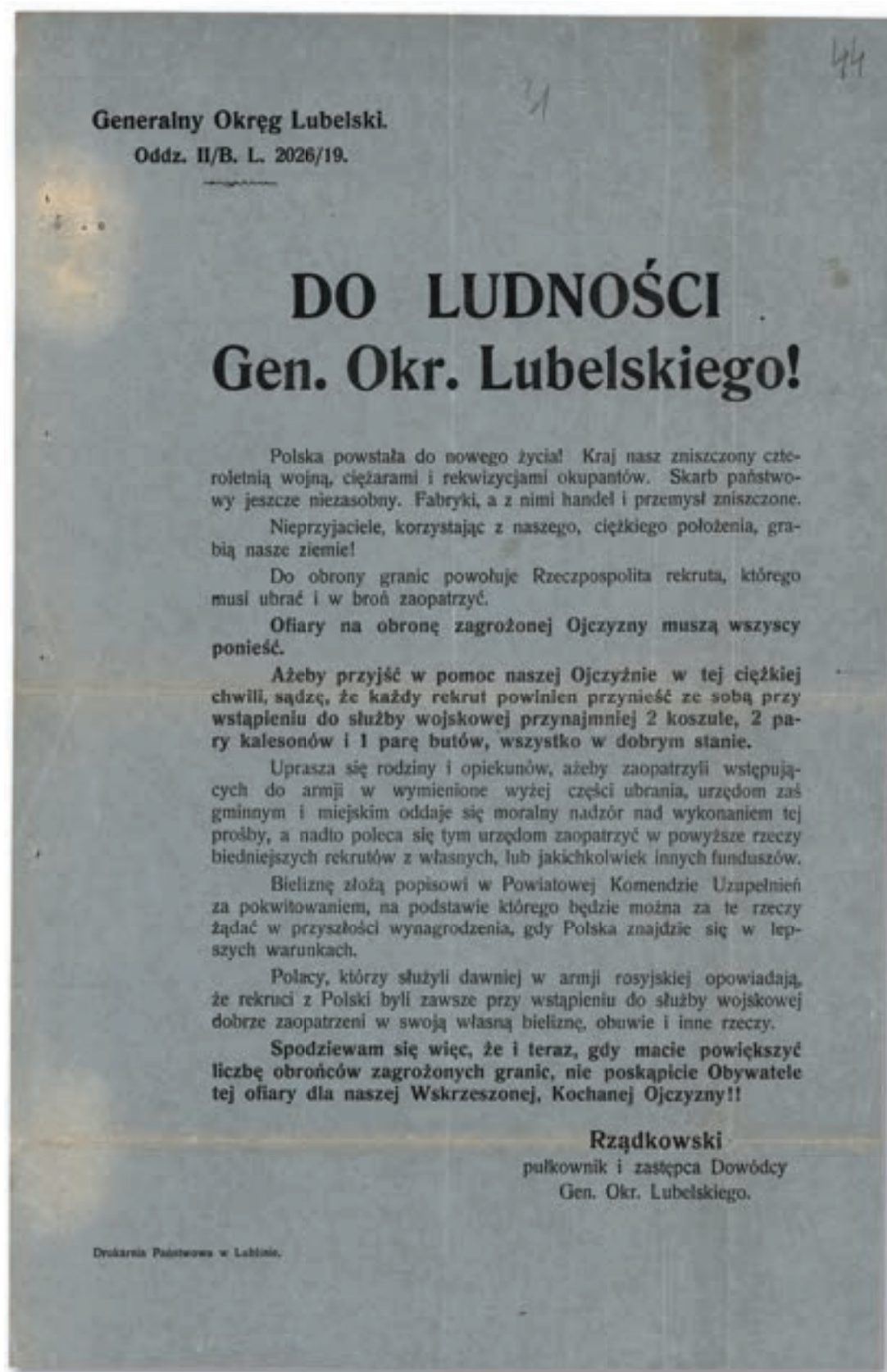
II. 6. *Obwieszczenie komisariatu rządowego w Lublinie, dotyczące przeglądu wojskowego roczników 1890–1895, Lublin 25 VII 1920 r., Drukarnia Państwowa w Lublinie (Akta miasta Lublina 1918–1939, Wydział Gospodarczy, sygn. 1728)*

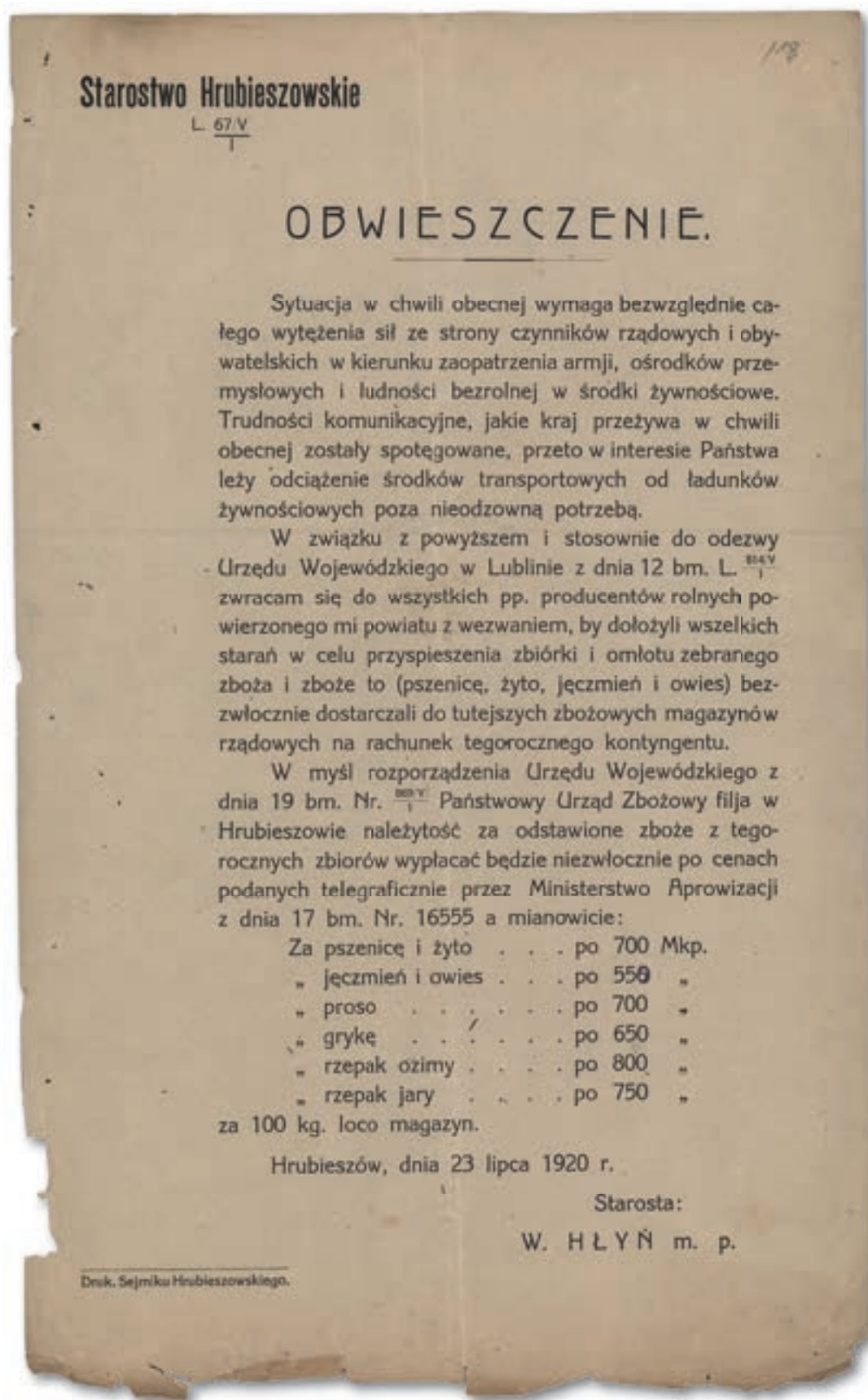

II.7. Rozporządzenie wojewody lubelskiego w przedmiocie powołania ludności miasta Lublina i przedmieść do osobistych świadczeń wojennych, Lublin 14 IX 1920 r. (Akta miasta Lublina 1918–1939, Wydział Gospodarczy, sygn. 1728)

II. 8. *Obwieszczenie zastępcy dowódcy generalnego okręgu lubelskiego „Do Ludności Gen. Okr. Lubelskiego!”, informujące o elementach ubioru, które miał ze sobą przynieść rekrut gotowy do służby, Drukarnia Państwowa w Lublinie (Akta gminy Potok Górny 1864–1954, sygn. 826)*

II. 9. *Obwieszczenie starosty hrubieszowskiego o sytuacji w zaopatrzeniu armii, ośrodków przemysłowych i ludności bezrolnej w środki żywnościowe, Hrubieszów 23 VII 1920 r., Druk Sejmiku Hrubieszowskiego (Akta gminy Dziekanów, sygn. 4)*

II. 10. *Obwieszczenie wojewody lubelskiego w przedmiocie zwalczania nadużyć przy zakupach i rekwizycjach, dokonywanych u ludności cywilnej na rzecz armii, Lublin 24 VIII 1920 r. (Akta miasta Lublina 1918–1939, Wydział Gospodarczy, sygn. 1728)*

OBWIESZCZENIE

Wojewody Lubelskiego w porozumieniu z Dowództwem 3-ej Armii oraz Dowództwem Okręgu Generalnego Lubelskiego w przedmiocie zwalczania nadużyć przy zakupach i rekwizycjach, dokonywanych u ludności cywilnej na rzecz armii.

Na mocy ustawy Sejmowej z dnia 11 kwietnia 1919 r. o rzeczowych świadczeniach wojennych, (Dz. Pr. P. P. Nr. 32 poz. 264. z r. 1919) przedłożonej Ustawy z dn. 23. kwietnia 1920 r. (Dz. Ust. Rpl. Pol. Nr. 37 poz. 212 z r. 1920) ludność cywilna obowiązana jest do dostarczania w czasie wojny na rzecz armii koni, podwód, różnych materiałów, produktów żywnościowych i t. d.

Dostawa jednak wszystkich potrzebnych armii przedmiotów winna i może odbywać się jedynie na podstawie przepisów prawnych i zapotrzebowań urzędowych.

W razie więc potrzeby dostarczenia armii podwód żywności i innych produktów — względnie rekwirowania jakichś przedmiotów — winny o to zwracać się pisemnie władze wojskowe do władz administracyjnych, t. j. Województwa, Starostwa, Urzędu Gminnego czy też w ostateczności do Sołtysa danej wsi. Zapotrzebowania takie wystawiane być mogą przez Komendantów poszczególnych Oddziałów Wojskowych i winny być opatrzone pieczęcią oraz podpisem upoważnionego do wystosowania takich żądań oficera. Wogóle osoby, czyniące zakupy dla wojska względnie rekwirujące podwody i konie muszą posiadać ku temu specjalne pozwolenie od władz wojskowych i ludność zaś cywilna, która dokona pewnych świadczeń rzeczowych na potrzeby armii otrzymywać będzie na to odpowiednie dowody w postaci urzędowych formalnych pokwitowań na dostarczone furmanki, zarekwirowane konie, bydło, wozy i inne użyte przez armię przedmioty oraz oddane propukty żywnościowe i pasze.

Podając o powyższym do wiadomości ludności Województwa Lubelskiego, w celu uchronienia jej od nadużyć, wynikających niekiedy przy zakupach i rekwizycjach dokonywanych rzekomo na potrzeby armii przez jednostki i oddziały do tego nieuprawnione — wyjaśniam:

a) że wszelkie formalne i legalne żądania władz wojskowych w tym względzie winny być wykonywane z całą lojalnością i że uchylenie się od spełnienia tych żądań będą karane z całą surowością w myśl art. 15 powyższej wyżej Ustawy z dnia 11 kwietnia 1919 r.,

b) natomiast wszelkie nadużycia, a więc samowolne zabieranie koni, bydła, podwód, żywności, ubrania i t. p. czy to przez pojedynczych żołnierzy, czy też nawet przez jakiegoś oddziału nieposiadającego należytego dowództwa i uprawnienia do rekwizycji — winny być z całą stanowczością zwalczane.

Żołnierzy winnych tego rodzaju nadużyć należy oddawać w ręce żandarmerji wojskowej lub też policji państwowej.

Zwracam jednak raz jeszcze uwagę ludności, że jedynie nadużycia poszczególnych jednostek przy rekwizycjach podlegają zwalczaniu dla dobra Armji i Kraju, kierowane zaś za pośrednictwem władz administracyjnych legalne żądania świadczeń rzeczowych na potrzeby armii muszą być z całą lojalnością przez ludność wykonywane.

Lublin, dnia 24 sierpnia 1920 r.

Wojewoda Lubelski

ST. MOSKALEWSKI m. p.

Gen. ppor. Babiański m. p.
Dowódca Okręgu Generalnego Lubelskiego

Zieliński gen. por. m. p.
Dowódca 3-ej Armji

DO LUDNOŚCI M. LUBLINA.

Usunięcie kilkunastu mniejszego znaczenia instytucji nie powinno dać powodu do niepokoju mieszkańców m. Lublina. Ludzie źleji woli korzystają z najmniejszych pozorów, aby osłabić obronną postawę ludności przez sianie fałszywych pogłosek i pobudzania do nastroju panicznego.

OBYWATEL! Niema mowy o jakiejś krytycznej sytuacji Lublina. Wszyscy winni trwać na stanowiskach i oddawać się spokojnie codziennej pracy, wyężdżając wszystkie siły w kierunku wzmocnienia kadrów walczącej Armji i zwiększenia zaciągu ochotniczego.

Spokój i wytrwanie winny być hasłem chwili bieżącej.

Wojewódzki Komitet Obrony Narodowej wzywa mieszkańców miasta Lublina do spokojnej oceny sytuacji na froncie i w kraju.

Otożmy starań, aby, unikając niczem nieusprawiedliwionej paniki, nie siać zamętu w masach, skłonnych za łada podmuchem do chwiejności i zwątpienia. W poczuciu odpowiedzialności za każdy krok nieopatrny skupmy uwagę i wysiłki na wzmocnienie frontu wewnętrznego, pokładając całkowite zaufanie do władz, stojących na straży porządku i bezpieczeństwa publicznego.

Precz z tchórzostwem!

Jaknajwięcej spokoju i wytrwania!

**Wojewódzki Komitet
Obrony Narodowej w Lublinie.**

II. 11. Odezwa Wojewódzkiego Komitetu Obrony Narodowej w Lublinie dotycząca zachowania spokoju w związku z sytuacją na froncie, 1920 r. (Zbiór afiszów i druków ulotnych, 1861–1954, sygn. 197)

II. 12. Pismo komendanta
głównego policji zawierające
wskazówki, którymi miały się
kierować oddziały policji podczas
trwania działań wojennych,
Warszawa 22 VII 1920 r.
(Komenda Wojewódzka Policji
Państwowej w Lublinie,
sygn. 70)

3

MIN. SPRAW Wewn.
KOMENDA GŁÓWNA POLICJI PAŃSTWOWEJ
Nr. 1284 Ib.

Warszawa, dnia 22 lipca 1920 r.

Do Pana Komendanta Policji Państwowej
Okręgu Lubelskiego
w Lublinie.

Przesyłam wskazówki, którymi oddziały Policji mają się kierować, podczas trwania działań wojennych.
Posterunki dopilnują, aby wszyscy popisowi zgłosili się do poboru.
W razie zbliżenia się nieprzyjaciela wspierają posterunki, tak cywilne jak i wojskowe władze, również i ludność, zapobiegając przez aresztowanie winnych w wytwarzaniu paniki, odpierają wraz z wojskiem i ochotnikami zbliżające się nieprzyjacielskie oddziały, gołają się wraz z armją, łącząc się z najbliższymi posterunkami. Komendanci powiatowi udają się natychmiast w rejon zagrożonych posterunków i kierują osobiście akcją w celu bezpieczeństwa na tyłach armji, z chwilą opuszczenia powiatów łączą się z sąsiednimi powiatami.
Z chwilą cofania się nieprzyjaciela posuwają się posterunki i powiaty na miejsca służbowe, utrzymując tak w czasie marszu jak i postoju ład i bezpieczeństwo na tyłach armji.
Połączonymi posterunkami i powiatami dowodzi rangą najstarszy funkcjonariusz policji - pierwszeństwo mają ci, którzy ukończyli szkołę wyższych funkcjonariuszów - przodowników.
Oddziały policji, które się znajdują na linii bojowej, są podległe wojskowemu Komendantowi danego odcinka bojowego, zaś te oddziały które pełnią służbę na tyłach następującej lub ustępującej armji - Komendantom danych komend tyłów.

KOMENDANT GŁÓWNY POLICJI
W. HENSZEL.-

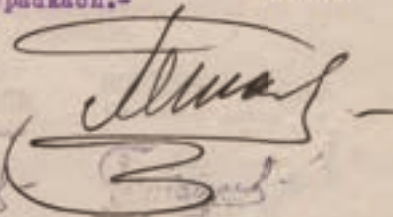
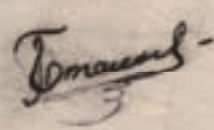
M.S.W.
KOMENDA POLICJI
OKRĘGU IV LUBELSKIEGO

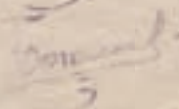
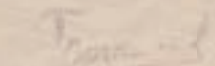
dnia 26 lipca 1920 r.
Nr. 1927p.

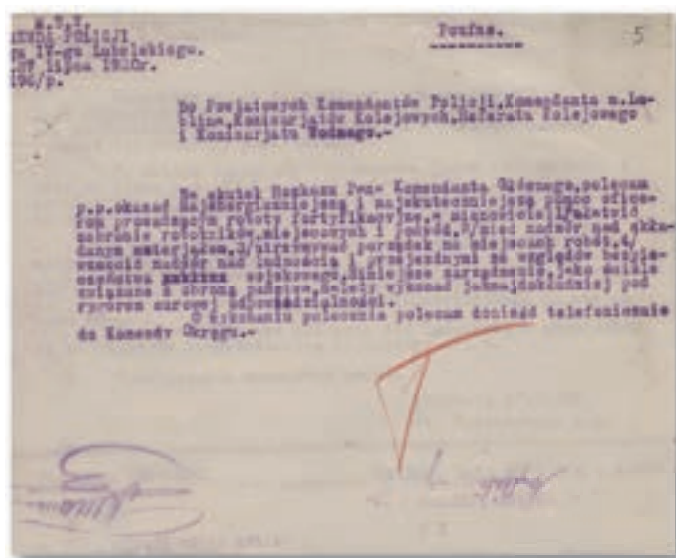
Pilne-poufne.

Do Powiatowych Komendantów Policji,
Komendanta Policji m. Lublina, referatu Kolejowego, Komisarjatów Kolejowych i Komisarjatu Wodnego w Puławach.

Wskazówki powyższe przesyłam z poleceniem ścisłego stosowania się do nich w odpowiednich wypadkach.

do przeznaczenia swoich aptek na cele sanitarne oraz wygospodarowania pewnej ilości środków opatrunkowych dla rannych żołnierzy³³.

W walkę z bolszewickim najazdem mocno zaangażowana była również Policja Państwowa (zob. il. 12). Wśród najważniejszych zadań, które wykonywała, można wymienić aresztowanie szpiegów i agitatorów, nawołujących

do wrogości wobec Polski, wyłapywanie dezertersów, zwalczanie zbrojnych band, monitorowanie napływu ludności i uchodźców, ochranianie istotnych obiektów, rekwirowanie nielegalnej broni, nadzór i pomoc w budowie umocnień (zob. il. 13) oraz najważniejsze, czyli zapewnienie bezpieczeństwa mieszkańcom w czasie destabilizacji porządku społecznego³⁴.

Wsparcie dla społeczeństwa i żołnierzy płynęło również ze strony władz duchownych³⁵. Prymas Edmund Dalbor wraz z innymi polskimi biskupami, w tym biskupem lubelskim Marianem Fulmanem, wystosował list pasterski, w którym nawoływał do zgody narodowej, wygaszenia konfliktów politycznych i klasowych, wspierania finansowego wojska oraz wstępowania w jego szeregi³⁶. W swoim liście bp Fulman zachęcał duchowieństwo do aktywnego wspierania społeczeństwa, przeciwdziałania panice i demoralizacji oraz wsparcia duchowego³⁷. Biskup podlaski Henryk Biskup, wydał znacznie bardziej szczegółowe zalecenia dla podległych sobie duchownych. Poleciał odczytywanie na mszach świętych w ramach kazań odezw Naczelnego Wodza oraz Rady Obrony Państwa, udzielanie informacji dokąd powinni kierować się ochotnicy chcący wstąpić do Armii Ochotniczej oraz stałe zapewnianie wsparcia duchowego i moralnego (zob. il. 14).

Il. 13. *Pismo komendanta Policji Państwowej okręgu lubelskiego w sprawie pomocy w prowadzeniu prac fortyfikacyjnych, Lublin 27 VII 1920 (Komenda Wojewódzka Policji Państwowej w Lublinie, sygn. 75)*

33 „Ziemia Lubelska” 1920, nr 318, s. 3.

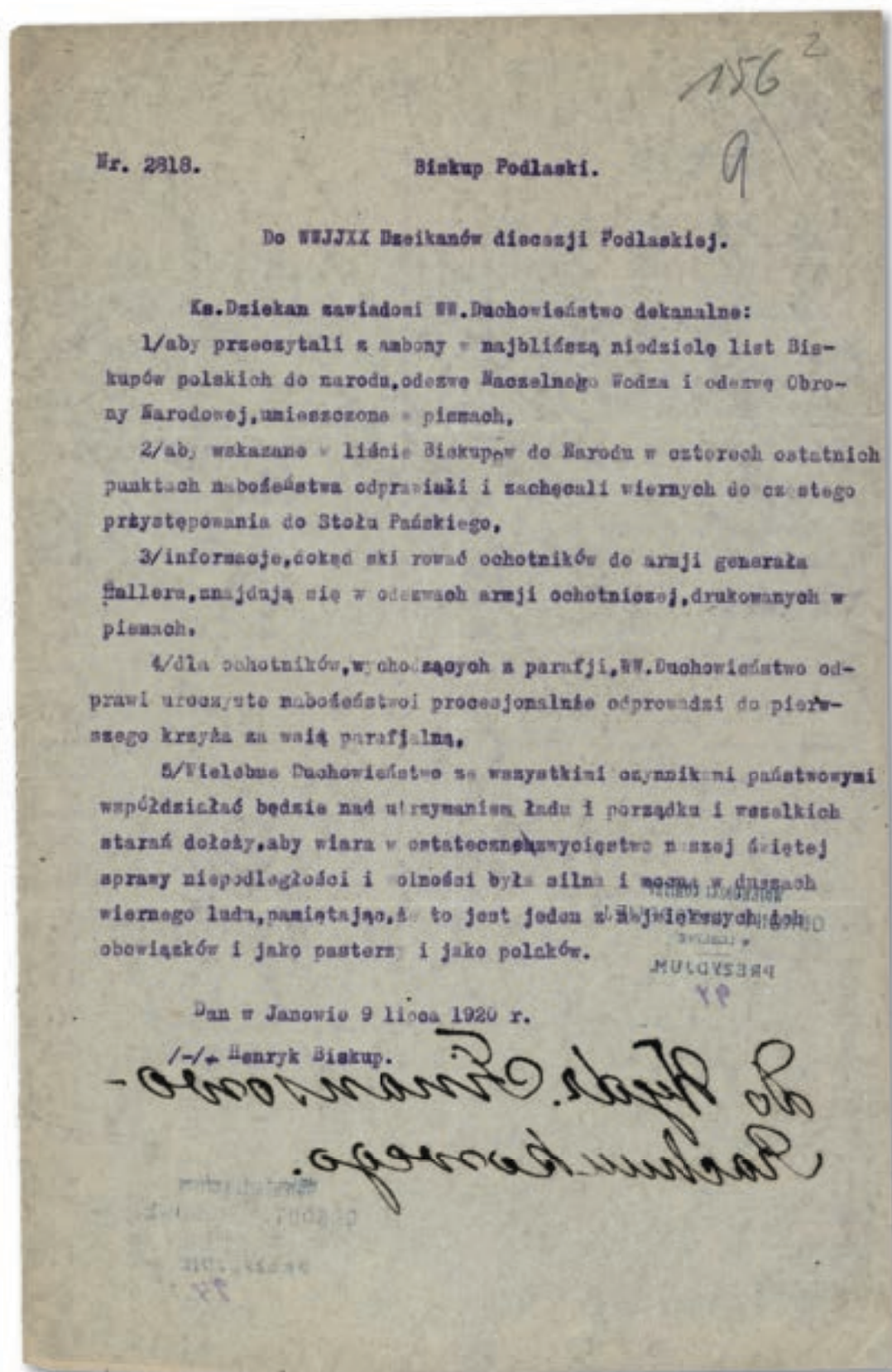
34 R. Litwiński, *Policja Państwowa w województwie lubelskim 1919–1939*, Lublin 2001, s. 275–282; Tenże, *Policja Państwowa województwa lubelskiego w czasie wojny polsko-radzieckiej 1920 r.*, RC 1996, t. 2, s. 207–228.

35 M. Lipiński, *Wojna polsko-bolszewicka w powiecie łukowskim*, „Nowa Gazeta Łukowska” 2000, nr 18, s. 14.

36 List pasterski biskupów polskich do narodu, APL, Archiwum Łosiów z Niemiec, sygn. 141, s. 2–5.

37 M. Sioma, dz. cyt., s. 113.

II. 14. Odezwa biskupa
podlaskiego do księży dziekanów
diecezji podlaskiej, Janów
9 VII 1920 r. (Wojewódzki
Komitet Obrony Narodowej
w Lublinie, sygn. 4)

Spółeczeństwo Lubelszczyzny w obliczu wojny polsko-bolszewickiej 1919–1921

Poczucie zagrożenia agresją Armii Czerwonej wywołało na bezpiecznej do tej pory Lubelszczyźnie szereg niepokojących zjawisk społecznych³⁸. Oprócz lęku o własne życie i majątek, dochodziły również sprawy związane z konfliktem na gruncie klasowym. Komuniści starali się wykorzystywać wszelkie możliwości osłabienia polskiej armii, toteż skala agitacji bolszewickiej na Lubelszczyźnie była zaskakująco duża. W proceder ten bardzo silnie zaangażowana była Komunistyczna Partia Polski, której członkowie szerzyli hasła antywojenne już jesienią 1919 r. W kolejnych miesiącach było ich coraz więcej, a treść głoszonych haseł nawoływała do strajków oraz bratania się z czerwonoarmistami³⁹. Aktywizacja środowisk komunistycznych nasilała się w momencie zbliżania Armii Czerwonej, a już w lipcu komuniści utworzyli w Lublinie komitet wojskowo-rewolucyjny⁴⁰. Jak możemy się dowiedzieć z niedzielnego wydania „Głosu Lubelskiego” z 4 VII 1920 r., w momencie gdy żołnierze polscy ginęli na froncie walk, na Lubelszczyźnie rozwijali swoją działalność sowieccy agitatorzy, których celem było szerzenie dezinformacji, chaosu i nastrojów antywojennych. Prym wśród tych agitatorów wiodła ludność pochodzenia żydowskiego, której marzyły się funkcje komisarzy sowieckich, ale i wśród ludności polskiej nie brakowało „zwyrodniałych obłąkańców lub po prostu nędznych zdrajców”⁴¹. Agitatorzy bolszewicy najsilniej uderzali w tony antywojenne (zob. il. 18), próbując zniechęcić ludność do wstępowania do Armii Ochotniczej, udzielania pomocy polskim żołnierzom oraz wspierania wojsk bolszewickich. W zamian oferowali zaprzestanie poboru w przypadku przyłączenia się do Armii Czerwonej. Było to oczywistym kłamstwem, gdyż Armia Czerwona nie miała żadnych oporów przed wcielaniem do niej ludzi z podbitych terytoriów, a traktowanie w niej żołnierzy było znacznie gorsze niż w wojsku polskim⁴².

38 Tamże, s. 113.

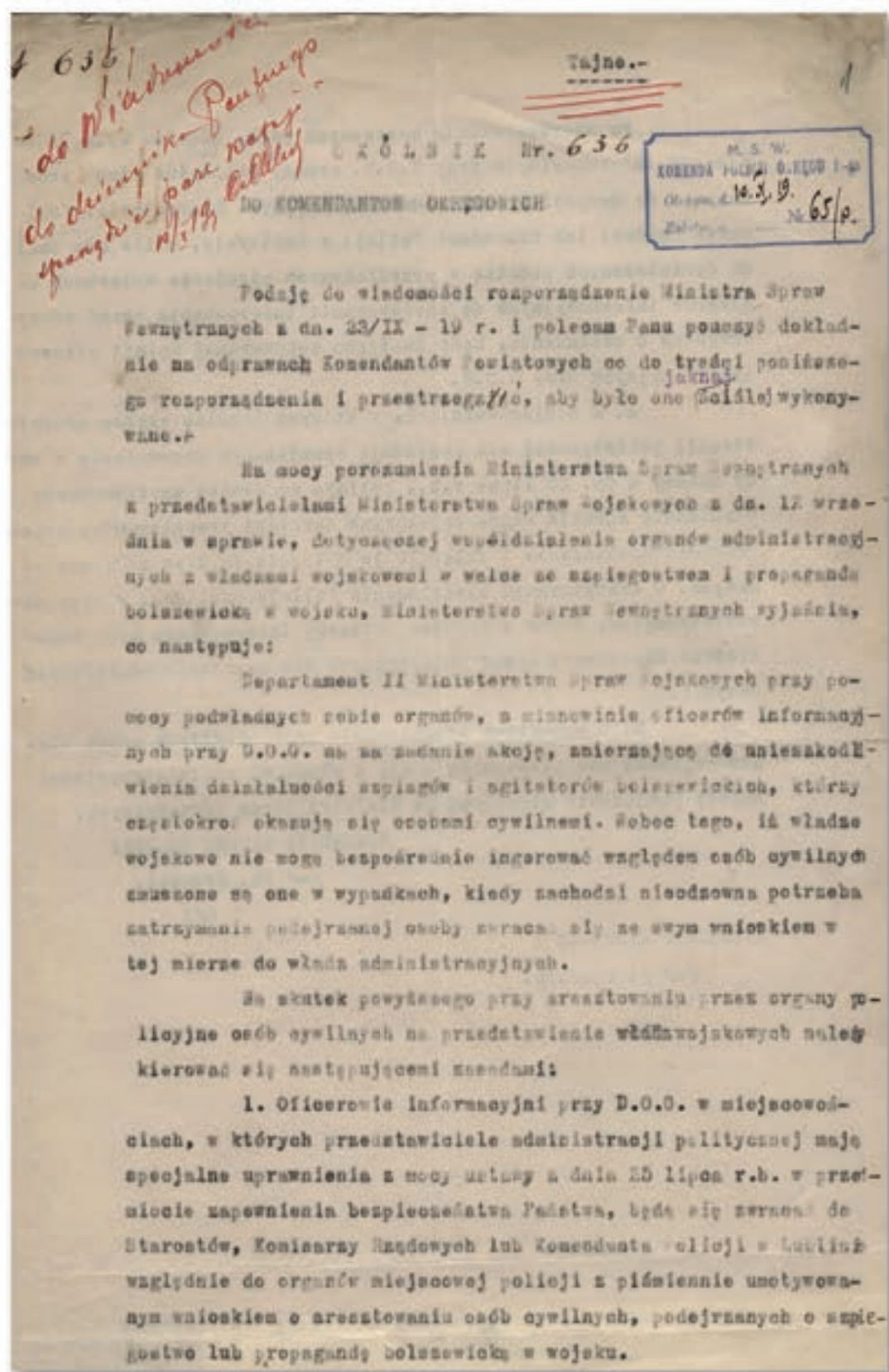
39 E. Horoch, *Lubelska organizacja Komunistycznej Partii Robotniczej Polski wobec wojny polsko-bolszewickiej w 1920 roku*, „Annales UMCS, sectio F – Historia” 1996, t. 51, s. 143–145.

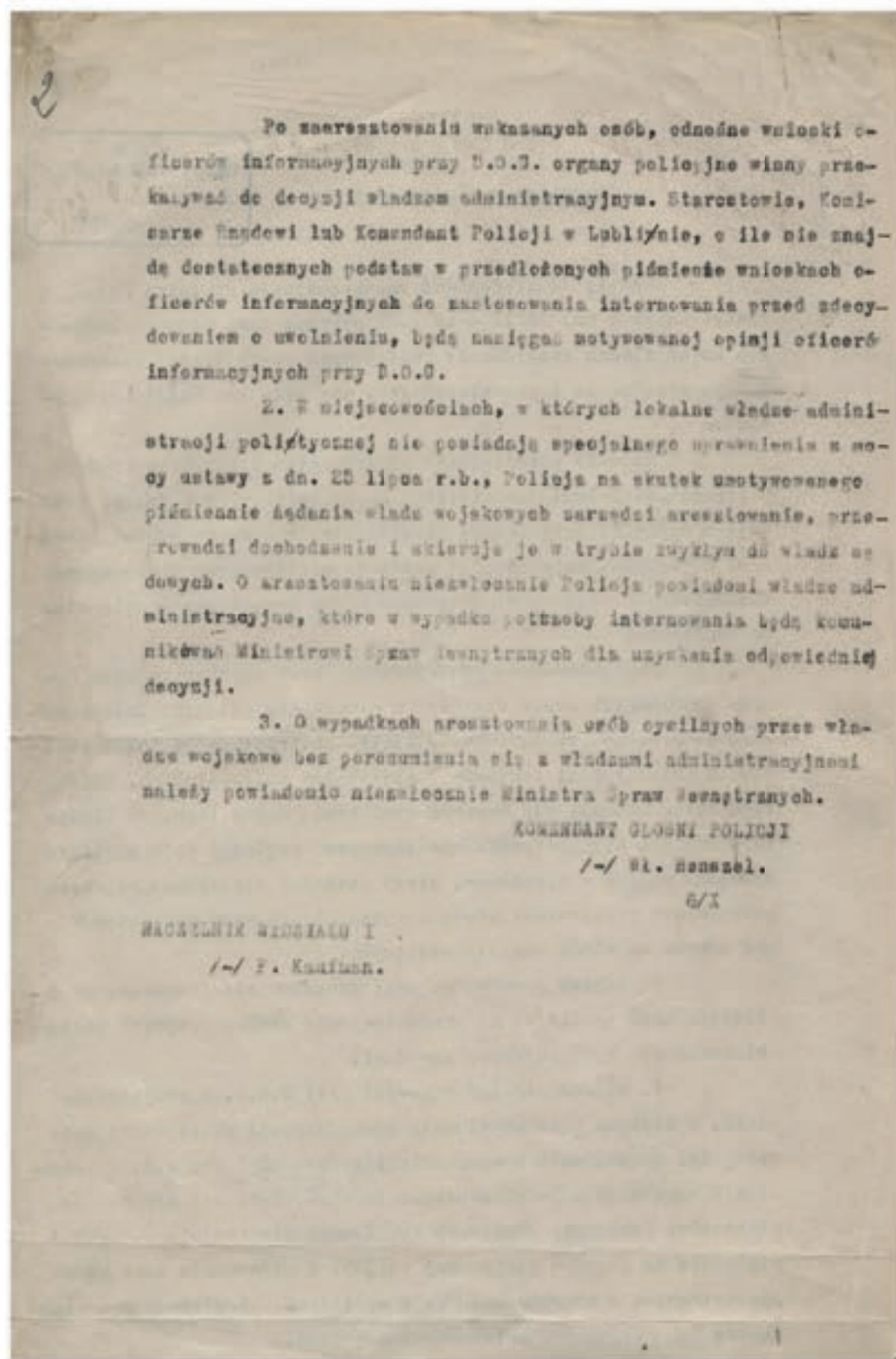
40 M. Sioma, dz. cyt., s. 114–115.

41 „Głos Lubelski” 1920, nr 179, s. 5.

42 Tamże, s. 5.

II. 15. Okólnik nr 636
komendanta głównego policji
w sprawie współdziałania
organów administracyjnych
z władzami wojskowymi w walce
ze szpiegostwem i propagandą
bolszewicką w wojsku,
Warszawa 10 X 1919 r.
(Komenda Wojewódzka Policji
Państwowej w Lublinie,
sygn. 36)

II. 16. Raport Czesława Roli
dotyczący agitacji bolszewickiej
we wsi Kosuty, Łuków 15 II
1920 r. (Starostwo Powiatowe
Łukowskie, sygn. 248)

16/2 1920
Do Pana Komendanta Policji Państwowej
Obwodu Łukowskiego

Wywiadowczy urząd Sledczy
Policji Łukowskiej Czesław Roli.

BIURO NACZELNE
L. KOWSKI & POLICJA
WYDZIAŁ TERYTORIALNY
Odz. 16/II 15 II 1920

Raport.

Melduję Starobowo ze dnia 10 lutego r. b.
z polecenia Komendanta Policji Łukowskiej
zostalem wystany do gminy Stancina wsi
Kosuty celem przeprowadzenia poufnego
wywiadu ponieważ we wsi Kosuty
miały się odbywać zebrania o bolszewizmie
i wogóle w tamtej stronie miał się
rozwijać bolszewizm ustalilem iż
bolszewizm w okolicach wsi Kosuty
gminy Stancina nie ma raz było kręgi
poglądów ze Dzierżawca puchalskiego
marny majątek dużo czynszu, jak
mnie wiadomo do wiadomości od pana
Komendanta w tej wsi nie ma było
marny majątek ale wycina las i
to drzewo sprzedaje za zboże a za
pieniądze to nikt drzewa u niego
kupić nie może jak mój znajomy
wydzierżawia i bez nie kupi drzewa
a było nawet mój 5 cwiarki zboża
i opowiada do kłótni puchalskiego

8

ne dlatego nie będzie obciążał ciem-
 bo ja nie będzie obciążał to musi dać
 z niej kontyngent a ja nie będzie
 miał to ja nie będzie stracił kon-
 tynu. oraz byłem na zebraniu
 mleczarni wsi Horuby które się
 odbyło, w następujący treści obr-
 nowy zarząd zaś byłam prozes
 powoł. Thoniarzy prozeskt na
 miejscu więcej naradom nie mu-
 nie i więcej. prozeskt prowadzenie
 wywiadu nie nie ustaliłem

wywiadowca urzędu srb
 Czesław Pola

Luków dnia 15/II 1920 roku

M. S. W.

SPÓŁECZEŃSTWO PAŃSTWOWE
 w Lublinie

20 11 1920

L. 314
 m. Luków

Do P. Starosty
 w Lukowie

Niniejszy wywiad przesyłam do Państwa wiadomości.

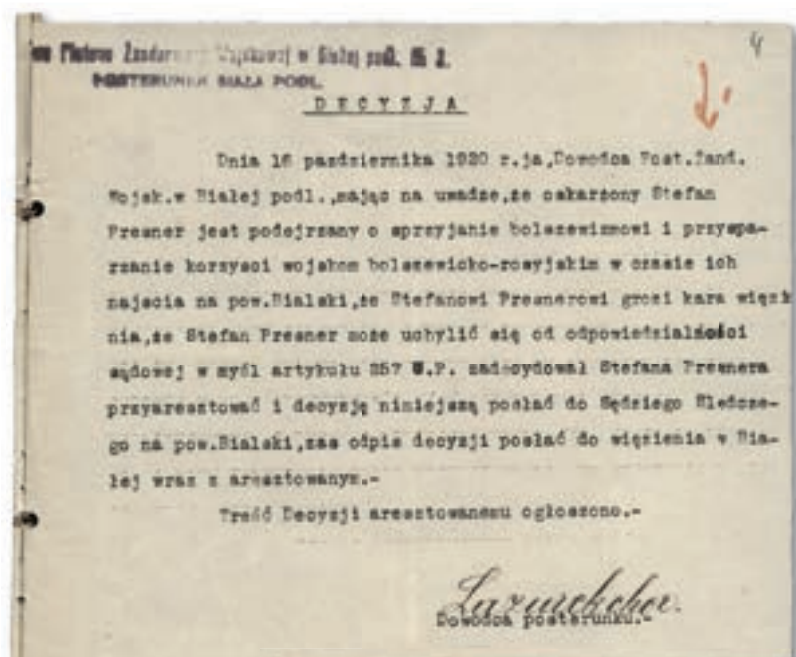
Komendant Policji
 na pow. lukowski.

Kierownik Urzędu Sledczego.

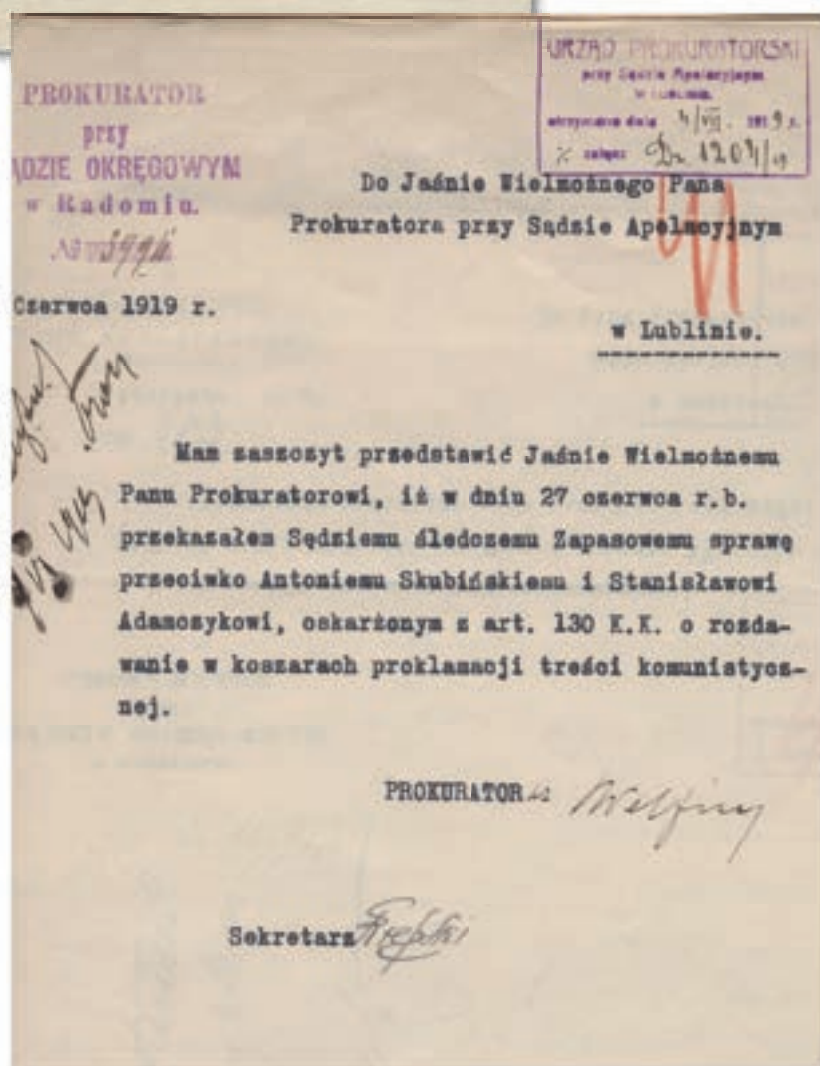
Ost. zał.

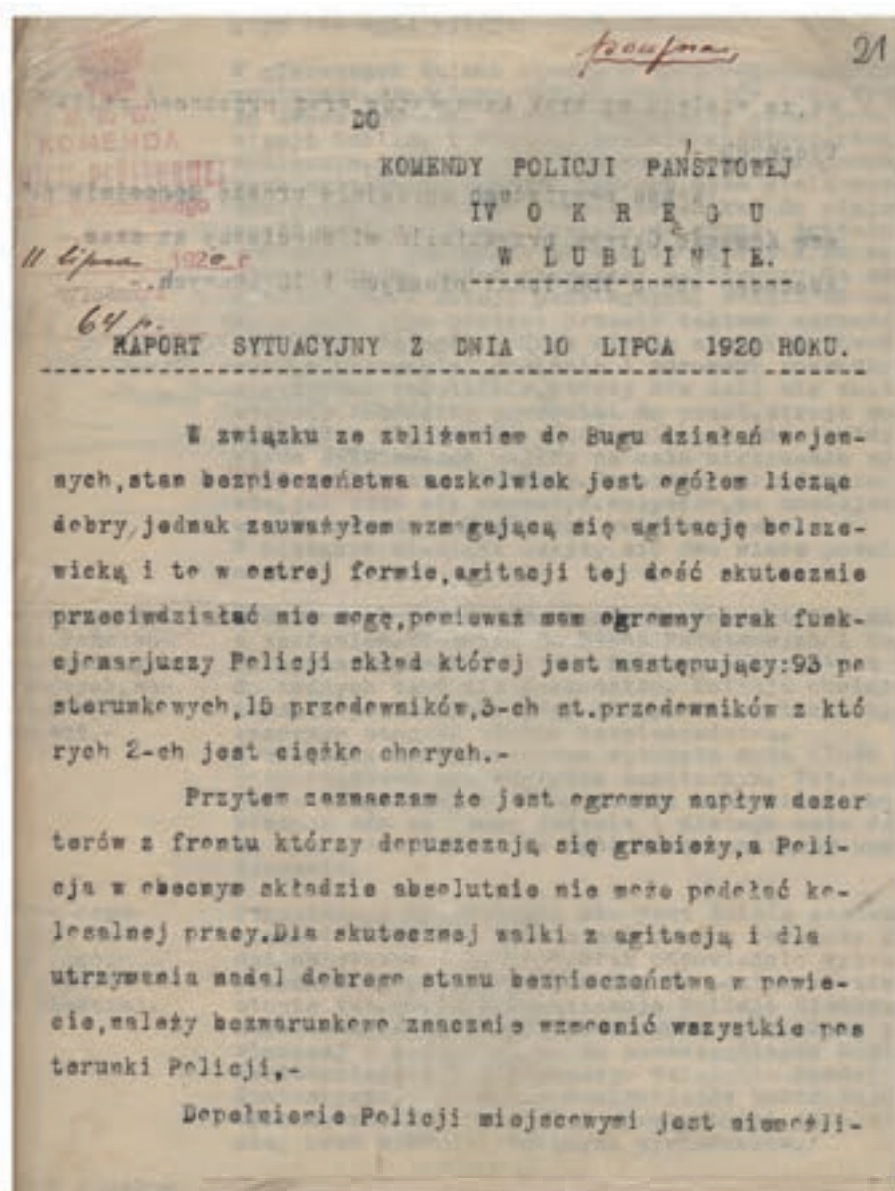
STAROSTWO LUKOWSKIE
 OTRZYMAŁO
 LUKÓW, dnia 15/II 1920
 L-35/P

II. 17. Decyzja o areszcie dla Stefana Presnera, oskarżonego o sprzyjanie bolszewizmowi (Prokuratura Sądu Okręgowego w Białej Podlaskiej z lat 1919–1931 [1932–1959], sygn. 108)

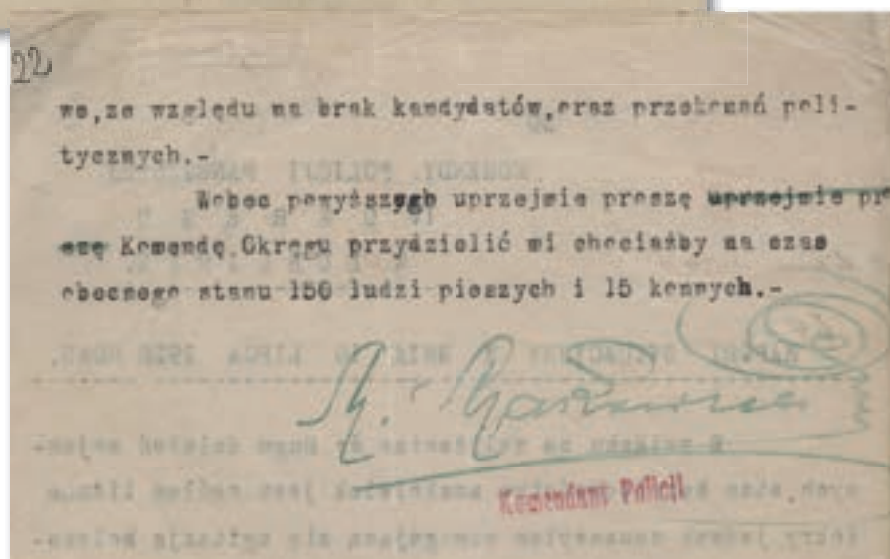

II. 18. Pismo prokuratora przy Sądzie Okręgowym w Radomiu w sprawie przeciwko Antoniemu Skubińskiemu i Stanisławowi Adamczykowi o rozdawanie w koszarach proklamacji o treści komunistycznej, 27 VI 1919 r. (Prokurator Sądu Apelacyjnego w Lublinie, sygn. 32)

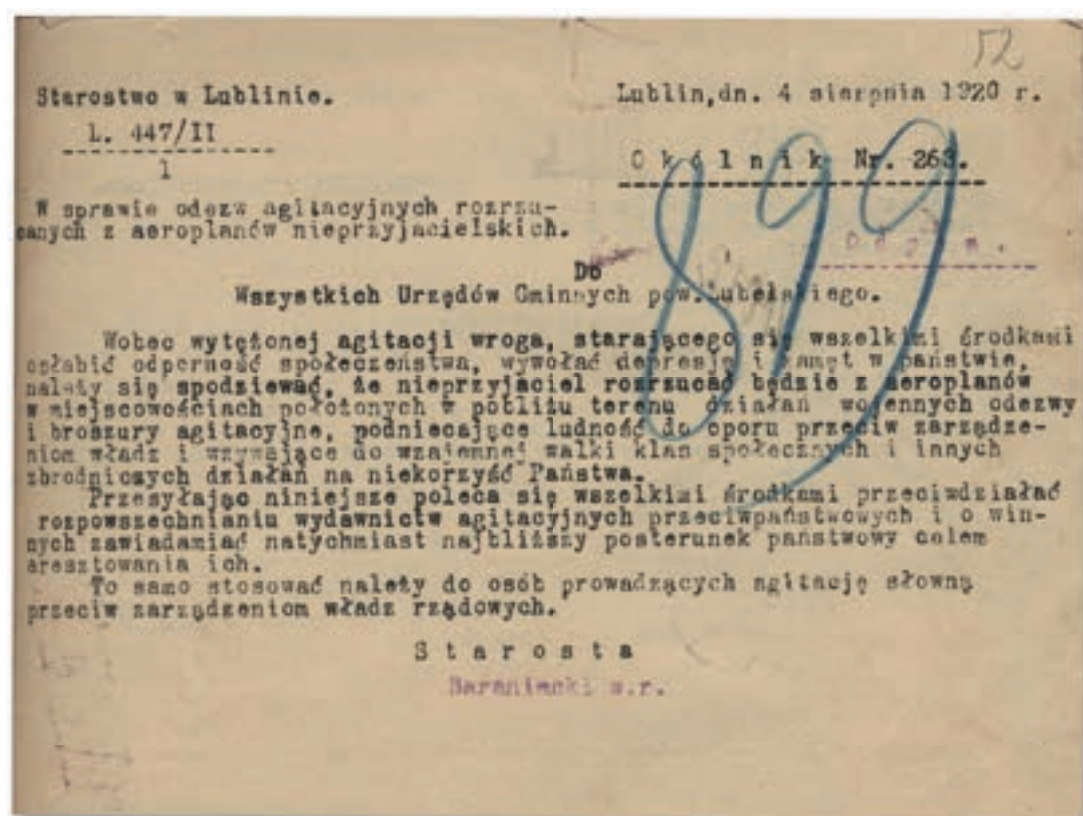

II. 19. Raport sytuacyjny komendy Policji Państwowej obwodu włodawskiego, 10 VII 1920 r. (Komenda Wojewódzka Policji Państwowej w Lublinie, sygn. 27)

Il. 20. Okólnik nr 263 starosty lubelskiego w sprawie odezw agitacyjnych rozrzucanych z aeroplanów nieprzyjacielskich, Lublin 4 VIII 1920 r. (Komenda Powiatowa Policji Państwowej w Lublinie, sygn. 3)

Głoszone hasła miały również wyjątkowo antypolski wydźwięk polityczno-kulturowy. Często mówiono w nich o zniszczeniu „wielkopańskiej Polski” i zniesieniu własności ziemskiej⁴³. Elementy walki klasowej miały niebagatelne znaczenie we wpływie na nastroje społeczne. Jeszcze przed dotarciem bolszewików, będący pod ich wpływem chłopcy próbowali przeprowadzać siłowo reformę rolną i odbierać ziemię w ramach dziwnie pojmowanej „sprawiedliwości społecznej”. Zwalczaniem agitatorów zajmowała się Policja Państwowa (zob. il. 15, 19), Wojewódzki Komitet Obrony Narodowej oraz władze lokalne (zob. il. 20). Zadaniem policji było aresztowanie agitatorów oraz przeprowadzanie rewizji w drukarniach, lokalach publicznych i mieszkaniach prywatnych w celu wykrycia nielegalnych materiałów propagandowych⁴⁴. Do zwalczania agitatorów zachęcano także ludność miejscową organizując sieć wywiadowców (zob. il. 16). Redakcja gazety „Ziemia Lubelska” apelowała o dostarczanie do siedziby czasopisma informacji o zauważeniu takiego agitatora lub też osoby ukrywającej broń⁴⁵. Zależnie od rodzaju agitacji, kary zaczynały się od grzywny, poprzez

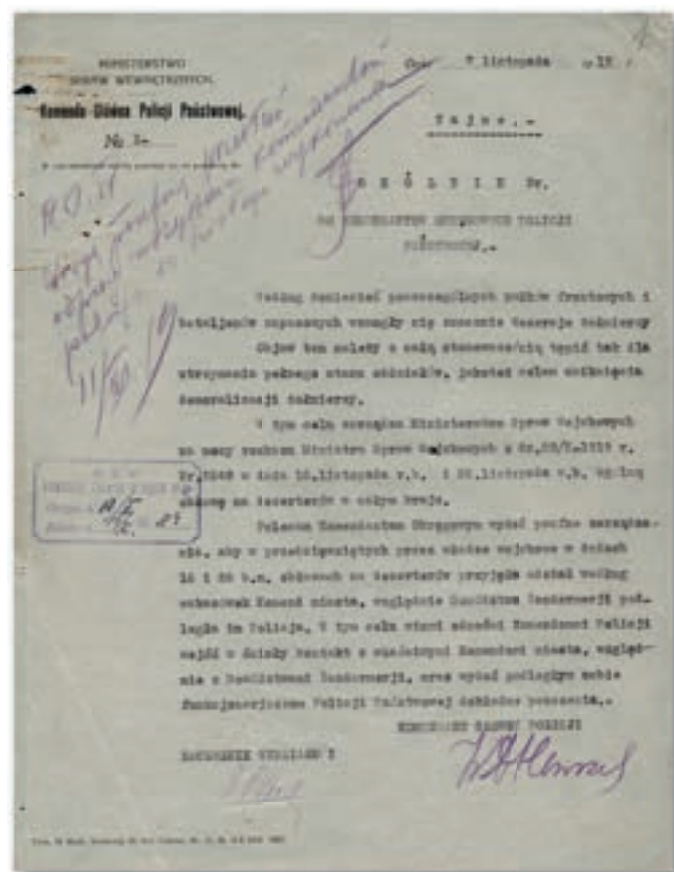
⁴³ E. Horoch, *Lubelska organizacja...*, s. 147.

⁴⁴ R. Litwiński, *Policja Państwowa...*, s. 209–210.

⁴⁵ „Ziemia Lubelska” 1920, nr 318, s. 2.

areszt (zob. il. 17), a kończyły na wyrokach śmierci (zob. il. 26). W przypadku orzekania kary śmierci, często dodatkowo pojawiały się zarzuty o szpiegostwo, dywersję czy nawet chęć wywołania zbrojnego powstania na tyłach polskich wojsk⁴⁶.

Zjawiskiem wywołanym w dużym stopniu przez agitację bolszewicką była dezercja wśród żołnierzy. Działała ona demoralizująco (zob. il. 23), szczególnie na ludność chłopską i tak już narażoną na wpływy emisariuszy komunistycznych. Dezerterzy swoim postępowaniem podważali sens werbunku do wojska, a tym samym destrukcyjnie wpływali na akcję związaną z poborem ochotniczym⁴⁷. Tylko w okresie od grudnia 1919 r. do stycznia 1920 r. na 7000 żołnierzy, swoje jednostki porzuciło 265⁴⁸. W bardzo ostrym tonie o dezercji pisali redaktorzy „Głosu Lubelskiego”: „Dezercja musi być ostro zwalczana zarówno przez władze jak i społeczeństwo”. Walka z nią wymagała zaangażowania całej społeczności, która powinna ostro piętnować i karać dezerterów. Niestety, zjawisko to spotykało się z pewnym przyzwoleniem, dlatego też redakcja przypominała, że „...dezerter jest przedmiotem pogardy całego społeczeństwa, że otoczenie nie ma zamiaru jego przestępstwa osłaniać, odda go w ręce sprawiedliwości i władze postąpią z nim tak, jak się postępuje ze zbrodniarzami. Tępienie dezercji to jeden z ważnych środków pomocy dla zmagającej się z bolszewizmem armii...”⁴⁹. Wyłapywanie dezerterów należało do zadań Policji Państwowej (zob. il. 21), która została zobligowana do przeprowadzania obław (zob. il. 22) oraz wymiany informacji z lokalnymi władzami w postaci sołtysów i wójtów oraz współpracy w zakresie ścigania dezerterów z żandarmerią wojskową⁵⁰. Karą dla dezerterów była śmierć przez rozstrzelanie i dotyczyła nie tylko dezercji bezpośredniej, ale również współuczestnictwa i pomocy dezerterowi, zawiązania „spisku dezercyjnego” oraz

Il. 21. Okólnik komendanta głównego policji informujący o zarządzeniu ogólnej obławy na dezerterów w całym kraju, Warszawa 7 XI 1919 r. (Komenda Wojewódzka Policji Państwowej w Lublinie, sygn. 69)

46 Wyrok kary śmierci wydany przez sąd polowy 3 Armii Wojska Polskiego, APL, Akta miasta Lublina, Wydział Gospodarczy, sygn. 1728, s. 102.

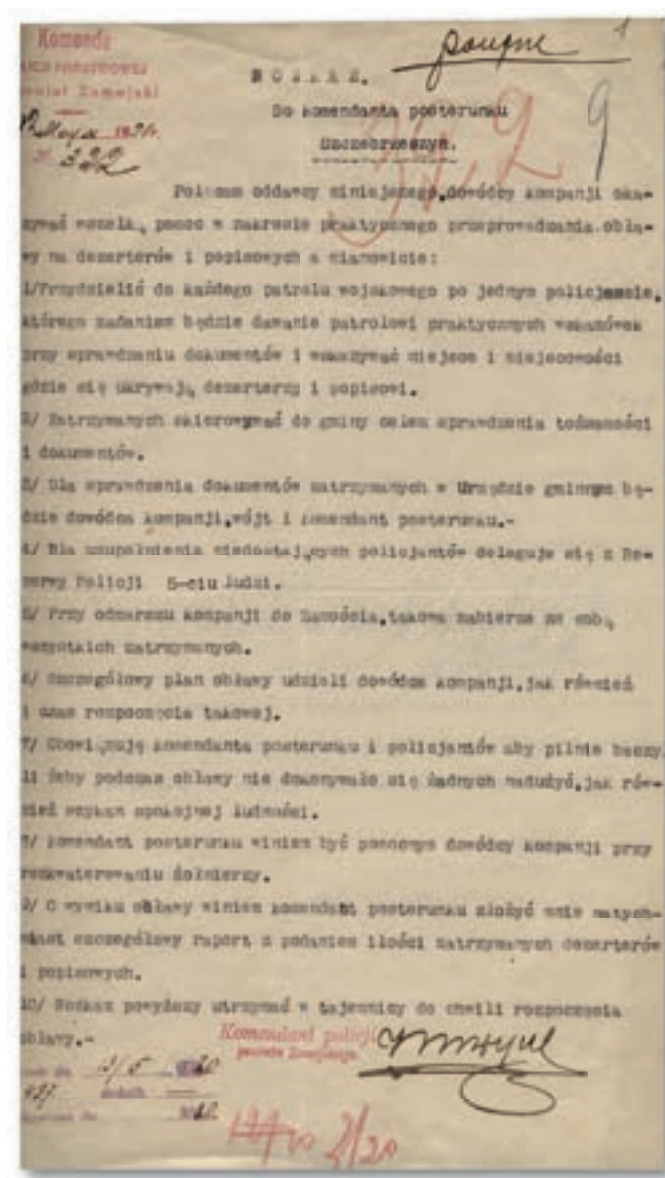
47 M. Sioma, dz. cyt., s. 115.

48 E. Horoch, *Komunistyczna Partia Polski w województwie lubelskim w latach 1918–1938*, Lublin 1993, s. 30.

49 „Głos Lubelski” 1920, nr 200, s. 4.

50 R. Litwiński, *Policja Państwowa...*, s. 211–215.

II. 22. *Rozkaz komendanta Policji Państwowej w Zamościu dotyczący przeprowadzania obławy na dezertarów i popisowych, Zamość 12 V 1920 r. (Komenda Powiatowa Policji Państwowej w Zamościu, sygn. 17)*

podlegania do dezercji (zob. il. 24–27).

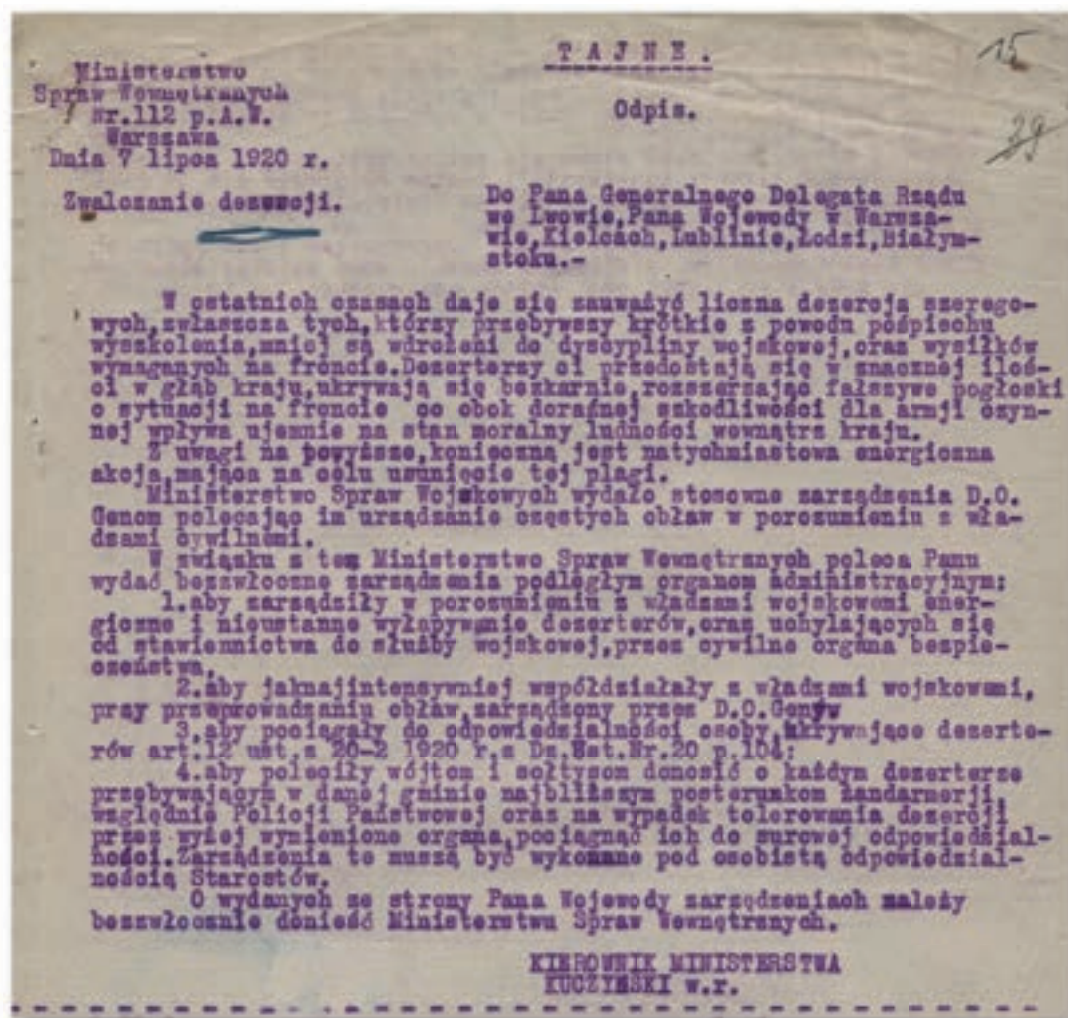
Niebezpieczeństwo bolszewickiego ataku spowodowało masową ewakuację instytucji publicznych, ośrodków władzy (zob. il. 29) oraz ludności, która nie chciała stać się ofiarą grabieżczego przemarszu czerwonoarmistów⁵¹. Masowe uchodźstwo powodowało szereg problemów logistycznych oraz społecznych. Napływające do Lublina grupy ludności wywoływały nieprzychylnie reakcje lokalnej społeczności i tak już narażonej na inne negatywne zjawiska w postaci drożyzny, spekulacji⁵² oraz wzrostu przestępczości. Problemem było także rozlokowanie uciekinierów i zapewnienie im podstawowych warunków bytowych. Fale

napływu uchodźców zmieniały się w zależności od zmieniania się sytuacji na froncie (zob. il. 28). Z początkiem lipca napływ był duży, by następnie nieco wyhamować, a wraz z początkiem sierpnia, gdy bolszewicy dotarli do linii Bugu, osiągnąć większą liczbę niż na początku lipca. 7 VIII dowództwo frontu południo-wschodniego nakażało 3 Armii przymusową ewakuację terenów aż do linii Wieprz–Krasnobród–Rawa Ruska, co wiązało się z ogromnym wysiłkiem organizacyjnym i gigantyczną falą uchodźców⁵³. Zjawisko starała się kontrolować Policja Państwowa (zob. il. 31), która

51 J. Lewandowski, *Lubelszczyzna w czasie wojny 1920 roku*, „Nowe Relacje” 1990, nr. 13, s. 10.

52 W. Maziarczyk, *Wysiłek obronny...*, s. 220–221.

53 M. Sioma, dz. cyt., s. 115–116, 121–122.

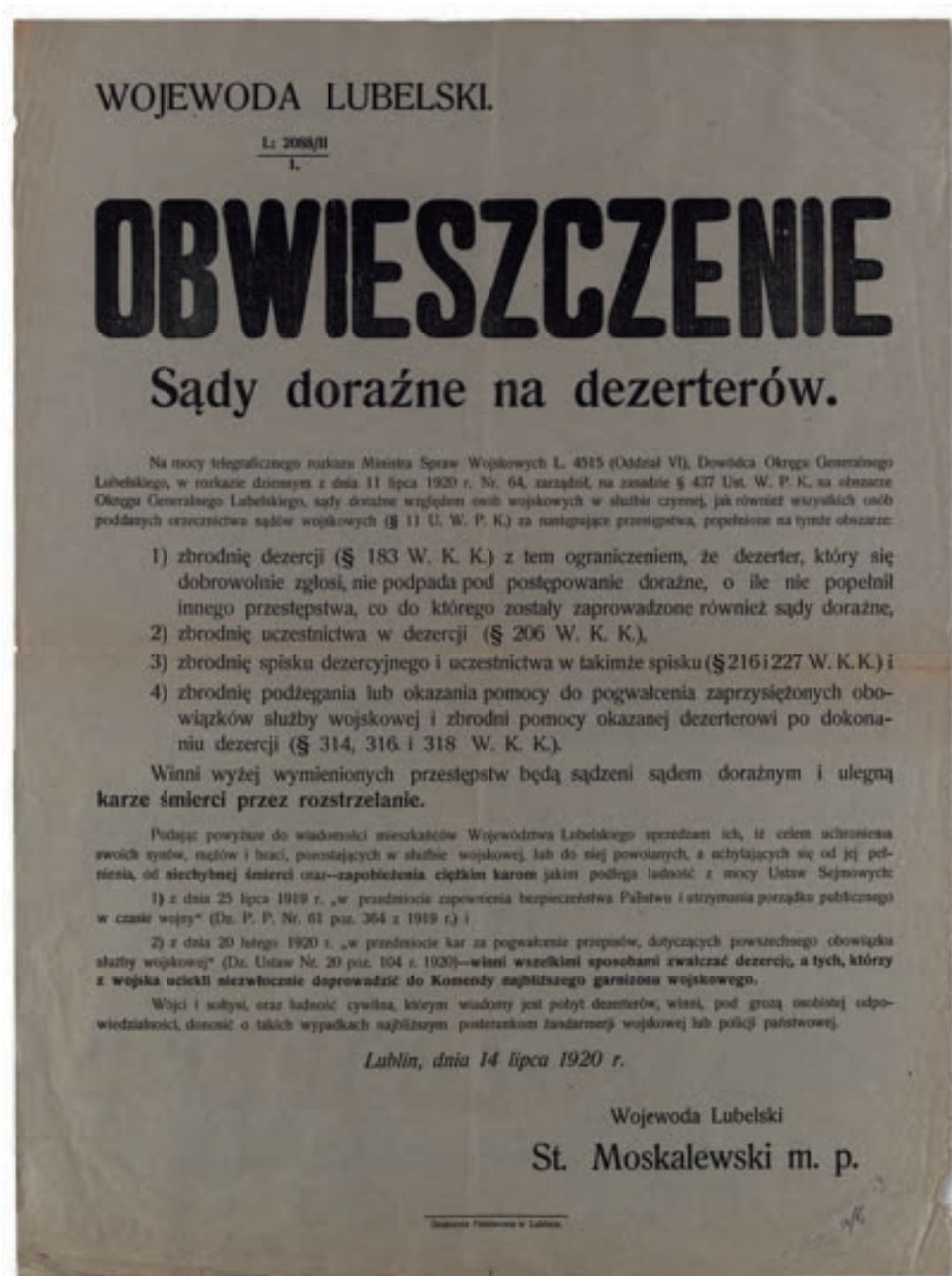
II. 23. Pismo Ministerstwa
Spraw Wewnętrznych
w sprawie zwalczania dezercji,
Warszawa 7 VII 1920 r.
(Komenda Wojewódzka Policji
Państwowej w Lublinie,
sygn. 69)

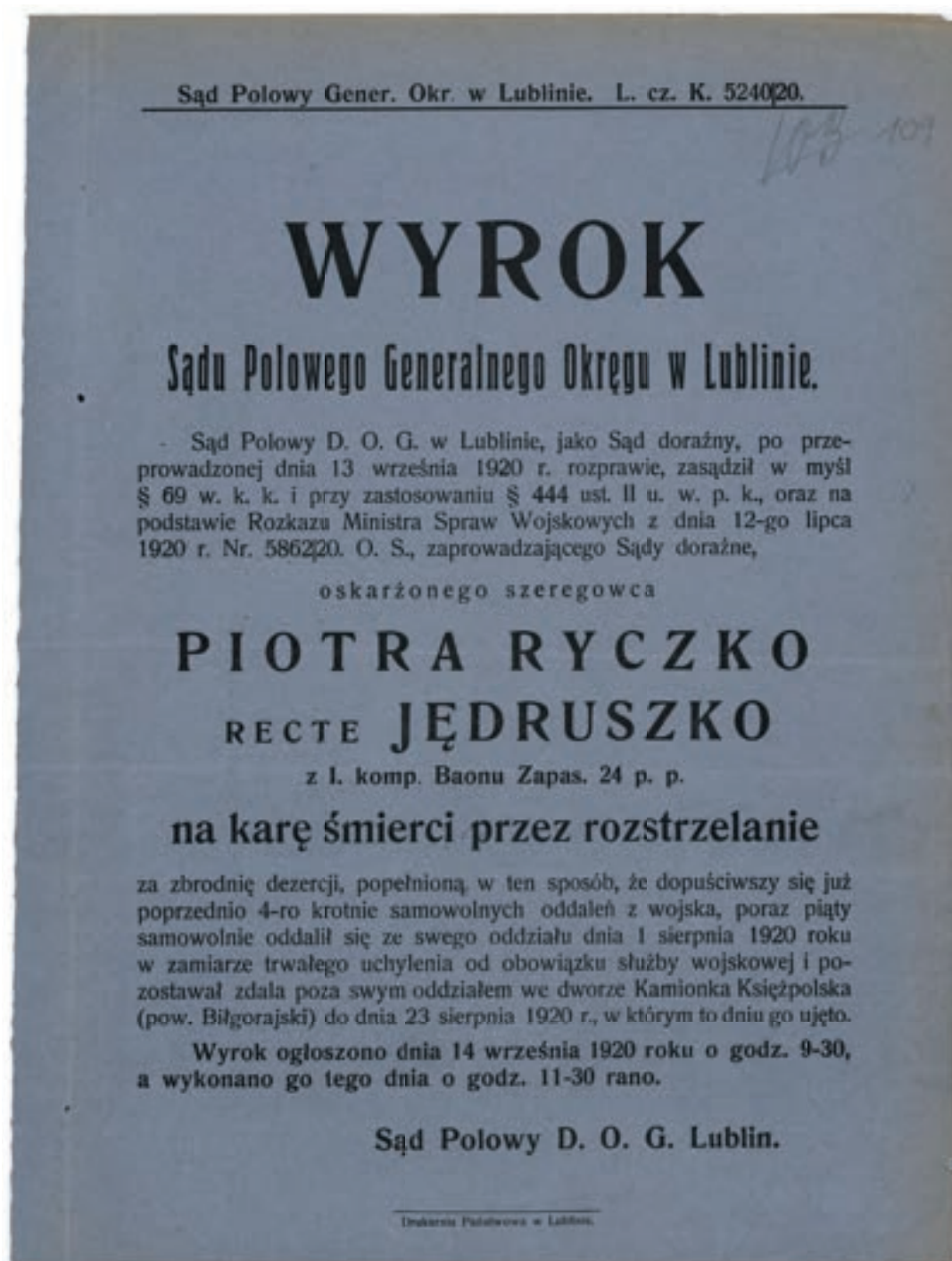
prowadziła ewidencję przybywających obcokrajowców i obywateli polskich oraz legitymowała ich i rewidowała⁵⁴. Zabezpieczała również grupy ewakuującej się ludności, zapewniając zbrojną eskortę dla przemieszczających się taborów (zob. il. 30).

Aby poprawić nastroje społeczne i podnieść morale, władze rozwieszały plakaty i afisze propagandowe w miejscach publicznych. Starano się, by ich forma i treść wywoływały określone reakcje oraz by mogły one trafić do jak najszerszego grona odbiorców. Materiały te można podzielić na trzy grupy: zawierające przekaz pozytywny, czyli najczęściej wzywający żołnierzy do boju, zaciągania się do armii czy zwyczajnie podnoszący ludzi na duchu. W takim tonie opracowane zostały plakaty „Do broni! Wróg u granic ojczyzny. Wstępujcie do Armii Ochotniczej”, „Wstąp do wojska! Broń Ojczyzny!”, afisz „Wróg u bram! Na szaniec! Każdy obywatel! Każda marka!” oraz dwie odezwy: marszałka J. Piłsudskiego „Żołnierze Rzeczypospolitej! Ojczyzna w potrzebie!” i Rady Obrony Pań-

54 R. Litwiński, *Policja Państwowa...*, s. 208.

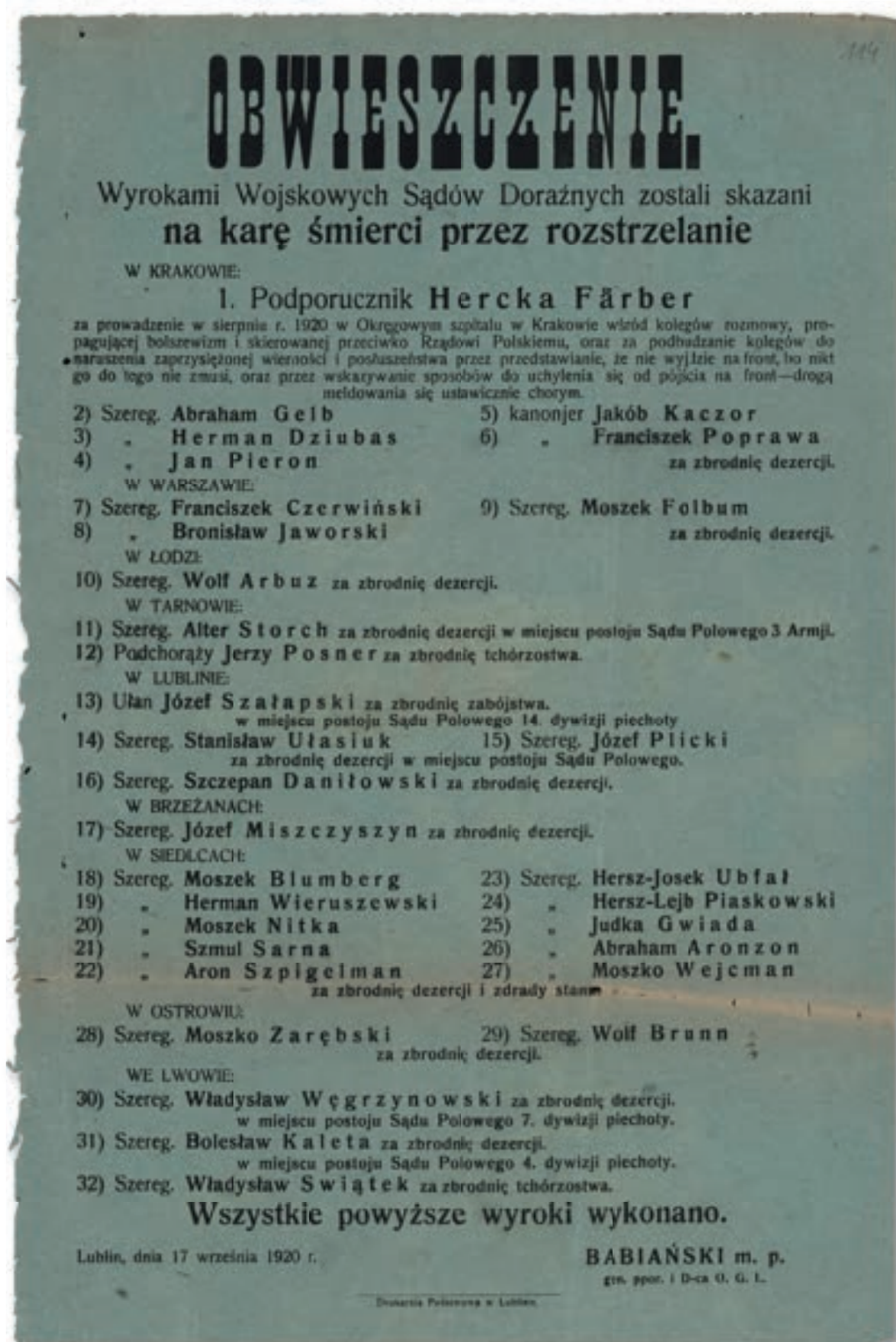
II. 24. *Obwieszczenie wojewody lubelskiego w sprawie sądów doraźnych na dezterterów, Lublin 14 VII 1920 r., Drukarnia Państwowa w Lublinie (Zbiór afiszów i druków ulotnych, 1861–1954, sygn. 192)*

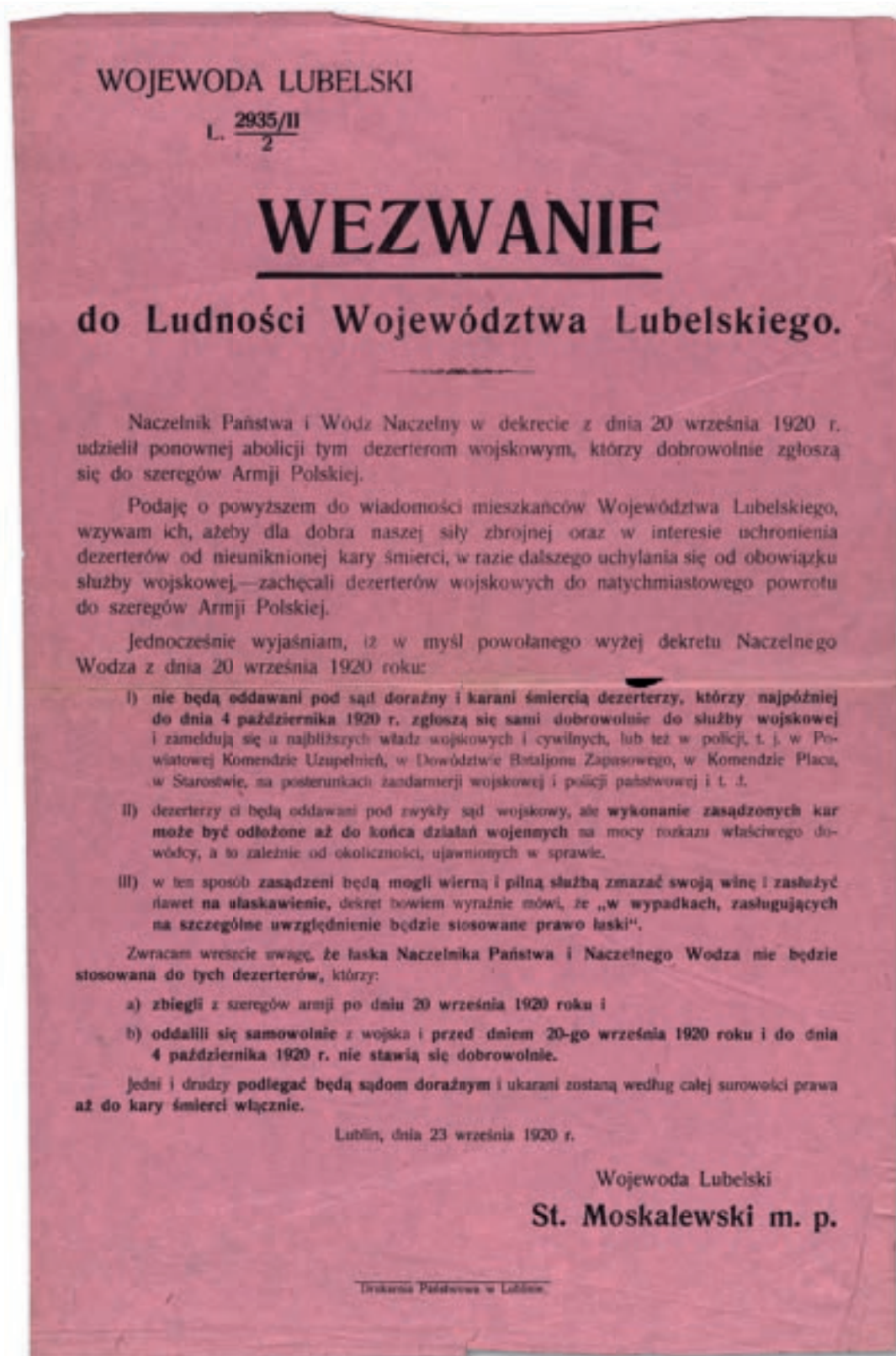

II. 25. *Wyrok kary śmierci na Piotra Ryczko za dezercję, Lublin 14 IX 1920 r., Drukarnia Państwowa w Lublinie (Akta miasta Lublina 1918–1939, Wydział Gospodarczy, sygn. 1728)*

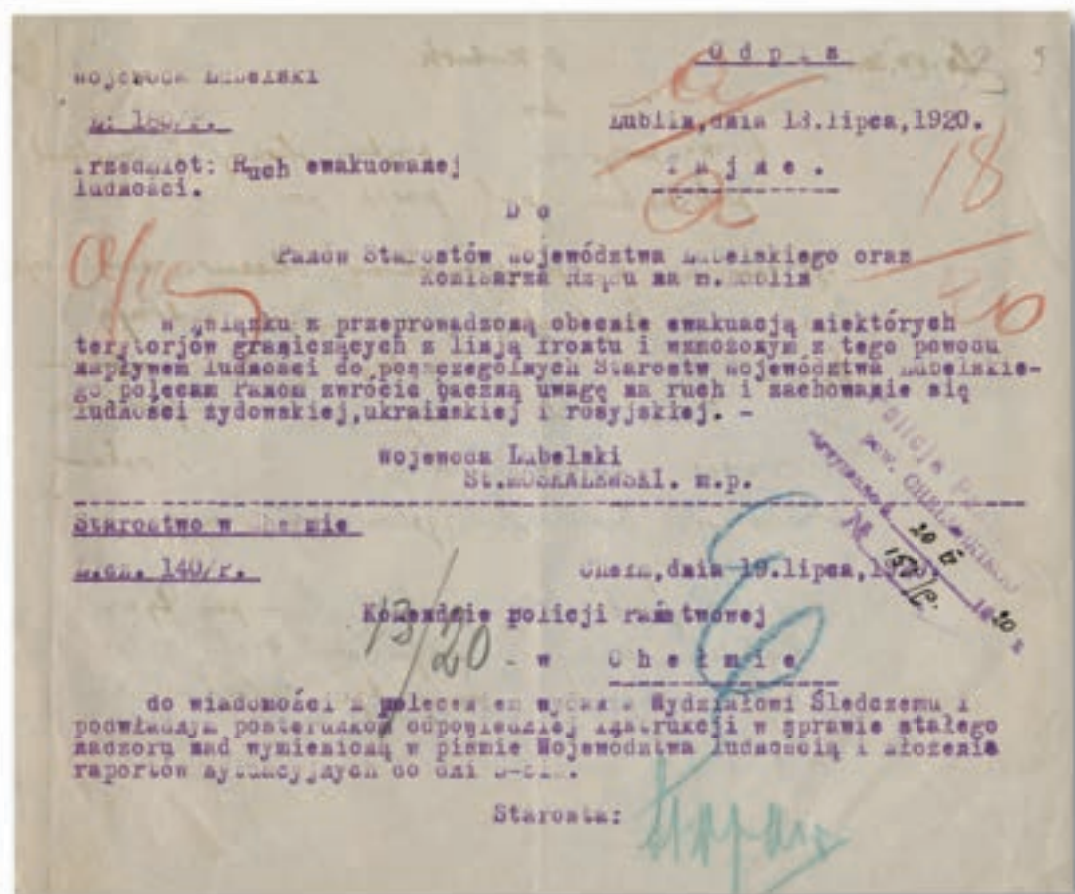
II. 26. Obwieszczenie
o wyrokach śmierci wydanych
przez wojskowe sądy doraźne,
Lublin 17 IX 1920 r.,
Drukarnia Państwowa
w Lublinie (Akta miasta
Lublina, 1918–1939, Wydział
Gospodarczy, sygn. 1728)

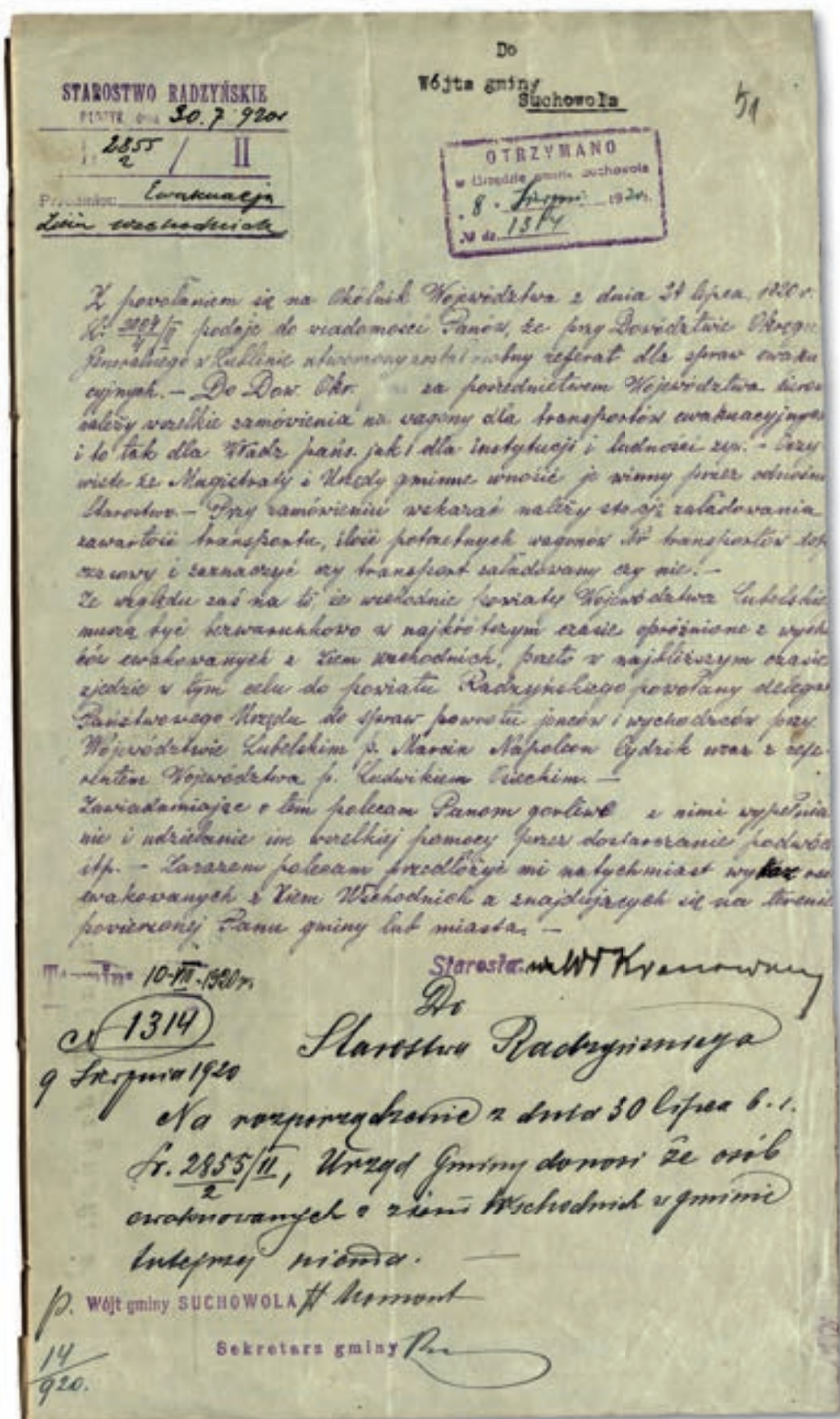
II. 27. Wezwanie wojewody lubelskiego do zwalczania dezercji, Lublin 23 IX 1920 r., Drukarnia Państwowa w Lublinie (Zbiór afiszów i druków ulotnych 1861–1954, sygn. 207)

II. 28. *Pismo wojewody lubelskiego w sprawie zwracania uwagi na ruch ludności żydowskiej, ukraińskiej i rosyjskiej podczas ewakuacji, Lublin 13 VII 1920 r. (Komenda Powiatowa Policji Państwowej w Chełmie Lubelskim, sygn. 60)*

stwa „Żołnierze Rzeczypospolitej!” (zob. il. 32–34, 36, 38). Drugi typ materiałów to te, w których ukazywano konsekwencje ewentualnego zwycięstwa bolszewickiego, różnice w kodzie kulturowym i to, do czego może doprowadzić bierność społeczeństwa, tak aby zmobilizować ludzi do walki w obronie swojego życia, dobytku i wyznawanych wartości. Takie treści znajdziemy w dwóch plakatach: „Do bronii! Tak wygląda wieś zajęta przez bolszewików” i „Ludu polski chwyć za broń” oraz odezwie „O czym wszyscy wiedzieć musicie” (zob. il. 35, 37, 39). Trzeci, ostatni typ materiałów miał ukazywać żołnierzy bolszewickich w negatywnym świetle, jako agresorów i bandytów czyhających na ludzkie mienie i życie. W przypadku plakatów, zobrazowana na nich postać bolszewika bardzo często przyjmuje odrealnioną, wręcz karykaturalną postać, dokonującą aktu przemocy (zob. il. 40–41)⁵⁵. W polską akcję propagandową zaangażowani byli najwybitniejsi przedstawiciele polskiej kultury. Z grona pisarzy i poetów można wymienić takie osoby jak: Stefan Żeromski, Melchior Wańkowicz, Kornel Makuszyński, Leopold Staff. Wśród osób zaangażowanych nie brakowało aktorów w osobach Hanki Ordonówny, Ludwika Solskiego i Wandy

⁵⁵ A. J. Leinwand, *Polski plakat propagandowy w okresie wojny polsko-sowieckiej (1919–1920)*, „Studia z dziejów Rosji i Europy środkowo-wschodniej” 1993, t. 28, s. 60–65.

II. 29. Pismo starostwa radzyńskiego dotyczące ewakuacji z ziem wschodnich – terenów objętych działaniami wojennymi, Radzyń 30 VII 1920 r. (Akta gminy Suchowola z lat 1903–1954, sygn. 35)

Il. 30. Karta służbowa
przodownika Kluczyka, Chełm
6 VIII 1920 r. (Komenda
Powiatowa Policji Państwowej
w Chełmie, sygn. 60)

Siemaszkowej. Szczególnie duży wkład w akcję propagandową wnieśli artyści-plastycy tacy jak Władysław Skoczylas, Józef i Kamil Mackiewiczowie, Edmund Bartłomiejczyk, Jerzy Kossak, Jan Woroniecki, Fryderyk Putsch, Kazimierz Puchwalski, Władysław Teodor Benda, Felicjan Szczęśny-Kowarski i wielu, wielu innych⁵⁶.

Toczące się nieprzerwanie działania zbrojne wymagały stałych i okazałych sum pieniężnych, by zapewnić żołnierzom możliwości normalnego funkcjonowania. Wypłata żołdu, zaopatrzenie, umundurowanie i wyekwipowanie pochłaniały spore środki, które z trudem organizowało dopiero co odnowione państwo polskie. Istniała więc potrzeba organizacji zbiórek, z których środki mogłyby znacznie poprawić sytuację polskich żołnierzy (zob. il. 42). Jedną z instytucji bardzo silnie zaangażowanych w zbiórkę pieniędzy, był Polski Czerwony Krzyż. W lutym 1920 r. organizacja

⁵⁶ J. Szczepanski, dz. cyt., s. 189–190; S. Krzywoszewski, *Propaganda polska*, „Świat” 1920, nr 34, s. 9–10. Niewątpliwie odpowiednio sformułowane słowa afiszy czy przekaz płynący z plakatu mogły dodać otuchy i zmobilizować odbiorców.

R.O.W.
IX 20

576

Sprawozdanie o działalności policji w czasie najazdu nieprzyjaciela na powiat radzyński, Radzyń 9 IX 1920 r.

(Komenda Wojewódzka Policji Państwowej w Lublinie, sygn. 582)

W dniach od 1 lipca r.b. wojska bolszewickie porywały się do najeźdu na powiat radzyński, przekraczając rzekę Bug w okolicy m. Janowa, wtedy wojska wydały nakaz ewakuacji rodzin bractwa, funkcjonariusze policji polskiej starali się o bezpieczeństwo publiczne, jednocześnie dostarczali dla wojskowności pożywienia, ludzi i wszelkie inne przedmioty które podlegały rekwizycji, dostarczając prośbę tego na Komisję przeglądową uchylających się od poboru, w dniu 1 sierpnia r.b. powołano Kierownika Wydziału Nakaz Ewakuacji w Radymnie, a 9 tegoż sierpnia ostatecznej ewakuacji, około godziny 7 rano, wtedy funkcjonariusze policji z posterunków wyznaczonych na ewakuację i polubowym wojskowie opuścili posterunki, wyjeżdżając do Radymnia, reszta zaś posterunków i 16 ludzi policji ewakuowała się około południa z miasta udając się w stronę Łocka, stocząc do rozporządzenia władz wojskowych, poddały funkcjonariuszów policji i władz Komendy wyjeżdżając z miasta wraz z obywatelami w stronę Łocka i Lublina, patroli zaś policji w liczbie 5 osób z Komendantem na czele, pozostały w mieście do godziny 11 wieczór, które wycofały się do Borku w gm. Biała, a w dniu 10 sierpnia r.b. opuścili powiat udając się w stronę Łocka; wojska bolszewickie zajęły miasto Radymnie, a dnia 9 na 10 sierpnia r.b. byli w półtorę godzinę po opuszczeniu miasta przez policję, stracił przytem w Lublinie lub w jej okolicy nie było, funkcjonariusze policji udawali w obronie kraju nie brałi, ponieważ wojska wojsk w tej okolicy nie było, poddał tylko konny wiaźniak do niewolniczego oddziału bolszewicki, w ten sposób skradający się do Radymnia którego oddano w ręce wojskowych, stracił przytem i wiadomości wojskowności nie było, w związku z tym wiadomości administracyjnych dobry stosunek policji do ludności miejscowej, wglądny był przed ewakuacją, do miejsc, gdzie wstrzymali się ciężej z powodu dostarczenia większej liczby poddał dla wojska, 94 funkcjonariuszów policji po ewakuacji z powiatu udali się do Lublina, w następnym dniu Komendant w stronę Lublina, stocząc do otrzymanych rozporządzeń władz wojskowych, nie wykonywając żadnych czynności służbowych, 14 sierpnia r.b. w trybie rozporządzenia Komendy Okręgowej w Lublinie, 20 funkcjonariuszów policji z Komendantem na czele udali się do Lublina, z Lublina i Łocka z powrotem który w dniu 10 sierpnia r.b. około godziny 3 z południa przybyli do miasta Radymnia obejmując z dnia następnym wszystkie posterunki w powiecie, nie następując na terenie powiatu żadnych władz administracyjnych lub wojskowych, reszta zaś funkcjonariuszów policji byli rozkazani z rozkazami służbowych, z których 5 pojechało z obywatelami do Nowego Miasta.

Do posterunków wydawał rozkaz funkcjonariuszom policji zatrzymywania wszystkich pozostałych żołnierzy armji rosyjskiej, desertorów, uchylających się od poboru i przedewszystkiem ludzi którzy w czasie pobytu wojska bolszewickiego przysługiwali im i działali na szkodę Państwa i ludności i dostarczania do Komendy policji w Radymnie. Wydał również rozkaz do Bractw gminnych i Magistratów, aby wszelki majątek pozostały po armji bolszewickiej lub wojskach polskich, bezwzględnie dostarczano do tutejszej Komendy policji.

W miarę możności od 18 do 31 sierpnia r.b. zarejestrowano w powiecie ogółem 124 osób, z których 53 desertorów i uchylających się od poboru 18 przesłano na miejsce zamieszkania, 28 do obywateli i 18 osób do Jędrzejowa.

Stosunek ludności do powracającej policji bardzo dobry.

Radymń dnia 9 września 1920 roku.

Komendant Policji powiatu Radzyńskiego

M. S. W.
Komenda Policji Państwowej
Województwa Radzyńskiego

Do
Komendy Policji
Okręgu 4-go Lubelskiego

5734.
RADZYŃ
z. Niedziela

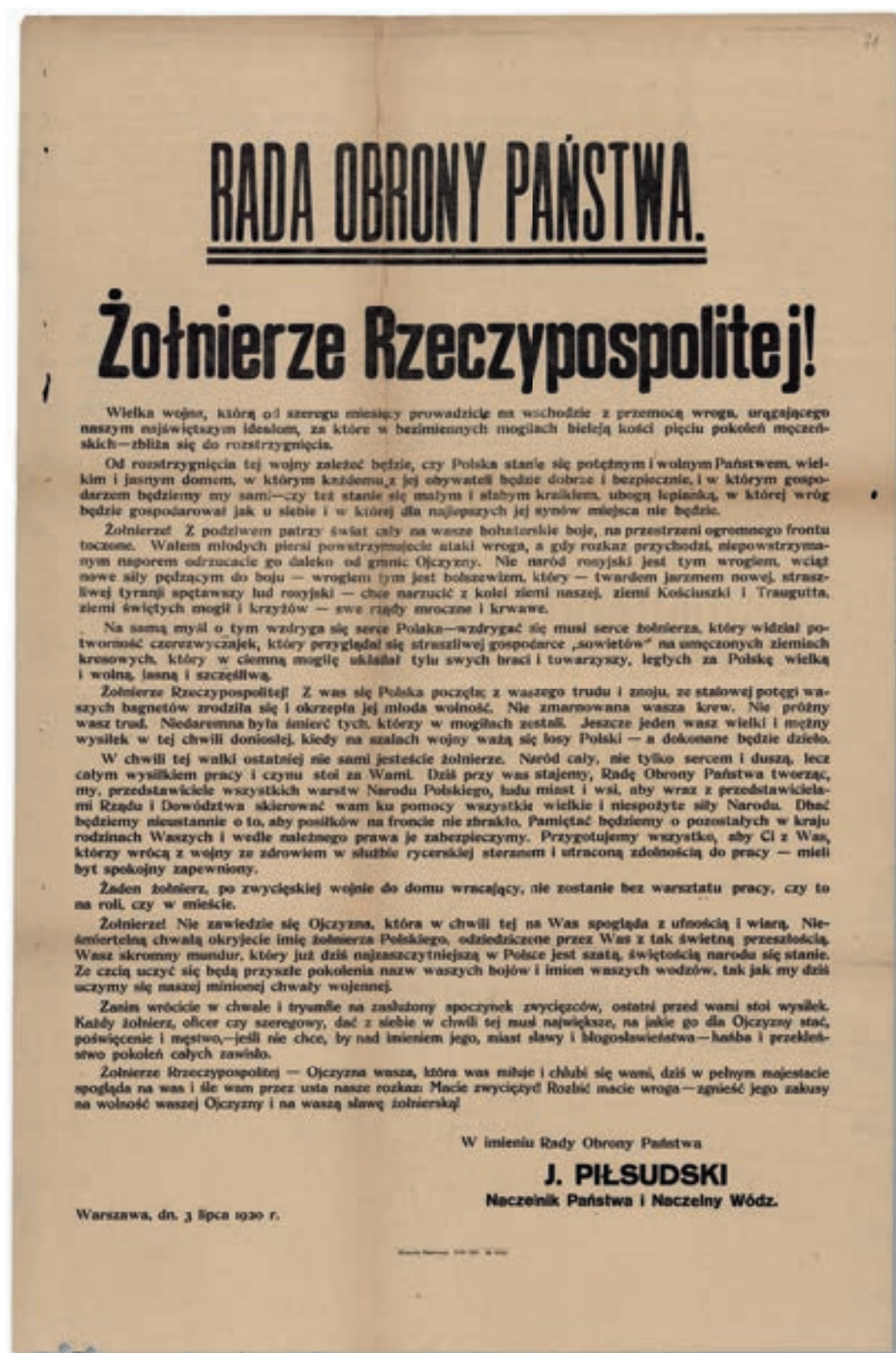
Stosownie do odejścia z dnia 20 sierpnia r.b. pod listem 7059/20, niniejsze sprawozdanie przesyłam dla wiadomości

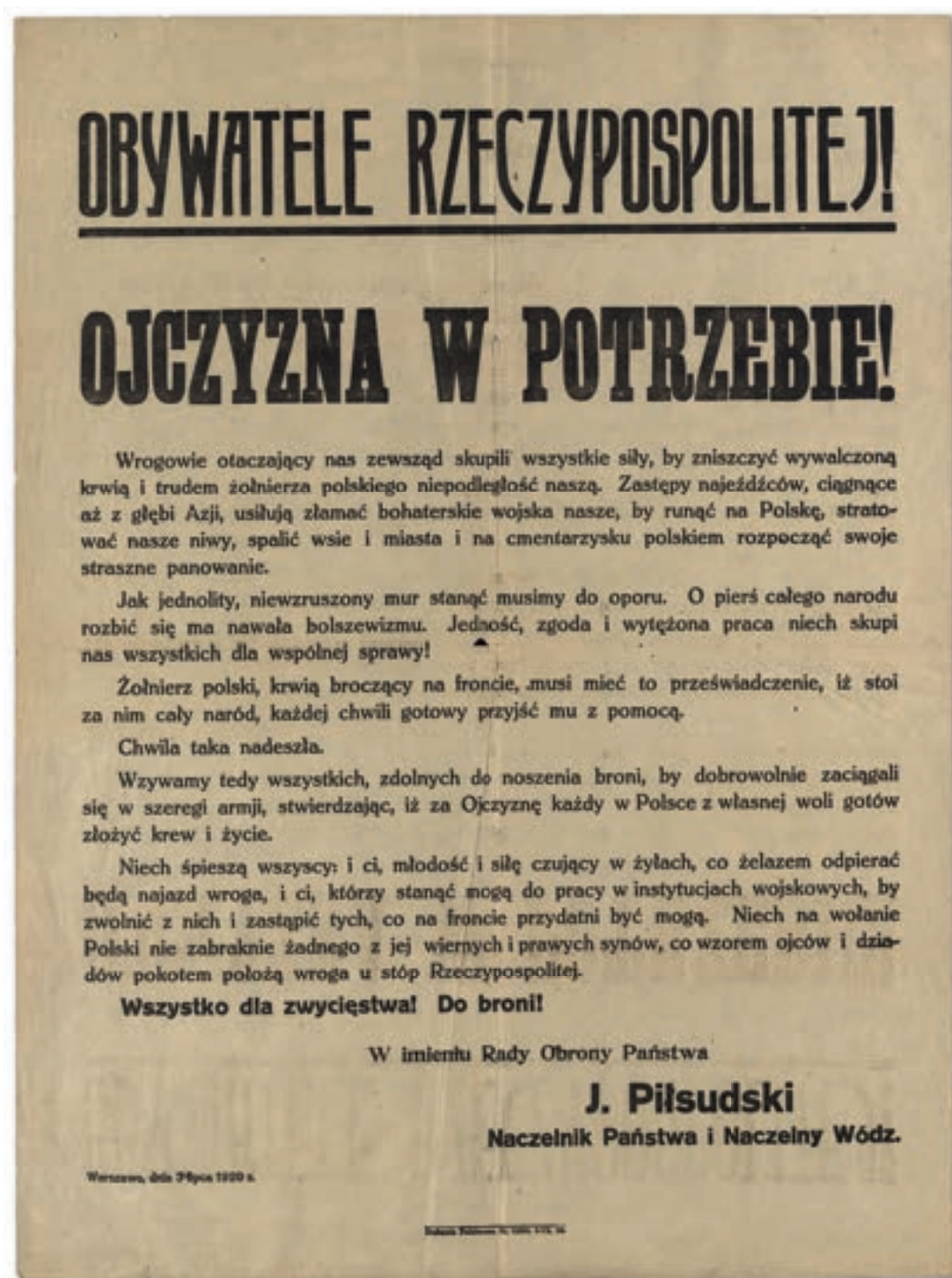
Komendant Policji

II. 31. Sprawozdanie

z działalności policji za czas
najazdu nieprzyjaciela na powiat
radzyński, Radzyń 9 IX 1920 r.
(Komenda Wojewódzka Policji
Państwowej w Lublinie,
sygn. 582)

II. 32. Odezwa Naczelnika Państwa i Naczelnego Wodza Józefa Piłsudskiego „Żołnierze Rzeczypospolitej!” wzywająca do obrony Ojczyzny, Warszawa 3 VII 1920 r., Drukarnia Państwowa w Warszawie (Akta miasta Lublina 1918–1939, Wydział Gospodarczy, sygn. 1728)

II. 33. *Odezwa Naczelnika Państwa i Naczelnego Wodza Józefa Piłsudskiego „Obywatele Rzeczypospolitej! Ojczyzna w potrzebie!” dotycząca dobrowolnego zaciągu w szeregi armii, Warszawa 3 VII 1920 r., Drukarnia Państwowa w Warszawie (Zbiór afiszów i druków ulotnych, 1861–1954, sygn. 204)*

Il. 34. *Afisz propagandowy „Wróg u bram! Na szaniec! Każdy obywatel! Każda marka!”, 1920 r., Drukarnia Franciszka Pilczka (Zbiór afiszów i druków ulotnych, 1861–1954, sygn. 205)*

zaapelowała do rodaków, by przekazywali dobrowolne opłaty na rzecz pomocy żołnierzom oraz osobiście wstępowali w szeregi organizacji (zob. il. 43). Oprócz tego organizowane były loterie na rzecz walczących na froncie. PCK zorganizował taką akcję pod hasłem „Wszystko dla ojczyzny”. Można w niej było wygrać wiele nagród pieniężnych, a dochód ze sprzedaży losów miał zasilić fundusz wsparcia żołnierzy (zob. il. 44). Jednym z celów statutowych Wojewódzkiego Komitetu Obrony Narodowej było zbieranie środków pieniężnych (zob. il. 45)⁵⁷. W tym celu ustanowił Społeczny Podatek Obrony Narodowej, w którym powinny partycypować wszystkie warstwy społeczne. Wysokość opodatkowania zależała od przynależności do danej grupy podatkowej, których było siedem. Sklasyfikowano w nich przedstawicieli różnych zawodów oraz przedsiębiorstw, poczynając od robotników, rolników czy warsztatów, na fabrykach, bankach i wielkich właścicielach ziemskich skończywszy (zob. il. 46–50). Nie tylko gotówka była przekazywana na rzecz społecznego podatku. Ofiarodawcy oddawali również cenne przedmioty i metale szlachetne (zob. il. 51).

Konieczność wsparcia żołnierzy zmobilizowała organizacje i ruchy społeczne. Niewątpliwie bardzo oddani sprawie obrony Polski byli harcerze⁵⁸. Szacuje się

⁵⁷ J. Szczepański, dz. cyt., s. 194.

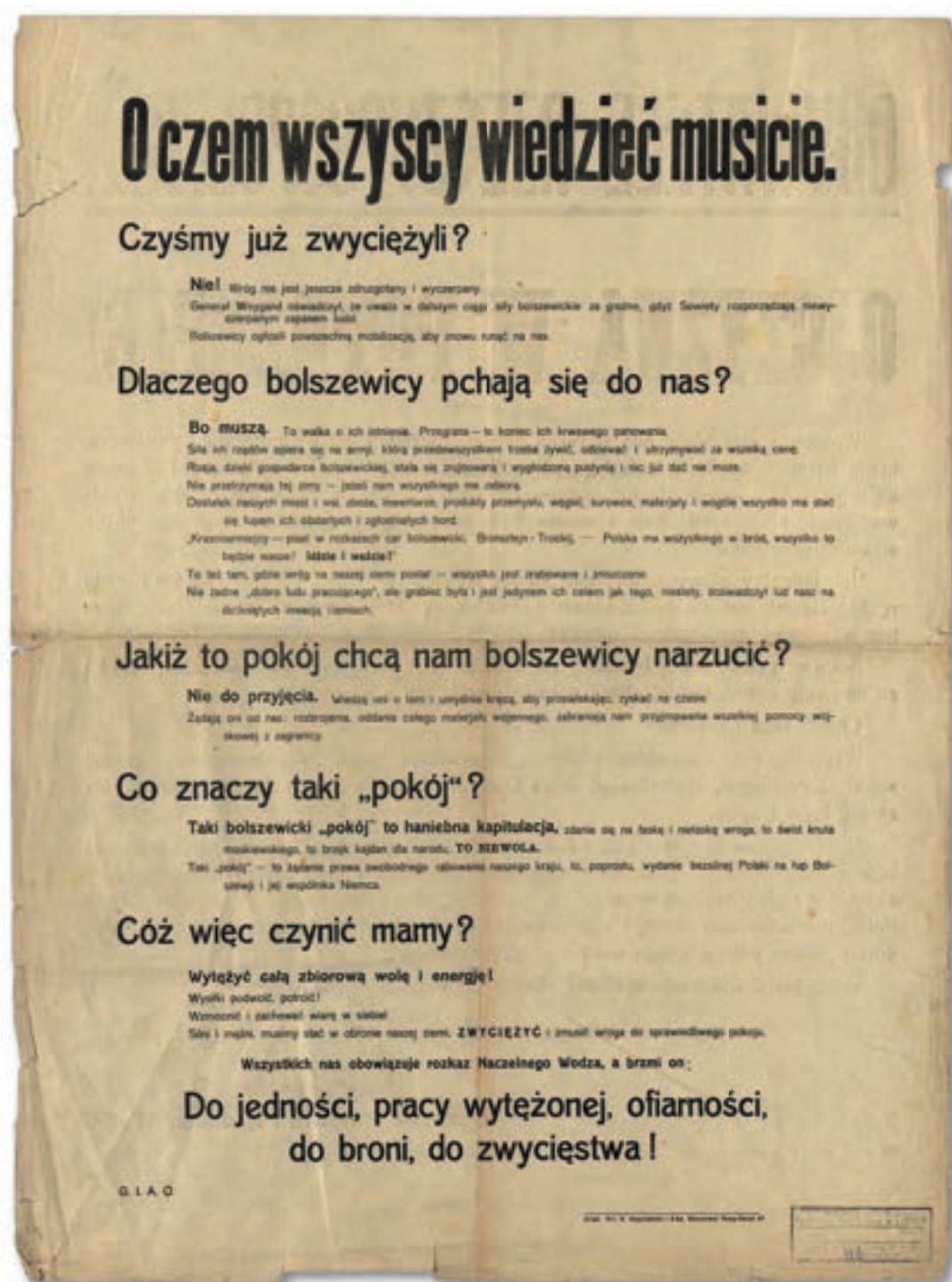
⁵⁸ W. Maziarczyk, dz. cyt., s. 219–220.

Il. 35. Plakat propagandowy „Do broni! Tak wygląda wieś polska zajęta przez bolszewików”, Franciszek Nieczuja-Urbański, 1920 r., Litografia Artystyczna W. Główczewskiego w Warszawie (Akta miasta Lublina 1918–1939, Wydział Gospodarczy, sygn. 1728)

II. 36. Plakat propagandowy
„Wróg u granic Ojczyzny!
Wstępujcie do Armii
Ochotniczej!”, 1920 r.,
Litografia Artystyczna
W. Główniczewskiego
w Warszawie (Zbiór afiszów
i druków ulotnych 1861–1954,
sygn. 187)

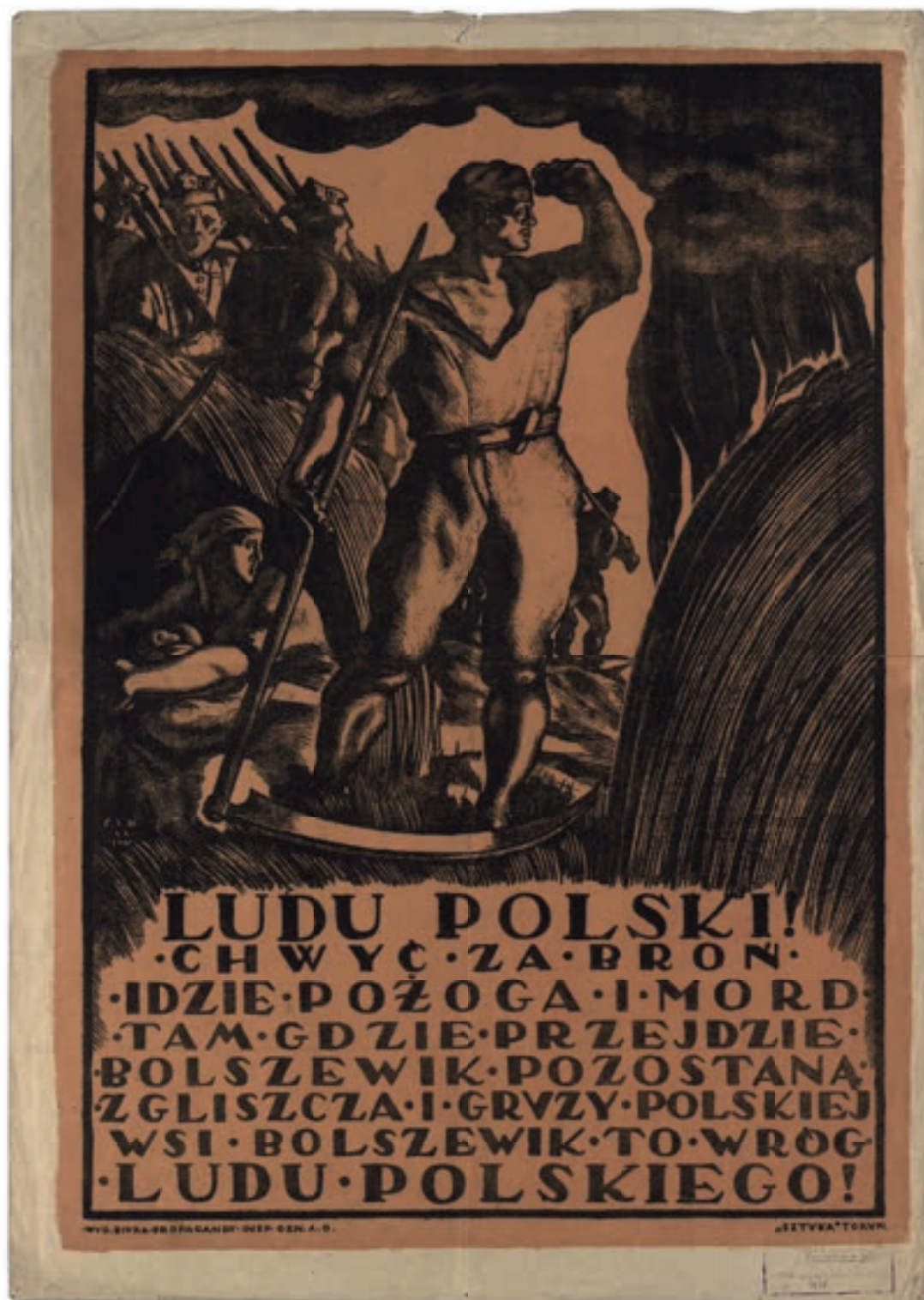

Il. 37. Odezwa propagandowa „Oczem wszyscy wiedzieć musicie” dotycząca stosunków polsko-sowieckich, 1920 r., Drukarnia Artystyczna K. Kopytowski i S-ka (Zbiór afiszów i druków ulotnych 1861–1954, sygn. 46)

II. 38. Plakat propagandowy
„Wstąp do wojska! Broń
Ojczyzny!”, Stanisław
Sawiczewski, 1920 r., Litografia
Artystyczna W. Główczewskiego
w Warszawie (Zbiór afiszów
i druków ulotnych 1861–1954,
sygn. 194)

Il. 39. Plakat propagandowy „Ludu polski chwyć za broń!”, sygnowany F. S. (Felicjan Szczęsny-Kowarski), 1920 r., Zakład Graficzny „Sztuka” w Toruniu (Zbiór afiszów i druków ulotnych 1861–1954, sygn. 44)

Il. 40. Plakat propagandowy
„Bij bolszewika”, 1919 r.,
Zakład Litograficzno-Artystyczny
Adolf Hegedüs we Lwowie
(Zbiór afiszów i druków
ulotnych 1861–1954, sygn. 43)

Il. 41. Plakat propagandowy „Broń twej ojczyzny, rodziny i chaty!”, 1920 r., Drukarnia Literacka w Warszawie (Zbiór afiszów i druków ulotnych 1861–1954, sygn. 195)

Il. 42. Odezwa „Rodacy!” w sprawie pomocy materialnej dla żołnierzy, 1919 r. (Zbiór afiszów i druków ulotnych 1861–1954, sygn. 182)

ogółem ok. 6000 zmobilizowanych polskich harcerzy i harcerek do służby w dniu 16 VII 1920 r., z czego z terytorium Lubelszczyzny pochodziło 370. Ich zadania różniły się w zależności od wieku. Zadaniem młodszych członków (do 17 lat) było dostarczanie wiadomości i rozkazów oraz zdobywanie informacji o wrogich wojskach i ich zaopatrzeniu, a także utrudnianie im przemarszu (sabotaż). Harcerki dodatkowo opatrywały rannych żołnierzy. Starsi (od 17 lat) otrzymywali broń i walczyli razem z polskim wojskiem⁵⁹. Z Kroniki I Ostrowieckiej Drużyny Harcerskiej im. Mariana Langiewicza 1919–1930, możemy dowiedzieć się, jak wyglądał wyjazd na front harcerzy w 1920 r. Z relacji wynika, że nie wszyscy zdawali sobie sprawę z tego, co ich czeka i szli przygotowani niczym na wycieczkę, a nie na wojnę, a tylko nieliczni byli uzbrojeni (zob. il. 52). Inną organizacją, której celem było wsparcie społeczeństwa w czasie wojny, była Straż Obywatelska, powstała w 1920 r. 25 VIII 1920 r., w związku z odezwą wojewody lubelskiego, polecono wcielić w szeregi straży wszystkich obywateli niepodlegających poborowi, a którzy wyrażali ochotę ku temu, by służyć ojczyźnie (zob. il. 54). Celem tej ochotniczej formacji paramilitarnej było zapewnienie bezpieczeństwa i spokoju na zapleczu działań wojennych, prowadzo-

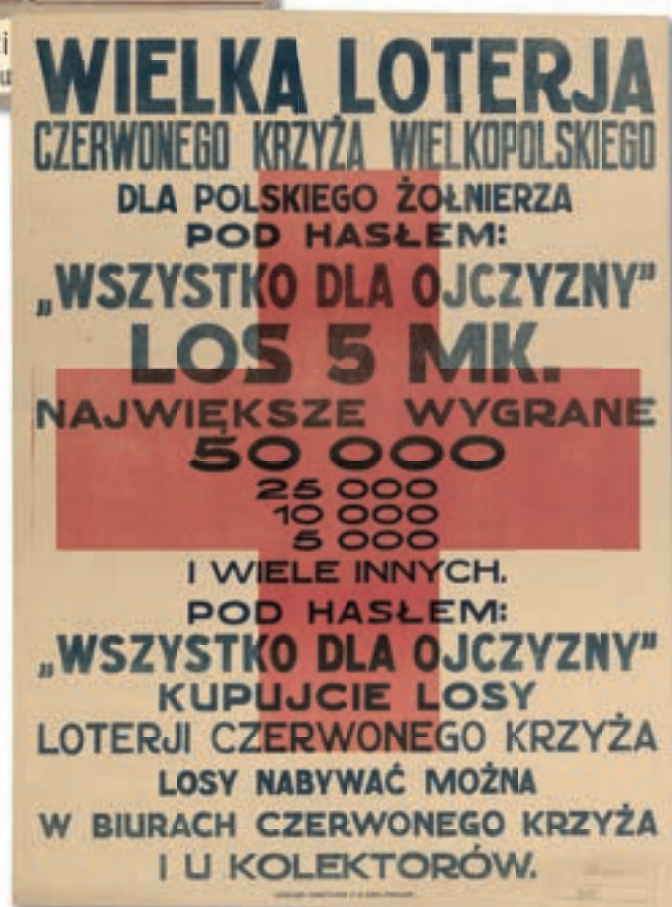
nych na obszarze Lubelszczyzny (zob. il 55). Na jej temat ukazał się obszerny artykuł w „Ziemi Lubelskiej”, gdzie czytamy: „Tej to Armii walczącej na froncie trzeba zabezpieczyć tyły, trzeba dać jej pewność, że w kraju będzie ład i spokój dlatego sformowana jest Straż Obywatelska, której zadaniem jest nieść pomoc i zastępować wojsko na tyłach”⁶⁰. Siedziba Komendy Wojewódzkiej mieściła się w Lublinie. Straż organizowała służby patrolowe mobilne i stacjonarne, a tworzący je szeregowcy posiadali broń, której mogli używać, ale tylko w razie zagrożenia. Straż posiadała własną hierarchię, na czele której znajdowali się komendanci i przodownicy oraz stanowiska funkcyjne w postaci wartowników, pełniących straż stacjonarną, przewodnich, odpowiadających

59 *Harcerze Lubelszczyzny w wojnie polsko-bolszewickiej 1919–1920*, red. S. Dąbrowski, Lublin 2009, s. 114–115, 120–121, 128–131, 159–161.

60 „Ziemia Lubelska” 1920, nr 349, s. 1.

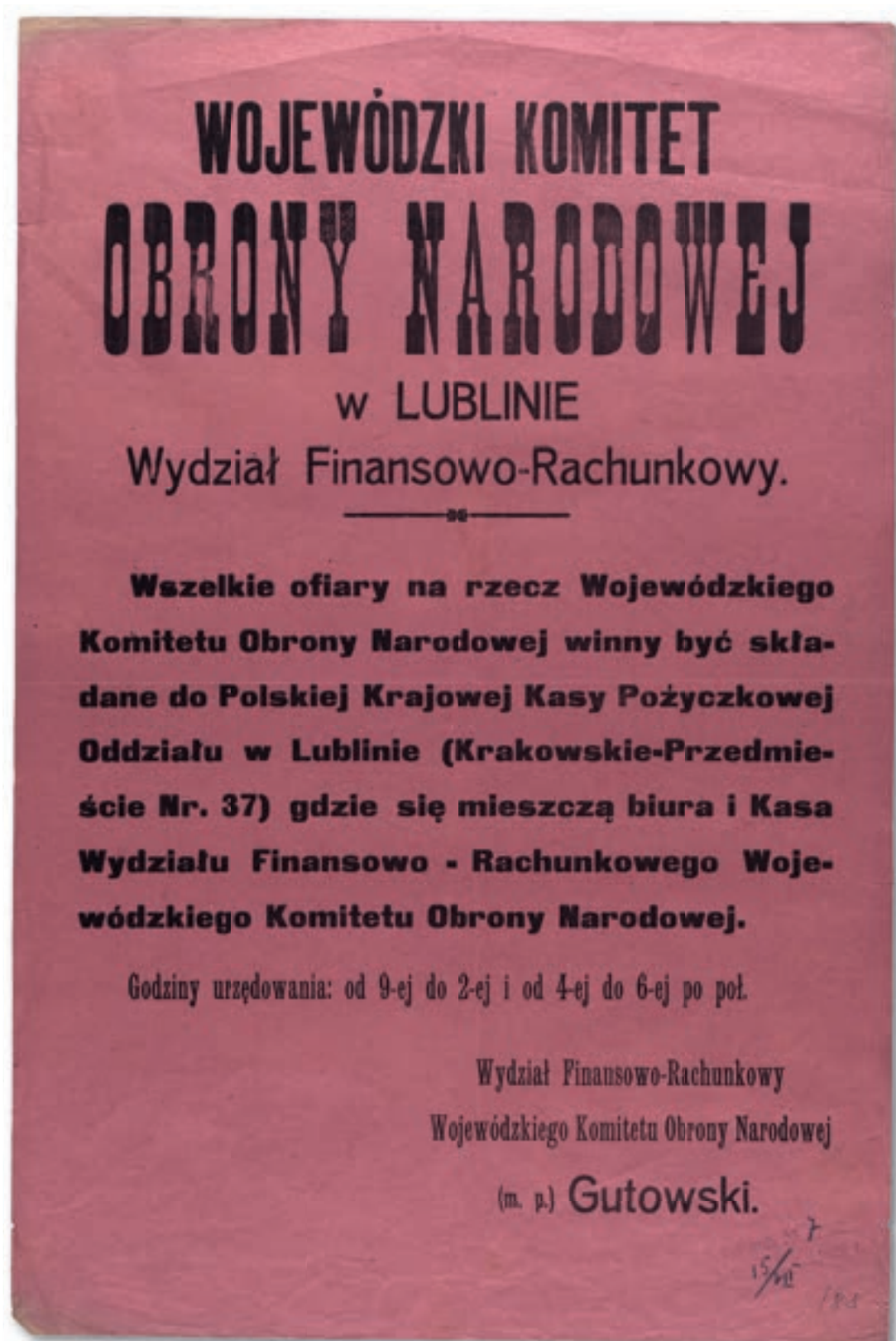

Il. 43. Afisz informacyjny „Zbiórka lutowa na Polskie Towarzystwo Czerwonego Krzyża”, Druk L. Bilińskiego i W. Maślankiewicza, Warszawa, Nowogrodzka 17 (Akta miasta Lublina 1918–1939, Wydział Gospodarczy, sygn. 1728)

Il. 44. Plakat informacyjny „Wielka Loteria Czerwonego Krzyża Wielkopolskiego dla polskiego żołnierza pod hasłem: „Wszystko dla Ojczyzny”, Zakłady Graficzne D.O. Gen, Poznań (Zbiór afiszów i druków ulotnych 1861–1954, sygn. 122)

II. 45. Druk informacyjny
wydziału finansowo-rachunko-
wego Wojewódzkiego Komitetu
Obrony Narodowej w Lublinie
dotyczący składania ofiar
na rzecz komitetu (Zbiór
afiszów i druków ulotnych
1861–1954, sygn. 188)

Spółeczny podatek Obrony Narodowej.

§ 1. Wojewódzki Komitet Obrony Narodowej, jako naczelny organ społeczny w granicach Województwa Lubelskiego, w momencie chwili chwili decyduje, przystępując przez Rzeszopolitę, korzystając z władzy nadzorczej. Ma prawo tak, bez względu społeczeństwa, ustanowił społeczeństwo Polskiej Obrony Narodowej, którego działem w tym podjęć, bez zastrzeżeń wyrażało wanczy społeczne.

§ 2. Podatek Obrotu Narodowej ma być sprawdziany i równomiernie rozdany. Wobec tego społeczeństwo zostaje podzielone na następujące grupy płacące:

I. Grupa pracy.

The group's peace meeting collapsed.

- 1) robotnicy kwalifikowani i niekwalifikowani,
- 2) całość mieszkańców,
- 3) zarobki wcale i w dużych podziałach,
- 4) struktury podziałów i komunalni,
- 5) struktury powiatu.

Wszystkie powyższe kategorie składają materialnie jednostkowy podział w terms jednostkowego przeciwnego zarobku jednostki. Wykonanie powyższego podziału polega się Związkiem zawodowym, stowarzyszeniem, cechem, korporacją, zarządzie fabryki i przedsiębiorstwach przemysłowych i handlowych, władze poszczególnych urzędów, każdym w zakresie tacha i specjalności.

II. Grupa zawodów wolnych i niestabilnych dochodach.

The present study groups animals as follows:

- 1) Dachwiesentiere,
- 2) mowed woad or naturally doctored.

Wymiar podziału dla obu grup wynosi najmniej 10%, od sierpnia do 1949 r. Wykazuje podziału co do pierwszej kategorii porównania się z czasem. Władze Duchowne, co do drugiej nie koncentracji zawodowej.

III. *Geopha calva*.

De gruppe roinei noastre salicilor

- 1) drobni właściciele rolni;
2) wielcy właściciele rolni;
3) pracownicy rolni.

Wymiar podatku wynosi dla dwóch pierwszych kategorii jednolitego po 11 Mlg. od kat-
dęgi mogą podlegającego posiadającym obywat, dla trzeciej kategorii jednolitego przy-
daty całkowitej zarobek jednostki. W grupach mieszczących w czasie wojny mogą być czynione
drobnej własności ulgi, określone co do jednolitej grup specjalne powołane przez Sejmowe Komisje
ke dleżności

Wydaniem „półtka polska” są: 1) do pierwszej kategorii niepowojenne władze administracyjne działające w porozumieniu z władzami śląskimi i kresowymi i 2) ze względu na Kółka rolnicze, to do drugiej kategorii. Zwizgom stąd, że do trzeciej kategorii: zwizgom niewidomych pracowników rolnych.

IV. Grupa przemysłowa.

Do powyższej grupy należy wszelkie przedsiębiorstwa przemysłowe leżyty i warstw. Wy-
mnie podziału wysosty pogrami (ow. od zysku netto za 1999 r.) i statystki będąc przez specyficzne ko-
mię na zasadach rozkładu podziałów państwowych. Wykonnosć podziału polega się związkiem i kon-
pozycją przemysłową, dostarczając w porównaniach.

V. Group handloves.

Do powyższej kategorii należą wszelkie przedsiębiorstwa handlowe. Wynik podatkowy wynosi najniższy zero, od zysku netto za 1979 r. i ustalony będzie przez specjalne Komisje na zasadzie redukcji podatków pomniejszych. Wskazano, że podatek podlega już zmodernizacji Kępców w porównaniu z innymi krajami europejskimi handlowymi.

VI. Groupa Russorum.

Do powyższej grupy należy wyrazić życzenia. Wzrost produkcji winogron osiągnął już od roku 1970 do 1975 r. według szacunków. Wyliczenie produkcji polnej na Wydziale łaznowo-badawczym. Wojewódzkiego Konsulatu (Główny Narodowy) w połączeniu z produkcyjnymi instytucjami łaznowymi.

VII. Grupa kapitalistów.

[illegible]

5.3. Dla pozostałych grup osób poręczane w dowodzący listki przez Wydział Finansowo-Rachunkowy Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Narodowej specjalna Komisja w porozumieniu z odpowiednimi przedsiębiorstwami spółkami.

5.4. Wzrostkie powołane do wykonania podziału (miejscowi leśnicy) podziału wstę-
po kategorie podziału posiadały wydane w tym zakresie do Podkajki Kąkowej Kasy Pożytkowej
Oddziału w Łodzi, (ul. Krakowskiej-Poznańskiej Nr 17), tudzież nadleśnia do Wydziału Lasów
Rachunkowego Wojewódzkiego Komitetu Obrony Narodowej w Łodzi, apy 1976 rok, instrukcji,
które podział wstępną z wyłączeniem ich osów, siewek, liść, dokładnego adresu i nazwy
osob.

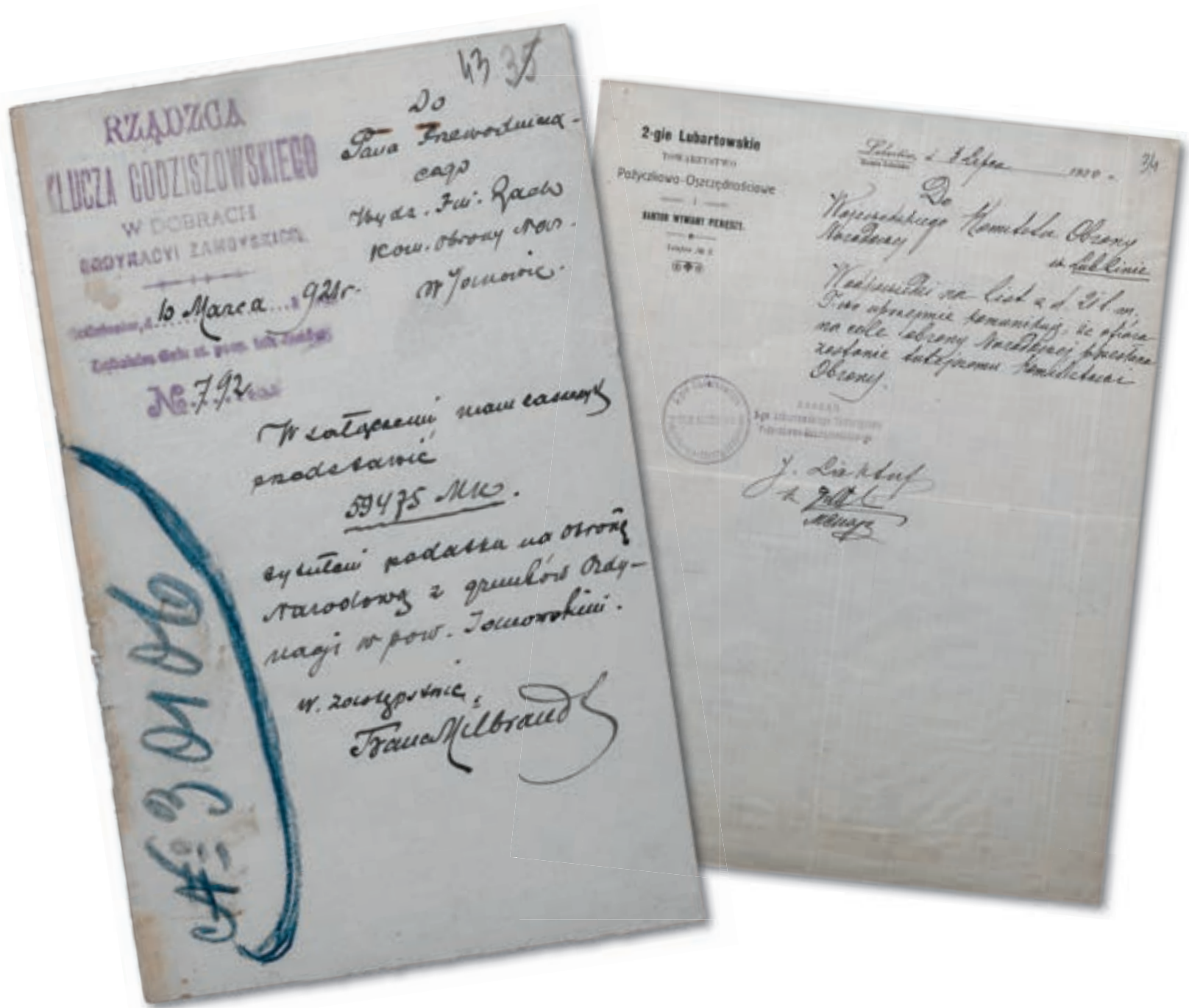
Jednostkami, którymi się sporządzono i zakomunikowano Komitetowi, były: rachunek i tab. historycz. i inne wyliczenia, zakomunikowane podatkowi celniczemu.

Wojewódzki Komitet Obrony Narodowej
w Lublinie

(m. n.) **Moskalewski.**

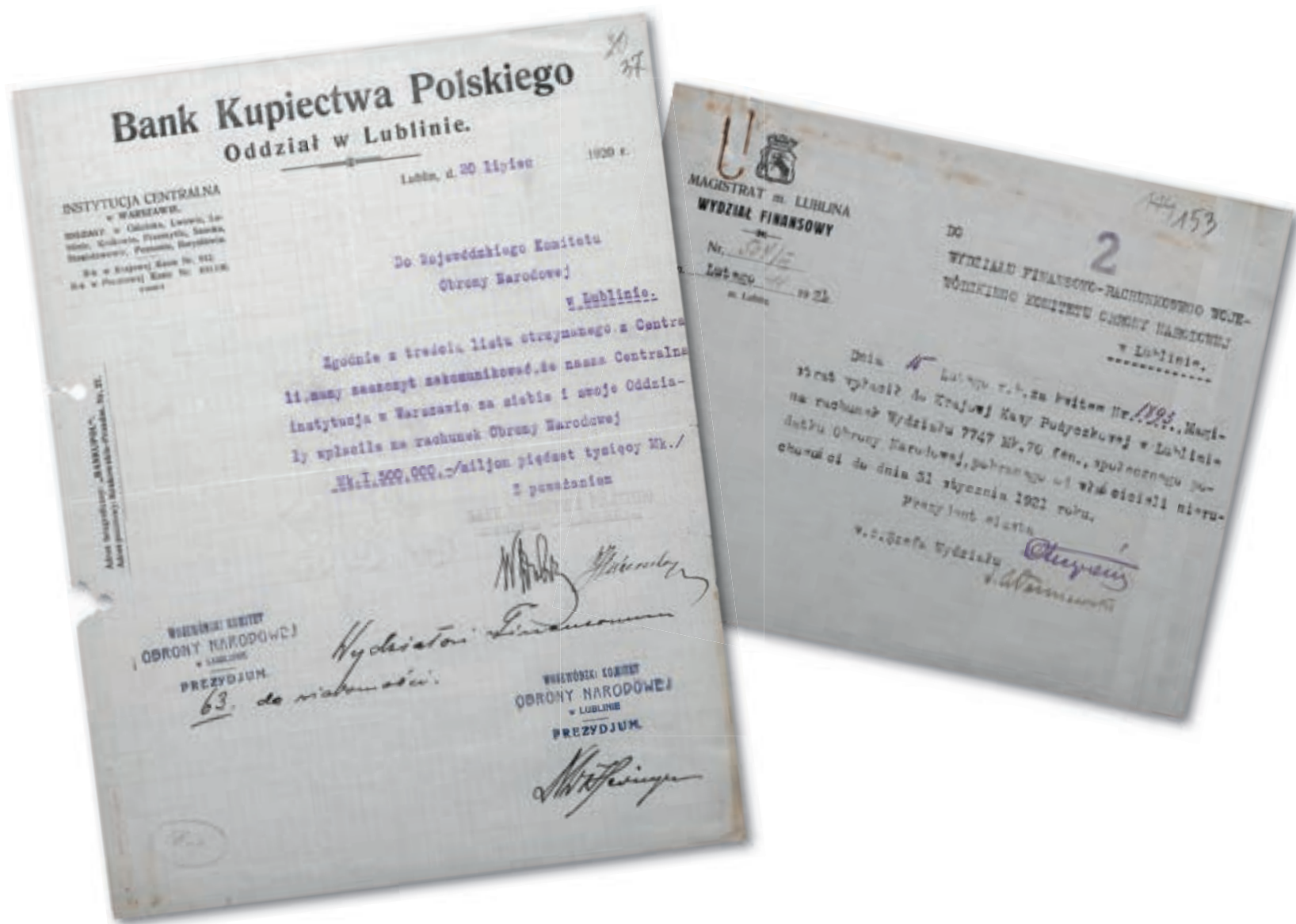
Frederic R. Muenchinger, *Editor*

II. 46. Druk informacyjny
dotyczący grup podatkowych
wpłacających na Społeczny
Podatek Obrony Narodowej,
Druk A. Rozdoba, Lublin
(Wojewódzki Komitet Obrony
Narodowej w Lublinie, sygn. 34)

II. 47. Pismo informujące o wysokości kwoty przekazanej w ramach Społecznego Podatku Obrony Narodowej przez Ordynację Zamojską, Godziszów 10 III 1920 r. (Wojewódzki Komitet Obrony Narodowej w Lublinie, sygn. 36)

II. 48. Pismo informujące o wysokości kwoty przekazanej w ramach Społecznego Podatku Obrony Narodowej przez 2-gie Lubartowskie Towarzystwo Pożyczkowo-Oszczędnościowe i Kantor Wymiany Pieniędzy, Lubartów 3 VII 1920 r. (Wojewódzki Komitet Obrony Narodowej w Lublinie, sygn. 36)

II. 49. Pismo informujące o wysokości kwoty przekazanej w ramach Społecznego Podatku Obrony Narodowej przez Bank Kupuictwa Polskiego, Lublin 20 VII 1920 r. (Wojewódzki Komitet Obrony Narodowej w Lublinie, sygn. 36)

II. 50. Pismo informujące o wpłaceniu w ramach Społecznego Podatku Obrony Narodowej pieniędzy przez magistrat miasta Lublina, Lublin 11 II 1921 r. (Wojewódzki Komitet Obrony Narodowej w Lublinie, sygn. 36)

II. 51. Fragment spisu darowizn
w metalach i przedmiotach
przekazanych na rzecz funduszu
Wojewódzkiego Komitetu
Obrony Narodowej (Wojewódzki
Komitet Obrony Narodowej
w Lublinie, sygn. 38)

OPIANT W METALACH I PRZEDMIOTACH.		
Data	Imię i Nazwisko	Wykaz szczegółnie
1920 r.		
Lipiec 13	Stanisław Mocaraki	Rb. 7.25 kp. miedzią.
"	Wiktor Grzesiuk	50 kp. miedzią, Rb. 25 srebrem.
"	Duchowieństwo Djeo. Lub.	Rb. 100.- w papierach rosyjskich.
"	14 H.H.	13 kp. miedzią, Rb. 1 w papier. rosyj. 2 liry 60 cent. srebrem.
"	16 "Dzień Polski"	Rb. 8.40 kp. srebrem, Rb. 3 w papier. rosyjsk., 6 kr. srebrem, pierścioneł złoty z imitacją szafiru, serwis srebrny: karafka, 6 kieliszków i tacka.
"	17 H.H.	30 kp. srebrem, Rb. 5.- w papier. ros.
"	Józef Mazurkiewicz	Rb. 40.- srebrem, 3 szt. a 5 rb. starego stempla złotem, pierścioneł złoty z rubinem, 2 medale srebrne /od chrstu/, srebrna zapalniczka.
"	19 Jósio i Marysia Bielacy	Rb. 5 srebrem, Kr. 2 srebrem, 1 branz- soletka srebrna, 1 branzsoletka złota.
"	Józef Pomoraki	5 kp. miedzią, Rb. 1.45 kp. srebrem.
"	20 Emilja Węglowska	1 bronska złota z 3 koralikami, 2 obrączki złote i dwa kółka złote.
"	21 M. Kunicki	1 samowar miedziany, 2 lichtarze srebrne, 1 szkatułka posrebrzana, 1 tabakierka srebrna, 1 złota obraczka, 1 gilza i nabój rewolwe- rowy, 1 wazonik srebrny, Wk. 2 niem. srebrem.
"	H.H.	93 kp. miedzią, Rb. 5.65 kp. srebrem, Kr. 2 srebrem.
"	Zofja Weroosy	1 miednica miedziana, 2 lichtarze miedziane.
"	Krzyszowska	1 samowar miedziany, 1 kociołek miedziany, 1 miseczka miedziana.
"	Wład. Kardasiewicz	Rb. 9.75 kp. miedzią, Rb. 20.90 kp. srebrem, Kr. 2 ozes. pap., Kr. 31 sre- brem.

za sieć posterunków oraz naczelników, zarządzających wartami (zob. il. 56). Pełny tekst Instrukcji Straży Obywatelskiej znajduje się na stronach 75–81. Każdy z członków otrzymywał legitymację służbową oraz musiał podpisać przyrzeczenie, że będzie sumiennie wypełniał swoje obowiązki (zob. il. 57–58).

Mimo wytężonej agitacji bolszewickiej, obywatele polscy zaangażowani byli w działania zbrojne podczas wojny. Walczono nie tylko w ramach regularnych jednostek wojskowych, jak 7 Pułk Ułanów Lubelskich, ale także spontanicznie organizowanych akcji zbrojnych. Dokumenty stanowią żywe świadectwo takich aktywności. Jako przykład można podać policjantów, biorących udział w obronie Zamościa, którzy otrzymali pochwałę od komendanta wojewódzkiego (zob. il. 60). Innego rodzaju działalność prowadził Klemens Troniewicz – naczelnik rejonowy Ochotniczych Straży Pożarnych rejonu VIII. Jego oddanie w zwalczaniu agitacji bolszewickiej w 1920 r. w podległych sobie jednostkach straży pożarnej zostało dostrzeżone i nagrodzone (zob. il. 61). Wiele pochwał otrzymał również lekarz wojskowy, porucznik Jan Antoni Danielski, którego bardzo cenili służący z nim żołnierze i felczerzy (zob. il. 62–64). Udział w wojnie polsko-bolszewickiej stał się istotnym elementem życiorysów wielu osób (zob. il. 59, 66). Takie informacje mogły posłużyć do przyznawania odznaczeń, czy też statusu weterana wojennego po zakończeniu działań zbrojnych. Znamienny jest też fakt, że w walce brali udział także bardzo młodzi ludzie. Po wojnie stosowne wzmianki znajdowały się w świadectwach szkolnych jako wyróżnienie tych, którzy gotowi byli oddać życie w obronie ojczyzny (zob. il. 65).

9

Wyjazd do wojska i pierwsze dni w wojsku.
14 lipca roku 1920.

Wyjazd z Góty, - kęty, Góty i niebezpieczeństwo, uob-
nawie ochotników, że wszystkie marzenia odczuli harcena,
pomocnicy z dalekich południowych brzości polski.
Pierwszą naszą racjonalną przez harceny naszym
pomocniczym ze stacji 20 był oficer najwyższych
wszystkich uciekło na rebranie do gimnazjum, na
dniu 14 lipca, w celu naradzenia ^{przebiegu} i niebezpieczeństwa
do naszego niebezpiecznego i niebezpiecznego. Na rebranie dnia 14 lip-
ca postanowiono, żeby wszyscy uczniowie brzości ochotnicy
tak 17 stały jak jeden mąż do obrony Góty.
Następnie p. profesor Edward Horowski opisał wszystkie
uczniości - ochotników. Harcena mi opisał. Później sa-
mego dnia kiedy uczniowie ochotnicy poszli na
komisję przybyłą, brzości noma otrzymała rozkaz
K.O. najwyższych wszystkich harceny od lat 17 do
wzrostu na dzień 16 lipca. Kuchnia kuchnia ^{złoty} brzo-
ści wszystkich ochotników pomocniczych i brzości i napis
strzeżonej, dyktando p. g. kuchnia korzystając z prawa
jako przystępując do komendanta brzości, pozwolając
wstać dla normalnego ruchu pracy i obrony mek,
pojechać z nami. Harceny z kuchnią noma był 16
dnia: 1. Kuchnia kuchnia Zygmunt brzości 1. 16, 2. przybyły
Ryszard brzości 1. 16, 3. zastępca: Marjan Ułtorko 1. 18,
4. Józef brzości 1. 18, 5. Stanisław Morawski 1. 16, 6. Bernard
Czarnowski 1. 18. kaprale: 7. Jan Kierpaciński 1. 16
8. Józef Józef lat 19, 9. Zygmunt Czarnowski 1. 15.
brzości: 10. Jacek brzości 1. 13. brzości: 11. Józef brzości 1. 13.
12. Łódź brzości 1. 13. brzości: 13. Józef brzości 1. 13.
14. Stanisław 20. 15. Stanisław 18. 2. kuchnia
noma miasto noma brzości: kuchnia
i seminarium im. Józefa Kosińskiego. —

II. 52. Fragment kroniki

I Ostrowieckiej Drużyny

Harcerskiej im. Mariana

Langiewicza 1919-1930

(Ostrowiecka Drużyna

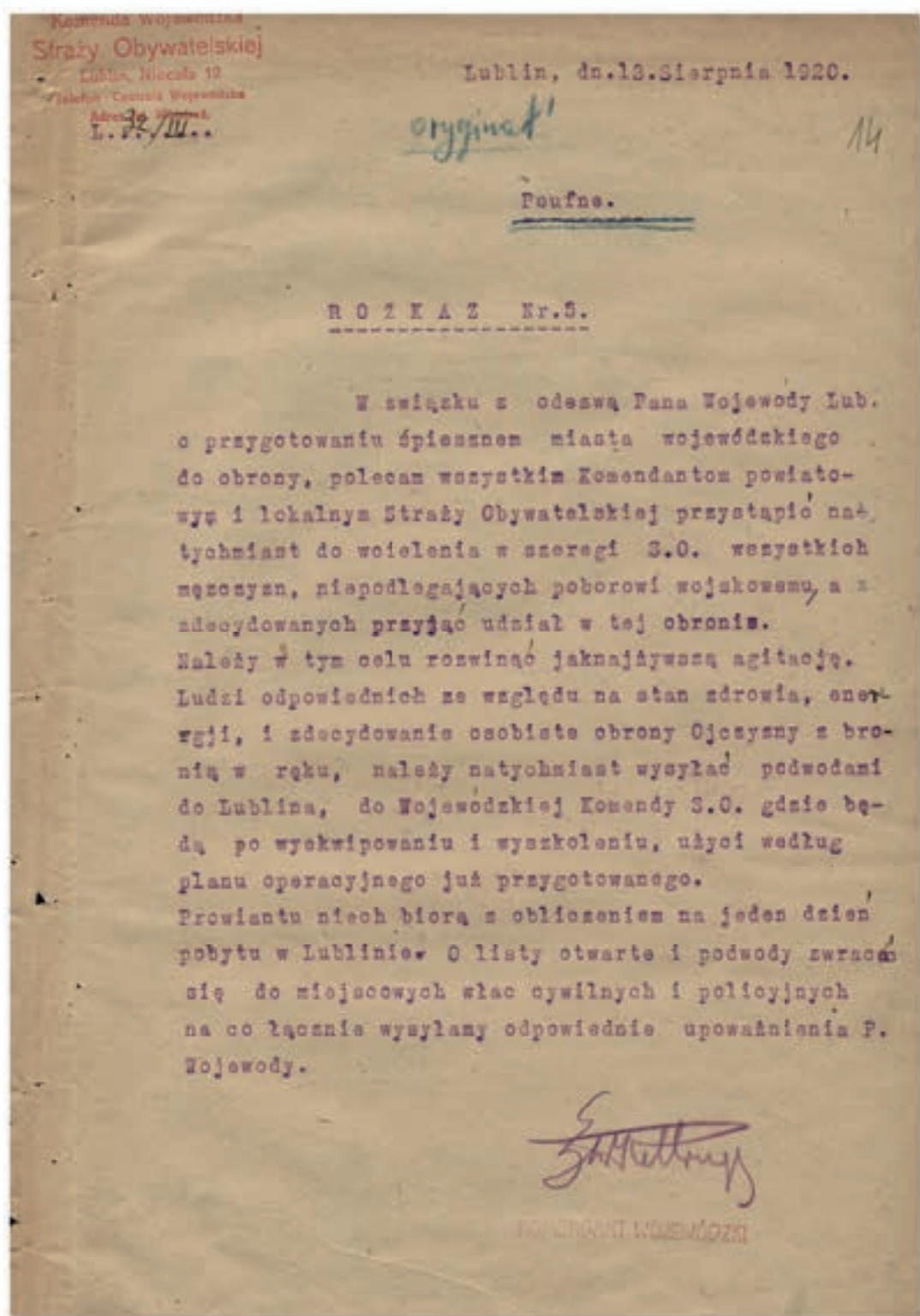
Harcerska im. M. Langiewicza

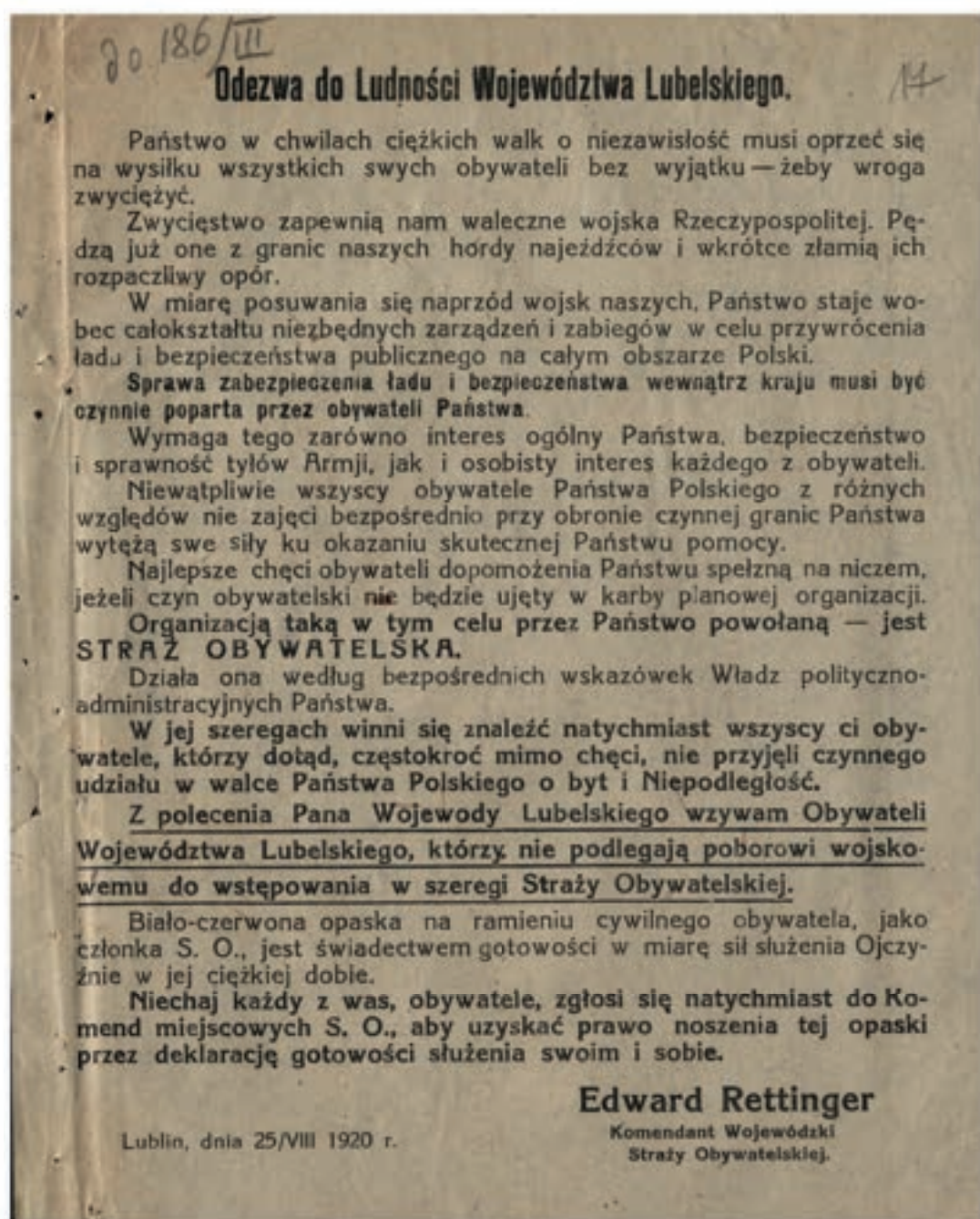
1919-1930, sygn. 1)

10

Godzina około nadania, w rozprze strażackiej such.
 Harceni z karabinami niemieckimi najrozmaitszymi,
 fabryk; niemieckie, rosyjskie, austriackie i inne, wiele
 innych rzeczy II karabinów. Proci harceni
 przynioś dno, "Pielisio", "Mauwio", wlańsze
 innych, synków na "wycieczki" wychodzące.
 Jak w karabinie krzyżanem postrzeleniu, gdy
 botnerek na karku, jak o lekarz produkcji
 kryk, komitet "koło" i t. p. Stanożono nam
 piecok, chleba, placzków (saj) jak dno ie
 nie mogąc wpać w paćki w wagach
 pod ławki musielimy pakać. Wronce
 I nadania godzina 5³⁰, kiedy wygolony, wygolony
 zadowolony (kimiście czyste). Podczas tej
 sytuacji rozlega się głos komendanta ofe-
 nejny ubiór. Nie upłynęło 15 minut gdy
 krzyżny obis stał się w ośrodku czerkajce
 datowych rozkazów. I cudo! zaurość rozka-
 rów, komend wychość z rozpy pamiątek z
 Aniatkami, z rozetkami, ochotniczymi,
 fabrykami, krzyżkami, medalikami i t. p.
 Po otrzymaniu podarunków oś pamiątek
 wypały się podarunki od "digi kobier",
 (bez chrześcijańskie) leżne mi pamiątki. To ci
 były (jak się mówi) podarunki: Chleb, "sajt"
 koce, białe (myta, dawa), mydło, papier
 towarowy, Dłótki i co najwsiójne, a w wojnie
 podarunkiem najprzydatniejszym to było "masi-
 od wiesz" Po skonczonym wyrobie, przegm-
 ny się z "talantami", "mausiakami", p. dyrektora
 krzyżem opiekunem, "sajt kobier" i pamiątkami.
 Udałiśmy się na spacer. I tu nie dawo
 nam spokoju pani prof. Bymańska (prof.)

II. 53. Rozkaz nr 5 komendanta wojewódzkiego Straży Obywatelskiej w Lublinie wzywający do natychmiastowego wcielenia w szeregi straży wszystkich chętnych mężczyzn, Lublin 13 VIII 1920 r. (Komenda Wojewódzka Straży Obywatelskiej w Lublinie, sygn. 9)

II. 54. I odezwa komendanta wojewódzkiego Straży Obywatelskiej do ludności województwa lubelskiego, Lublin 25 VIII 1920 r. (Komenda Wojewódzka Straży Obywatelskiej w Lublinie, sygn. 9)

II. 55. *II odezwa komendanta wojewódzkiego Straży Obywatelskiej do ludności województwa lubelskiego, 25 VIII 1920 r. (Komenda Wojewódzka Straży Obywatelskiej w Lublinie, sygn. 9)*

Colezyna do Lubuskiej Województwa Lubelskiego.

Państwo w chwilach ciężkich walk o niezawisłość musi oprzeć się na wysiłku wszystkich swych obywateli bez wyjątku - żeby wroga zwyciężyć.

Zwycięstwo zapewnią nam walczące wojska Rzeczypospolitej. Pędzą już one z granic naszych hordy najemców i krótko słania ich rozpaczyliwy opór.

W miarę posuwania się naprzód wojsk naszych Państwo staje wobec całokształtu niezbędnych zarządzeń i zabiegów w celu przywrócenia ładu i bezpieczeństwa publicznego na całym obszarze Polski.

Sprawa zabezpieczenia ładu i bezpieczeństwa wewnątrz kraju musi być czynnie poparta przez obywateli Państwa.

Wymaga tego zarówno interes ogólny Państwa, bezpieczeństwo i sprawność armii, jak i osobisty interes każdego z obywateli.

Niewątpliwie wszyscy obywatele Państwa Polskiego z różnych względów nie zajęci bezpośrednio pracą obronie czynnej granic Państwa wytyczą swe siły ku okazaniu skutecznej Państwu pomocy.

Najlepsze chęci obywateli dopomożenia Państwu spełzną na nich, jeżeli czyn obywatelski nie będzie ujęty w karby planowej organizacji.

Organizacja taka w tym celu przez Państwo powołana - jest STRAŻ OBYWATELSKA.

Działa ona podług bezpośrednich wskazówek władz polityczno-administracyjnych Państwa.

W jej szeregach winni się znaleźć natychmiast wszyscy ci obywatele, którzy dotąd, częstokroć mimo chęci, nie przystąpili do czynnego udziału w walce Państwa Polskiego o byt i Niepodległość.

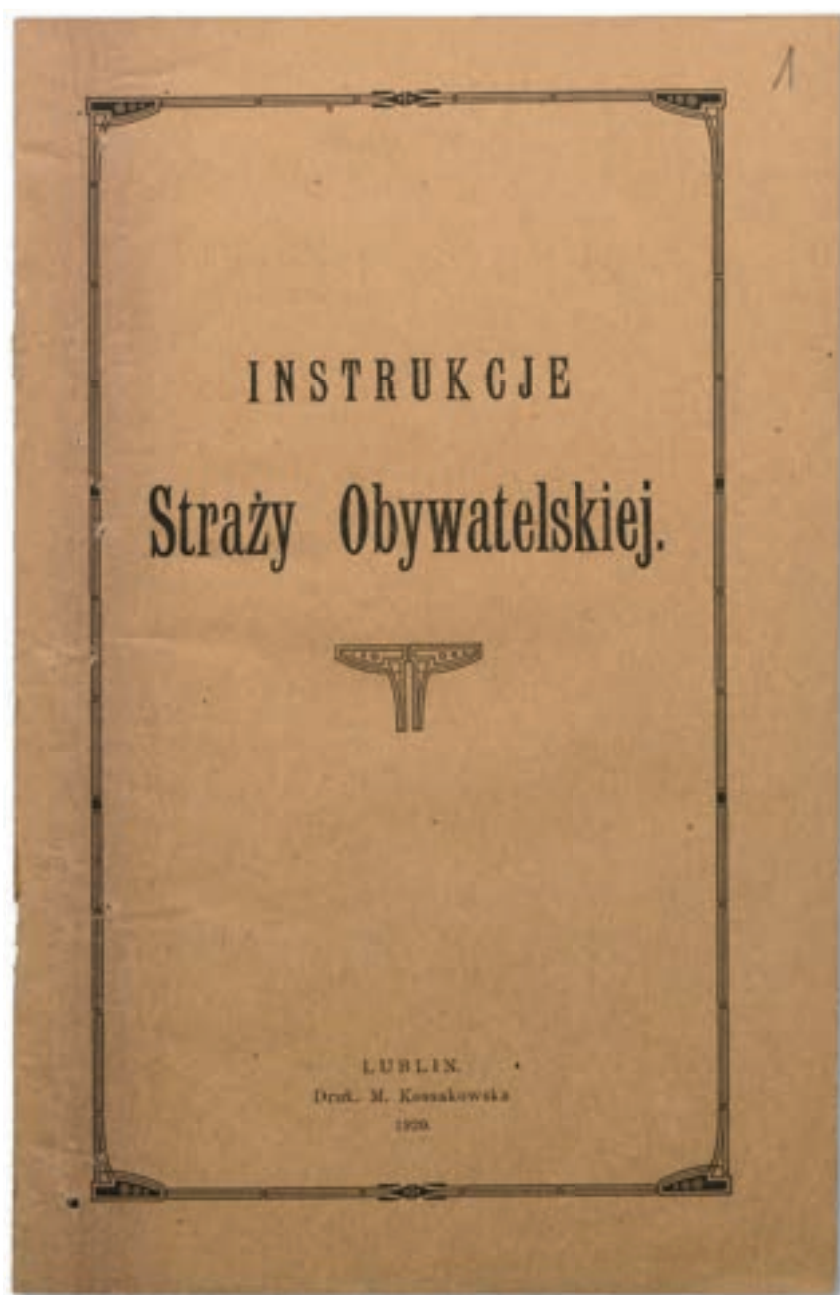
Z polozowania prawa wojenowego lubelskiego, obywateli, którzy nie podlegają poborowi wojskowemu, do wstępowania w szeregi Straży Obywatelskiej.

Białe-oczerwona opaska na ramieniu cywilnego obywatela, jako oznaka S.O. jest świadectwem gotowości w miarę sił służenia Ojczyźnie w Jej ciężkiej dobie.

Niechaj każdy z was obywatele zgłosi się natychmiast do Komend Miejscowych S.O. aby uzyskać prawo noszenia tej opaski po przeszkoleniu go do służenia swoim i sobie. -

Edmund Rottländer
Komendant Wojewódzkiej
Straży Obywatelskiej

Lublin, 25 Stycznia 1920.

Il. 56. *Instrukcje Straży Obywatelskiej, Lublin 25 VIII 1920 r., druk M. Kossakowska (Komenda Wojewódzka Straży Obywatelskiej w Lublinie, sygn. 9)*

INSTRUKCJE Straży Obywatelskiej.

A. Wydawanie rozporządzeń i składanie wniosków.

1. Zarządzenia normujące służbę w S. O. i jej wykonywanie, są wydawane z Komendy Wojewódzkiej S. O. w formie rozkazów, okólników i instrukcji.
2. Komendanci S. O. przedkładać w drodze służbowej Komendzie Wojewódzkiej, możliwie na piśmie, należycie uzasadnione wnioski, odnoszące się do powierzonych im spraw.

B. Obowiązki Członków Straży Obywatelskiej.

1. Sumienne wypełnianie funkcji Straży Obywatelskiej w myśl regulaminu ogólnego S. O., rozkazów Komendy Głównej i Wojewódzkiej, oraz szczegółowych rozporządzeń służbowych Komendantów lokalnych.
2. Punktualne zgłaszanie się do służby, a w razie nieprzewidzianej przeszkody, uzyskanie zwolnienia od właściwego Komendanta. Przy przeszkodzie zgóry przewidywanej wystąpienie się wcześniej o zastępcę z grona S. O.

Normalny czas służby wynosi 28 godzin na tydzień.

Pora służby regulowaną będzie przez Komendantów, stosownie do warunków miejscowych, o ile możliwości z uwzględnieniem interesów członków S. O., ażeby ci ostatni nie ponieśli uszczerbku w swym zarabkowaniu.

Zaniedbany czas musi być odsłuszony.

3. Odbicie kursu elementarnego dla wyćwiczenia się w mustrze, w obchodzeniu się z bronią i jej konserwowaniu. Obznajmienie się z przepisami służby, organizacją Straży Obywatelskiej oraz organizacją Władz Wojskowych i Cywilnych polskich.

4. Póżykiwanie nowych członków S. O.

5. Zachowywanie godności i powagi przy spełnianiu swoich czynności, niesienie wysokiego standardu Straży.

C. Obowiązki szeregowca Straży Obywatelskiej.

1. Członkowie S. O. uważani są za osoby wojskowe, do których stosują się wszelkie ustawy i przepisy wojskowe.

2. Szeregowiec S. O. obowiązany jest bezwzględnie spełniać rozkazy swoich przełożonych (starszych szarżą) i oddawać im honory.

3. W sprawach służbowych zwracać się przede wszystkim do bezpośrednich swoich przełożonych.

4. Znać instrukcję wartowniczą i do niej ściśle się stosować.

5. Rewizje w mieszkaniach prywatnych przeprowadzać tylko przy współudziale Policji Państwowej.

6. Po zejściu ze służby meldować przełożonemu o wszystkich wypadkach, oddawać broń i ładunki, wyliczać się z użytej broni.

D. Instrukcje wartownicze Straży Obywatelskiej.

I. PRZEPISY OGÓLNE

1. Zbiórki odbywają się w Komendach na pół godziny przed objęciem warty.

INSTRUKCJE

Straży Obywatelskiej.

Pełny tekst Instrukcji
Straży Obywatelskiej,
Lublin 25 VIII 1920 r.

A. Wydawanie rozporządzeń i składanie wniosków.

1. Zarządzenia normujące służbę w S. O. i jej wykonywanie, są wydawane z Komendy Wojewódzkiej S. O. w formie rozkazów, okólników i instrukcji.
2. Komendanci S. O. przedkładają w drodze służbowej Komendzie Wojewódzkiej, możliwie na piśmie, należycie uzasadnione wnioski, odnoszące się do powierzonych im spraw.

B. Obowiązki Członków Straży Obywatelskiej.

1. Sumienne wypełnianie funkcji Straży Obywatelskiej w myśl regulaminu ogólnego S. O., rozkazów Komendy Głównej i Wojewódzkiej, oraz szczegółowych rozporządzeń służbowych Komendantów lokalnych.

2. Punktualne zgłaszanie się do służby, a w razie nieprzewidzianej przeszkody, uzyskanie zwolnienia od właściwego Komendanta. Przy przeszkodzie z góry przewidywanej wystarcanie się zawczasu o zastępcę z grona S. O.

Normalny czas służby wynosi 28 godzin na tydzień.

Pora służby regulowana, będzie przez Komendantów, stosownie do warunków miejscowych, o ile możliwości z uwzględnieniem interesów członków S. O., ażeby ci ostatni nie ponosili uszczerbku w swem zarobkowaniu.

Zaniedbany czas musi być odsłużony.

3. Odbycie kursu elementarnego dla wyćwiczenia się w mustrze, w obchodzeniu się z bronią, i jej konserwowaniu. Obznajmienie się z przepisami służby, organizacją Straży Obywatelskiej oraz organizacją Władz Wojskowych i Cywilnych polskich.

4. Pozyskiwanie nowych członków S. O.

5. Zachowywanie godności i powagi przy spełnianiu swoich czynności, niesienie wysoko sztandaru Straży.

C. Obowiązki szeregowca Straży Obywatelskiej.

1. Członkowie S. O. uważani są za osoby wojskowe, do których stosują się wszelkie ustawy i przepisy wojskowe.

2. Szeregowiec S. O. obowiązany jest bezwzględnie spełniać rozkazy swoich przełożonych (starszych szarż) i oddawać im honory.

3. W sprawach służbowych zwracać się przedewszystkiem do bezpośrednich swoich przełożonych.

4. Znać instrukcję wartowniczą i do niej ściśle się stosować.

5. Rewizje w mieszkaniach prywatnych przeprowadzać tylko przy współudziale Policji Państwowej.

6. Po zejściu ze służby meldować przełożonemu o zaszłych wypadkach, oddawać broń i ładunki, wyliczać się z użytej broni.

D. Instrukcje wartownicze Straży Obywatelskiej.

I. PRZEPISY OGÓLNE.

1. Zbiórki odbywają się w Komendach na pół godziny przed objęciem warty.
2. Warty rozprowadzane są z Komend.
3. Zmiany odbywają się co cztery godziny.
4. Wszyscy rozpoznają się za pomocą hasła i odzewu, które codziennie winny być ustalane.
5. Nikt nie może bawić się bronią, do nikogo nie wolno mierzyć, lufa nie może być nigdy skierowaną w kierunku ludzi bez potrzeby.
6. W Komendzie broń musi być nienabita; nabite mają być tylko karabiny pełniących służbę bezpośrednio – lecz bez kuli w lufie.

2. Warty rozprawdane są z Komend.
3. Zmiany odbywają się co cztery godziny.
4. Wszyscy rozpoznają się za pomocą hasła i odzewu, którego oddzielenie winno być ustalane.
5. Nikt nie może bawić się bronią, do nikogo nie wolno mierzyć, lufa nie może być nigdy skierowana w kierunku ludzi bez potrzeby.
6. W Komendzie broń musi być niezabita; zabito mają być tylko karabiny pełniących służbę bezpośrednią – lecz bez kuli w lufie.

II. OBOWIĄZKI WARTOWNIKA.

- a) Posterunkowi niewolno w czasie służby uśpić, położyć się, ani też wypuścić broni z ręki; nie wolno im jeść, pić, palić, przybnować podarunków, spać, wychodzić poza obręb swego posterunku, opuścić go przed zmianą lub w inny sposób wykroczyć przeciwko obowiązującym przepisom.
- b) Każdy posterunkowy musi, oprócz powyższych przepisów ogólnych znać także przepisy wydane dla pełnienia służby w danym miejscu.
- c) Posterunki stoją z nasadzoną bagnietą z bronią u nogi lub na ramieniu.
- d) Posterunek nie może mieć kuli w lufie, wprowadza ją z magazynu do lufy w chwili potrzeby, pierwszy nabój powinien być ślepy.
- e) Do budki wartowniczej wolno wejść tylko w czasie ulewnego deszczu, gradu lub śniegu. Przebywanie w budce nie może zmniejszyć czujności wartownika.
- f) Przy zmianie przekonuje się każdy posterunek, czy powierzone jego strażi przedmioty nie są uszkodzone. Jeżeli się to zdarzy melduje natychmiast przewodniemu. Wróciwszy do wartowni melduje dowódcy warty o wszystkich odnotowanych wypadkach, które zaszły w obrębie jego posterunku.
- g) Jeżeli wartownik zachoruje na posterunku, nie wolno mu go pod żadnym pozorem opuścić: przez przechodzącego żołnierza lub inną osobę winno o swem zasłużeniu zawiadomić i prosić o zmianę.
- h) Posterunki zatrzymują przechodzących lub zbliżających się osoby o ile tego wymaga ich bezpieczeństwo, lub, jeśli to jest przepisane, z innych powodów np. za odległych punktach, w ciemności przy składach karnych i t. d.

- i) Posterunek nie oddaje honorów.
- k) Zdjąć posterunek ma prawo tylko jego przewodni.

III. UŻYCIE BRONI.

Wartownikom znajdującym się na warcie, posterunkach i patrolach przysługuje prawo użycia broni w następujących wypadkach:

1. W razie napadu lub niebezpieczeństwa napadu, względnie w razie spotkania na czynny lub objawiający się pogróżkami opór – w celu obrony przed napadem i przełamania oporu.
2. W wypadku niemiślności wzywania do złożenia broni lub niebezpiecznych narzędzi i przedmiotów, względnie o ile broń ta została po złożeniu ponownie ujęta – w celu nakazania należytego posłuszeństwa po uprzednim ostrzeżeniu.
3. Jeżeli podczas ujęcia aresztowany lub więzień niekiedy lub okaze chęć ucieczki, przed tem należy trzykrotnie wezwać do zatrzymania się.
4. Jeżeli użycie broni okaże się konieczne dla ochrony osób lub rzeczy powierzonych Straży.
5. Posterunek strzela tylko wówczas, gdy nie wystarcza użycie bagnety, przyczem każdorazowo winien wezwać trzykrotnie do posłuchu.

IV. OBOWIĄZKI PRZEWODNIEGO

(rozprawdającego).

1. Przewodni rozprawdza nowe posterunki wraz z poprzednim przewodnim, który jedynie ma prawo zdjąć poprzednie posterunki.
2. Przewodni obchodzi posterunki podczas pełnienia służby, przyjmuje meldunki i zachowuje łączność z naczelnikiem warty.
3. Przewodni dogląda rozładunku broni po powrocie z posterunku i ładowania broni przed wyjściem na posterunek.

V. OBOWIĄZKI NACZELNIKA WARTY.

1. Naczelnik warty przypisuje warty w Komendzie, prowadzi na miejsce i odprowadza do Komendy.
2. Na miejscu przyjmuje od dawnego Naczelnika warty inventarz i książki wart za pokwitowaniem.
3. Prowadzi książki i meldunki, pozostaje w łączności z Komendą.

II. OBOWIĄZKI WARTOWNIKA.

a) Posterunkom nie wolno w czasie służby usiąść, położyć się, ani też wypuścić broni z ręki; nie wolno im jeść, pić, palić, przyjmować podarunków, spać, wychodzić poza obręb swego posterunku, opuścić go przed zmianą lub w inny sposób wykroczyć przeciwko odnośnym przepisom.

b) Każdy posterunkowy musi, oprócz powyższych przepisów ogólnych, znać także przepisy wydane dla pełnienia służby w danym miejscu.

c) Posterunki stoją z nasadzonym bagnetem z bronią u nogi lub na ramieniu.

d) Posterunek nie może mieć kuli w lufie, wprowadza ją z magazynu do lufy w chwili potrzeby, pierwszy nabój powinien być ślepy.

e) Do budki wartowniczej wolno wejść tylko w czasie ulewnego deszczu, gradu lub śnieżyicy. Przebywanie w budce nie może zmniejszyć czujności wartownika.

f) Przy zmianie przekonuje się każdy posterunek, czy powierzone jego straży przedmioty nie są uszkodzone. Jeżeli się to zdarzy melduje natychmiast przewodniemu. Wróciwszy do wartowni melduje dowódcy warty o wszystkich nadzwyczajnych wypadkach, które zaszły w obrębie jego posterunku.

g) Jeżeli wartownik zachoruje na posterunku, nie wolno mu go pod żadnym pozorem opuścić; przez przechodzącego żołnierza lub inną osobę winien o swem zasłabnięciu zawiadomić i prosić o zmianę.

h) Posterunki zatrzymują przechodzące lub zbliżające się osoby o ile tego wymaga ich bezpieczeństwo, lub, jeśli to jest przepisane, z innych powodów np. na odległych punktach, w ciemności przy składach karanych i t. d.

i) Posterunek nie oddaje honorów.

k) Zdjąć posterunek ma prawo tylko jego przewodni.

III. UŻYCIE BRONI.

Wartownikom znajdującym się na warcie, posterunkach i patrolach przysługuje prawo użycia broni w następujących wypadkach:

1. W razie napadu lub niebezpieczeństwa napadu, względnie w razie napotkania na czynny lub objawiający się pogroźkami opór – w celu obrony przed napadem i przełamania oporu.

2. W wypadku nieusłuchania wezwania do złożenia broni lub niebezpiecznych narzędzi i przedmiotów, względnie o ile broń ta została po złożeniu ponownie ujętą – w celu nakazania należytego posłuszeństwa po uprzednim ostrzeżeniu.

3. Jeżeli podczas ujęcia aresztowany lub więzień ucieka lub okaże chęć ucieczki, przed tem należy trzykrotnie wezwać do zatrzymania się.

4. Jeżeli użycie broni okaże się konieczne dla ochrony osób lub rzeczy powierzonych Straży.

5. Posterunek strzela tylko wówczas, gdy nie wystarcza użycie bagnetu, przyczem każdorazowo winien wezwać trzykrotnie do posłuchu.

IV. OBOWIĄZKI PRZEWODNIEGO

(rozprowadzającego).

1. Przewodni rozprowadza nowe posterunki wraz z poprzednim przewodnim, który jedynie ma prawo zdjąć poprzednie posterunki.

2. Przewodni obchodzi posterunki podczas pełnienia służby, przyjmuje meldunki i zachowuje łączność z naczelnikiem warty.

3. Przewodni dogląda rozładowania broni po powrocie z posterunku i ładowania broni przed wyjściem na posterunek.

V. OBOWIĄZKI NACZELNIKA WARTY.

1. Naczelnik warty przyjmuje wartę w Komendzie, prowadzi na miejsce i odprowadza do Komendy.

2. Na miejscu przyjmuje od dawnego Naczelnika warty inwentarz i książki wart za pokwitowaniem.

3. Prowadzi książki i meldunki, pozostaje w łączności z Komendą.

11. Prowadzi listę członków Straży, oraz wysuwa członków na warty, dyżury, patrole, zgody umowa z poszczególnymi członkami Straży godziwy ich zajęć służbowych i prowadzi kontrolę służby każdego poszczególnego członka Straży.

12. Na skutek zgłoszenia Policji ratuje również w podejrzanych osobach oraz ma prawo w razie potrzeby aresztowania ich.

13. Przewodnik decyduje o karze dyscyplinarnej (napomnienie, nagana) i przedstawia Komendantowi Miasta (lub Starszemu Przewodnikowi Gminy) kandydatów kwalifikujących się na kary: nagany w obecności szeregow i wykluczenie.

F. Instrukcja dla Komendantów miast i Starszych Przewodników gmin S. O.

1. Komendant Miasta (lub Starszy Przewodnik Gminy) organizuje S. O. w swoim rejonie, ustala jej w dzielnicach miasta (lub w poszczególnych wsiach gminy) Komandy S. O. (lub Powiatowe Gminy S. O.).

2. Zapisuje członków do S. O., przyjmując od nich pisemne przyrzeczenie gorliwego pełnienia obowiązków w S. O. i prowadzi ich ewidencję z oznaczeniem zamieru kontroli, imienia, nazwiska, wieku, wyznania, zawodu i adresu; wydaje karty legitymacyjne oraz przepisane opaski, zaopatrzone pieczęcią Straży i numerem kontroli. Po sformowaniu Straży wykazy członków niezwłocznie przedstawia Komendantowi Powiatowemu S. O. dopełniając takowe przed końcem każdego miesiąca.

3. Wyznacza w dzielnicach miasta (lub wsiach gminy) Przewodników, przedstawiając ich listę Komendantowi Powiatowemu S. O.

4. Spelata ściśle rozkazy wydane przez Komendanta Powiatowego-miasteczka raz przy pomocy podwładnych sobie Przewodników i szeregowców (posterunkowych). Żądania rozkazu może być dokonana tylko na skutek reklamacji, skierowanej bezpośrednio do Komendanta Powiatowego.

5. Wydaje rozporządzenia własne Przewodnikom i szeregowcom, mające na celu ład i bezpieczeństwo publiczne, kładąc ścieżki były dokładnie wypełniać.

6. Prowadzi dziennik, w którym notuje: ważniejsze wypadki z raportów Przewodników, wypadki użycia broni i ilości wy-

4. Naczelnik warty dysponuje rezerwą znajdującą się na warty.

Nikt nie może tłumaczyć się nieznaną instrukcją.

E. Instrukcje dla przewodników Straży Obywatelskiej.

1. Przewodnik prowadzi Straż Obywatelską w powierzonych sobie wsi lub osadzie i przestrzega aby w powierzonych mu szeregach panowała dyscyplina.

2. Baczny, aby wydane przez niego, lub otrzymane od zwierzchników rozkazy były dokładnie wypełniane.

3. Naprawia wszelkie uchybienia służbowe członków Straży; gdyby sam nie mógł tego zrobić melduje — Komendantowi Miasta (lub starszemu przewodnikowi Gminy).

4. Baczny, aby wysłanie patroli odbywało się w oznaczonym przez Komendanta Miasta (lub St. Przewodnika Gminy) czasie i należytym porządku, oraz sprawdza dzielność patroli.

5. Przyjmuje raporty od członków Straży schodzących ze służby; ważniejsze fakty notuje do dziennika służbowego.

6. Aresztowanych przekazuje posterunkom policji państwowej i winien być obecnym przy sporządzaniu protokołów.

7. Współdziała w spełnianiu obowiązków Policji Państwowej i rozstrawia warty w myśl porozumienia się z nią lub z władzami wojskowymi.

8. Baczny, żeby wszyscy członkowie uczęszczali na ćwiczenia, z których prowadzi listę obecności.

9. Baczny, aby broń była utrzymywana czysto i w porządku zdawana przez członków schodzących ze służby.

10. Rozstrawia warty zbrojną przy posterunkach na których jest składana broń.

11. Organizuje dyżurne rezerwy, które winny spieszyć na pomoc w razie zawezwania lub alarmu.

12. Raportuje Komendantowi Miasta (lub Star. Przewodnikowi Gminy) o wszelkich wypadkach w ciągu ostatniej doby, w razie ważniejszego wypadku — natychmiast, z zaznaczeniem w raporcie, czy broń była użyta, w jakim celu i ile wyrzuciono ładunków.

4. Naczelnik warty dysponuje rezerwą znajdującą się na warcie.
Nikt nie może tłumaczyć się nieznanomością Instrukcji.

E. Instrukcje dla przodowników Straży Obywatelskiej.

1. Przodownik prowadzi Straż Obywatelską w powierzanej sobie wsi lub osadzie i przestrzega, aby w powierzonych mu szeregach panowała dyscyplina.
2. Baczy, aby wydane przez niego, lub otrzymane od zwierzchników rozkazy były dokładnie wypełniane.
3. Naprawia wszelkie uchybienia służbowe członków Straży; gdyby sam nie mógł tego zrobić melduje – Komendantowi miasta (lub starszemu przodownikowi Gminy).
4. Baczy, aby wysyłanie patroli odbywało się w oznaczonym przez Komendanta Miasta (lub St. Przodownika Gminy) czasie i należytym porządku, oraz sprawdza działalność patroli.
5. Przyjmuje raporty od członków Straży schodzących ze służby; ważniejsze fakty notuje do dziennika służbowego.
6. Aresztowanych przekazuje posterunkom Policji Państwowej i winien być obecnym przy sporządzaniu protokółów.
7. Współdziała w spełnianiu obowiązków Policji Państwowej i rozstawia warty w myśl porozumienia się z nią lub z władzami wojskowymi.
8. Baczy, ażeby wszyscy członkowie uczęszczali na ćwiczenia, z których prowadzi listę obecności.
9. Baczy, aby broń była utrzymywana czysto i w porządku zdawana przez członków schodzących ze służby.
10. Rozstawia wartę zbrojną przy posterunkach, na których jest składana broń.
11. Organizuje dyżurne rezerwy, które winny spieszyć na pomoc w razie zawezwania lub alarmu.
12. Raportuje Komendantowi Miasta (lub Star. Przodownikowi Gminy) o zaszłych wypadkach w ciągu ostatniej doby, w razie ważniejszego wypadku – natychmiast, z zaznaczeniem w raporcie, czy broń była użyta, w jakim celu i ile wystrzelono ładunków,
13. Prowadzi listę członków Straży, oraz wyznacza członków na warty, dyżury, patrole, z góry omawia z poszczególnymi członkami Straży godziny ich zajęć służbowych i prowadzi kontrolę służby każdego poszczególnego członka Straży.
14. Na skutek żądania Policji zarządza rewizję u podejrzanych osób oraz ma prawo w razie potrzeby aresztowania ich.
15. Przodownik decyduje o karze dyscyplinarnej (napomnienie, nagana) i przedstawia Komendantowi Miasta (lub Starszemu Przodownikowi Gminy) kandydatów kwalifikujących się na kary: nagane w obecności szeregów i wykluczenie.

F. Instrukcja dla Komendantów Miast i Starszych Przodowników gmin S. O.

1. Komendant Miasta (lub Starszy Przodownik Gminy) organizuje S. O. w swoim rejonie, ustalając w dzielnicach miast (lub w poszczególnych wsiach gminy): Komendy S. O. (lub Posterunki Gminy S. O.).
2. Zapisuje członków do S. O., przyjmując od nich pisemne przyrzeczenie gorliwego pełnienia obowiązków w S. O. i prowadząc ich ewidencję z oznaczeniem numeru kontroli, imienia, nazwiska, wieku, wyznania, zawodu i adresu; wydaje karty legitymacyjne oraz przepisane opaski, zaopatrzone pieczęcią Straży i numerem kontroli. Po sformowaniu Straży wykazy członków niezwłocznie przedstawia Komendantowi Powiatowemu S. O. dopełniając takowe przed końcem każdego miesiąca.
3. Wyznacza w dzielnicach miasta (lub wsiach gminy) Przodowników, przedstawiając ich listę Komendantowi Powiatowemu S. O.
4. Spełnia ściśle rozkazy wydane przez Komendanta Powiatowego osobiście oraz przy pomocy podwładnych sobie Przodowników i szeregowców (posterunkowych). Zmiana rozkazu może być dokonana tylko na skutek reklamacji, skierowanej bezpośrednio do Komendanta Powiatowego.
5. Wydaje rozporządzenia własne Przodownikom i szeregowcom, mające na celu ład i bezpieczeństwo publiczne, bacząc, ażeby były dokładnie wypełniane.

strzelonych ładunków, kogo aresztowano, z jakich powodów, komu aresztowanego przekazano i t. p. /

7. Składa raporty Komendantowi Powiatowemu o wypadkach zaszłych w mieście (gminie). Ważniejsze wypadki melduje bezzwłocznie.

8. Prowadzi dziennik kasowy z wpływów i wydatków swojej Komendy (lub Posterunku Gminy), przechowując dokumenty kasowe.

9. Prowadzi kontrolę otrzymanej od Kom. Pow. i wydanej Prządownikom broń i amunicji.

10. Przeprowadza osobistą kontrolę posterunków wiejskich jezu podległych.

11. Ustanawia ćwiczenia S. O. w porozumieniu z Komendantem Powiatowym i dozoruje takowe.

12. Ustanawia sposób sygnalizacji dla zbiórki i alarmu, w porozumieniu z Komendantem Powiatowym.

13. Przedstawia do ukarania w ważnych wypadkach Komendantowi Powiatowemu podwładnych mu Prządowników i szeregowców. W mniej ważnych decyduje sam.

14. Czyń wszelkie starania, żeby członkowie Straży, utrzymujący się z zarobków nie byli materialnie poszkodowani z powodu służby obywatelskiej. Wyjednywa zwolnienia dla członków Straży w instytucjach, w których oni są stale zatrudnieni. Czyń starania, żeby instytucje, w których członek pracuje wypłacały mu za czas pełnienia służby odszkodowanie. Zabiega, żeby gminy na rzecz Straży wypłacały zapomogi.

G. Instrukcja dla Komendantów Powiatowych Straży Obywatelskiej.

1. Komendant Powiatowy organizuje Straż Obywatelską w powiecie, zakładając w miastach Komendy S. O., a w gminach Posterunki S. O., stawiając na ich czele Starszych Prządowników.

2. Przedstawia Komendzie Wojewódzkiej do mianowania swoich Zastępców oraz przedstawia do zatwierdzenia listę wyznaczonych przez siebie Komendantów Miast i Starszych Prządowników posterunków Gmin.

3. Wydaje rozporządzenia Komendantom Miast i Starszym Prządownikom gmin, przeprowadzając wykonanie rozkazów złożonych przez Komendę Wojewódzką oraz wydaje w miarę

potrzeby rozporządzenia własne, skierowane ku utrzymaniu ładu i bezpieczeństwa publicznego.

4. Kontroluje działalność i przyjmuje raporty od swoich Zastępców, oraz od Komendantów Miast i Starszych Prządowników notując ważniejsze w dzienniku.

5. Składa raporty Komendzie Wojewódzkiej o zaistnieniu otrzymanych rozkazów i o ważniejszych zajęciach w działalności S. O. oraz składa raz na miesiąc zwięzłe sprawozdania o stanie organizacji S. O. i spraw dotyczących ładu i bezpieczeństwa publicznego w powiecie, zestawiane za półroczje do 5-go nast. mies.

6. Nadzoruje wydaskowanie funduszy, ewidencję broni i amunicji, wpływających do Komend i Posterunków.

7. Decyduje o karach dyscyplinarnych, napomnieniu i naganiu dla Komendantów Miast i Starszych Prządowników Gmin oraz o naganiu w obecności szeregow dla Prządowników.

8. Troczy się o zabezpieczenie członków Straży, żyjących z zarobków, żeby nie byli materialnie poszkodowani przez spełnianie czynności obywatelskich.

Edward Rettinger.

Komendant Wojewódzki S. O.

• Lublin, dn. 25 Sierpnia 1920 r.

6. Prowadzi dziennik, w którym notuje: ważniejsze wypadki z raportów Przodowników, wypadki użycia broni i ilości wystrzelonych ładunków, kogo aresztowano, z jakich powodów, komu aresztowanego przekazano i t. p.

7. Składa raporty Komendantowi Powiatowemu o wypadkach zaszłych w mieście (gminie). Ważniejsze wypadki melduje bezzwłocznie.

8. Prowadzi dziennik kasowy z wpływów i wydatków swojej Komendy (lub Posterunku Gminy), przechowując dokumenty kasowe.

9. Prowadzi kontrolę otrzymanej od Kom. Pow. i wydanej Przodownikom broni i amunicji.

10. Przeprowadza osobistą kontrolę posterunków wiejskich jemu podległych.

11. Ustanawia ćwiczenia S. O. w porozumieniu z Komendantem Powiatowym i dozoruje takowe.

12. Ustanawia sposób sygnalizacji dla zbiórki i alarmu, w porozumieniu z Komendantem Powiatowym.

13. Przedstawia do ukarania w ważnych wypadkach Komendantowi Powiatowemu podwładnych mu Przodowników i szeregowców. W mniej ważnych decyduje sam.

14. Czyni wszelkie starania, ażeby członkowie Straży, utrzymujący się z zarobków nie byli materialnie poszkodowani z powodu służby obywatelskiej. Wyjednywa zwolnienia dla członków Straży w instytucjach, w których oni są stale zatrudnieni. Czyni starania, ażeby instytucje, w których członek pracuje wypłacały mu za czas pełnienia służby odszkodowanie. Zabiega, ażeby gminy na rzecz Straży wypłacały zapomogi.

G. Instrukcja dla Komendantów Powiatowych Straży Obywatelskiej.

1. Komendant Powiatowy organizuje Straż Obywatelską w powiecie, zakładając w miastach Komendy S. O., a w gminach Posterunki S. O., stawiając na ich czele Starszych Przodowników.

2. Przedstawia Komendzie Wojewódzkiej do mianowania swoich Zastępców oraz przedstawia do zatwierdzenia listę wyznaczonych przez siebie Komendantów Miast i Starszych Przodowników posterunków Gmin.

3. Wydaje rozporządzenia Komendantom Miast i Starszym Przodownikom gmin, przeprowadzające wykonanie rozkazów zleconych przez Komendę Wojewódzką oraz wydaje w miarę potrzeby rozporządzenia własne, skierowane ku utrzymaniu ładu i bezpieczeństwa publicznego.

4. Kontroluje działalność i przyjmuje raporty od swoich Zastępców, oraz od Komendantów Miast i Starszych Przodowników notując ważniejsze w dzienniku.

5. Składa raporty Komendzie Wojewódzkiej o załatwieniu otrzymanych rozkazów i o ważniejszych zajęciach w działalności S.O. oraz składa raz na miesiąc zwięzłe sprawozdania o stanie organizacji S. O. i spraw dotyczących ładu i bezpieczeństwa publicznego w powiecie, zestawiane najpóźniej do 5-go nast. mies.

6. Nadzoruje wydatkowanie funduszy, ewidencję broni i amunicji, wpływających do Komend i Posterunków.

7. Decyduje o karach dyscyplinarnych, napomnieniu i naganie dla Komendantów Miast i Starszych Przodowników Gmin oraz o naganie w obecności szeregow dla Przodowników.

8. Troszczy się o zabezpieczenie członków Straży, żyjących z zarobków, ażeby nie byli materialnie poszkodowani przez spełnianie czynności obywatelskich.

Edward Rettinger.
Komendant Wojewódzki S. O.

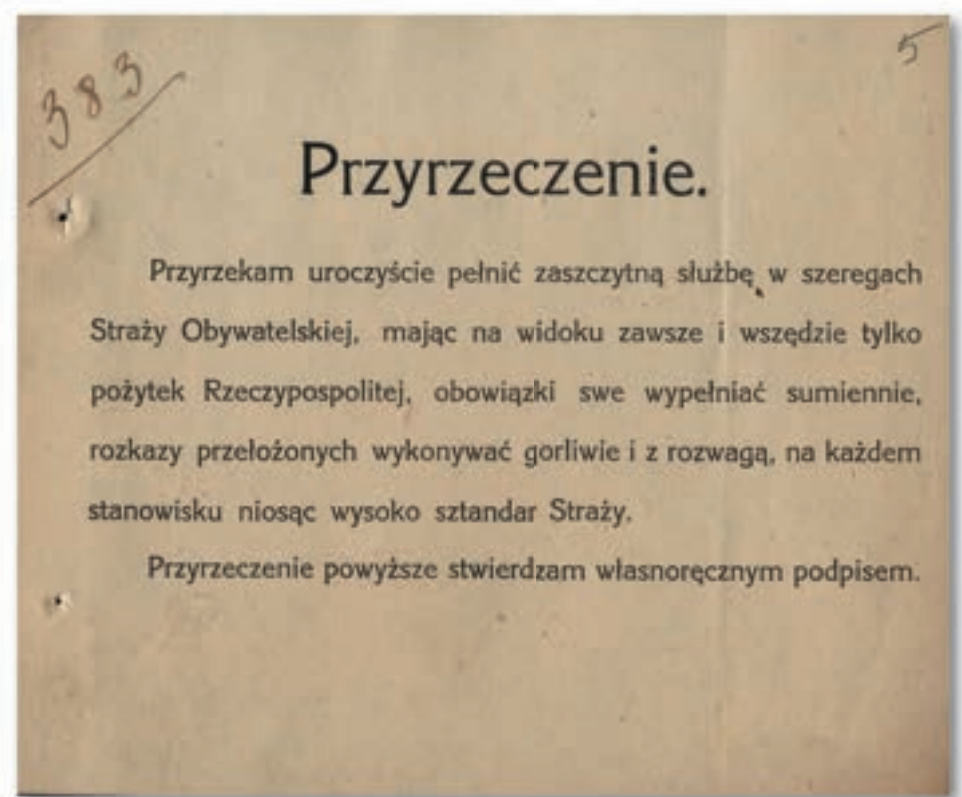
[pieczęć okrągła]

Lublin, dn. 25 sierpnia 1920 r.

II. 57. Legitymacja Aleksandra Michalskiego, członka Straży Obywatelskiej 23 VIII 1920 r. (Komenda Wojewódzka Straży Obywatelskiej w Lublinie, sygn. 5)

II. 58. Przyrzeczenie, które musiał złożyć każdy członek Straży Obywatelskiej (Komenda Wojewódzka Straży Obywatelskiej w Lublinie, sygn. 5)

II. 59. *Życiorys Czesława Geberta,
urodzonego w 1902 r.
w Żelechowie, zawierający
informację o jego udziale
w wojnie polsko-bolszewickiej
(Urząd Wojewódzki Lubelski
1918–1939, Akta osobowe,
sygn. 488)*

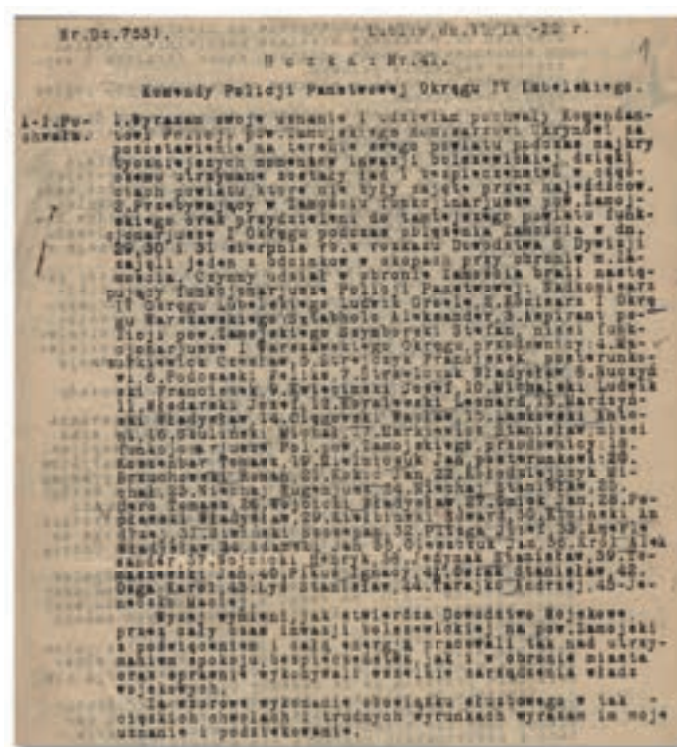
Lycionyx

Cristawa Geberta

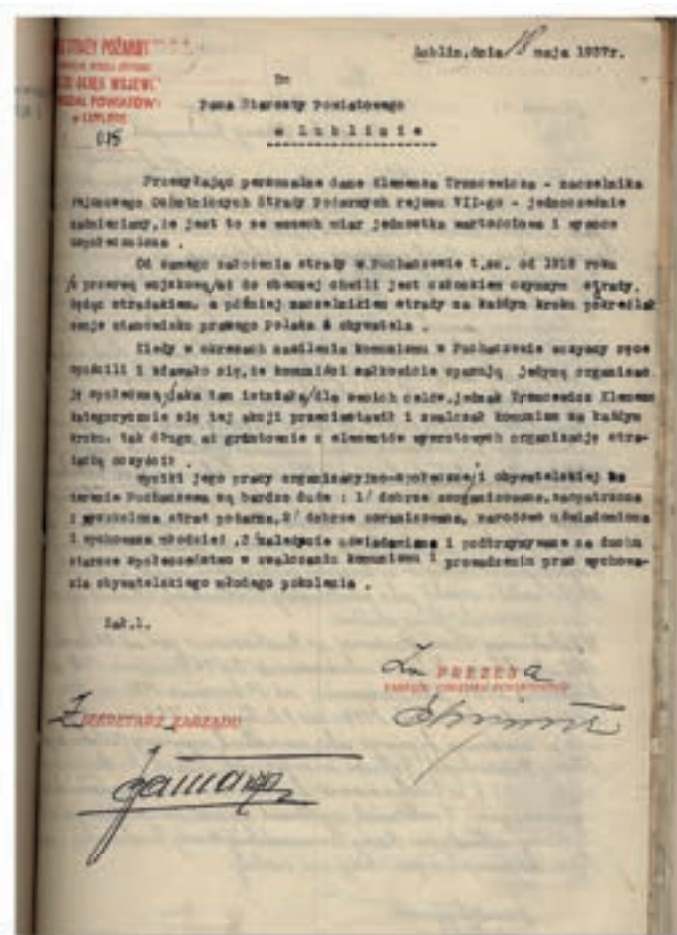
Urodziłem się dnia 14-go marca 1808 roku w mie-
ście Kołochów pow. Garwolińskiego ziem. Grodzieckiej
z ojca Edmunda i matki Pauliny z Kłanowskich
malińskich Gebertów. W 1824 roku zjecha, wsta-
piłem do wydziału szkoły podgłówny w Kołochowie,
gdzie ukończyłem ją z odznaczeniem i z tytułem
kierownika, 4-go stopnia. Po ukończeniu wyżej
wspomnianej szkoły wsta-piłem do szkoły 4-go
klasy w C. G. G. w Kołochowie, im. „pactina
kolochowska” w tymże mieście 4-go stopnia, w Kołochowie,
którą ukończyłem dn. 29-go września 1818 roku
i otrzymałem świadectwo. Wkrótce mojej nauki
umiarli mi rednice; z tego powodu, nie mając
możliwości do kształcenia się w dalszym ciągu,
szczęśliwie po ukończeniu egzaminów przyjecha-
łem do brata do Sawina, pow. Chełmskiego,
ziem. Lubelskiej gdzie ponownie zacząłem pracę.
Pomimo iż w tym czasie Goryzna była w potrzebie
pocieszona armii; wsta-piłem dn. 15-go kwietnia
1820 roku do 13-go p. p. jako ochotnik, gdzie służyłem do dn. 2-go
grudnia 1820 roku, tegoż dnia w myśli rezerwy M. J. Nysk.
A. 1820/1821/20/- z dn. 11-go września 1820 roku zostałem zwol-
niony ze służby wojennej i obecnie przebywam u brata
w Sawinie, pow. Chełmskiego, ziem. Lubelskiej.

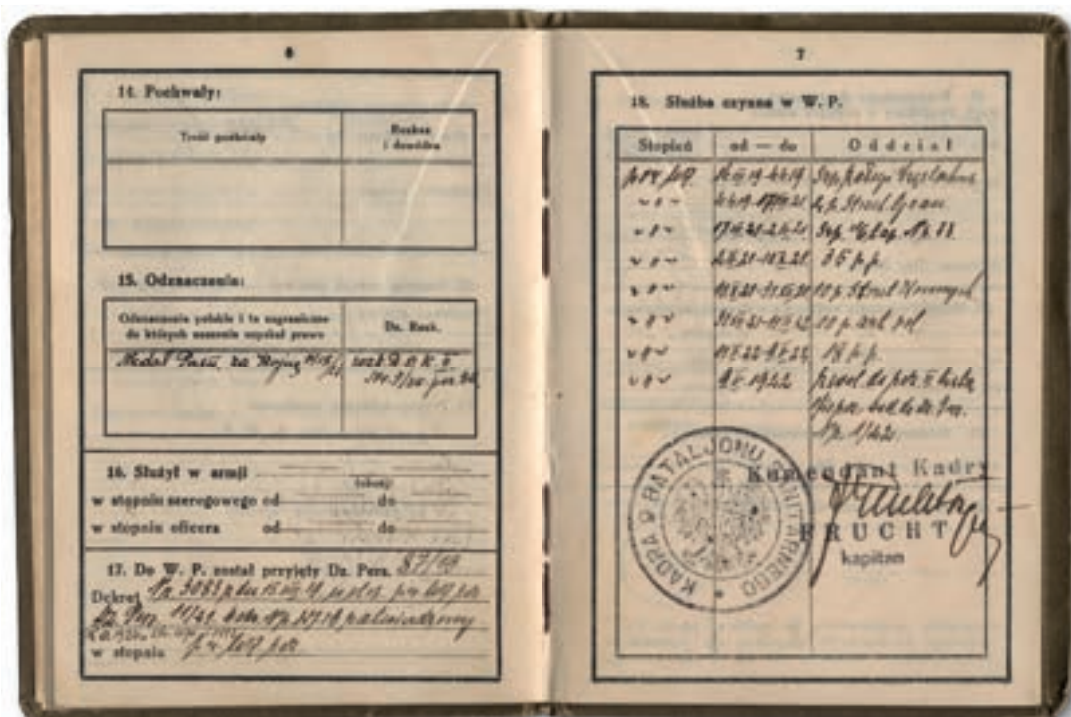
Engelsh

II. 60. Fragment rozkazu nr 41 komendy Policji Państwowej okręgu lubelskiego, w którym znajduje się podziękowanie i pochwała za postawę policjantów biorących udział w obronie Zamościa, Lublin 15 IX 1920 r. (Komenda Wojewódzka Policji Państwowej w Lublinie, sygn. 486)

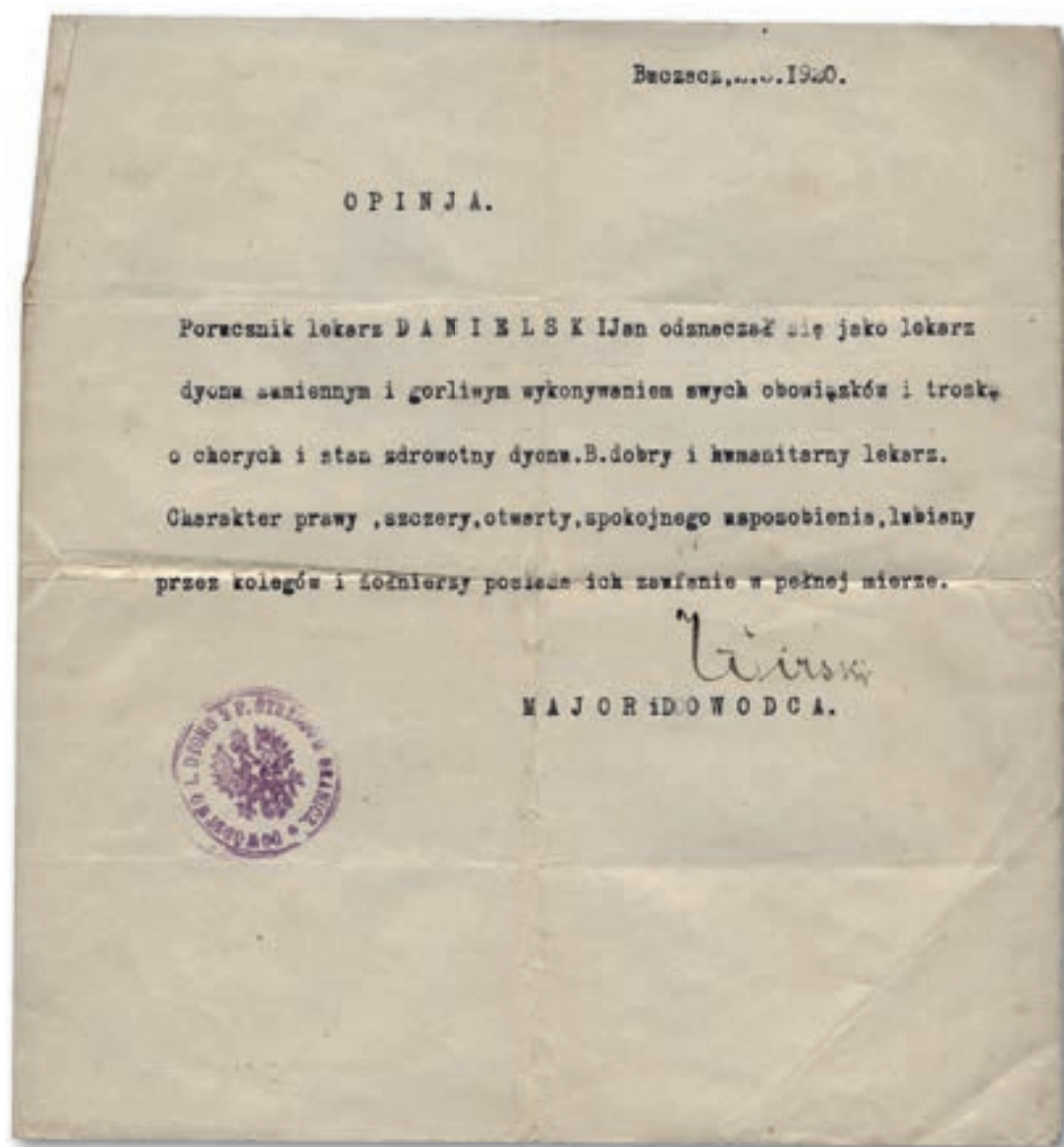
II. 61. Opinia Powiatowego Oddziału Związku Straży Pożarnej w Lublinie dotycząca Klemensa Troncowicza, Lublin 18 V 1937 r. (Starostwo Powiatowe Lubelskie 1919–1939, sygn. 21)

II. 62. *Książeczka stanu
służby oficerskiej porucznika
dr. Jana Danielskiego,
Tarnopol 17 XI 1931 r.
(Akta rodziny Barszczewskich
i Danielskich, Spis 11, sygn. 15)*

II. 63. *Opinia dowódcy 2 Pułku Strzelców Granicznych dotycząca porucznika dr. Jana Danielskiego, Buczacz 2 III 1920 r.*
(Akta rodziny Barszczewskich i Danielskich, Spis 11, sygn. 15)

Il. 64. Karta imieninowa dla porucznika dr. Jana Danielskiego, lekarza wojskowego, wręczona od wdzięcznych felczerów z I dywizjonu 2 Pułku Strzelców Granicznych, 24 VI 1920 r. (Akta rodziny Barszczewskich i Danielskich, Spis 11, sygn. 15)

II. 65. Świadectwo dojrzałości
Jana Kołcon z adnotacją,
że w 1920 r. stanął w obronie
ojczyzny, Chełm 18 VI 1921 r.
(Państwowe Gimnazjum
i Liceum im. Stefana
Czarnieckiego w Chełmie,
sygn. 1/1)

№ kat. głów. 11

GIMNAZJUM PAŃSTWOWE **IM. STEFANA CZARNIECKIEGO**
W CHEŁMIE.

Odpis

5

ŚWIADECTWO DOJRZAŁOŚCI

Jan Kołcon

urodzony w *Kawenczynie* dnia *14 listopada* roku *1899*
wydania *Regimtu Kalbolskiego*, przysięgł na podstawie *egzaminu*
wstępnego do klasy *IV*

Gimnazjum państwowego koadunkcyjnego im. Stefana Czarnieckiego w Chełmie,
urościł do niego *5* lat, skończył obowiązkowy kurs nauki i w *Chełmie* roku 1921 otrzymał
egzamin dojrzałości przed Komisją Egzaminacyjną, powołaną przez Ministerstwo Wychowania
i Świecenia Publicznego.

W r. 1920 podjął najzupełniej własną do obrony Ojczyzny w szereżach armji wojskowej.

Jan Kołcon sprawował się *bardzo dobrze* i wykazał postępy:

w nauce religji <i>bardzo dobrze</i>	☒	w fizyce	☒
w języku polskim <i>dostatecznie</i>	☒	w chemji	☒
w języku łacińskim <i>dostatecznie</i>	☒	w kosmografji	☒
w języku francuskim	☐	w naukach przyrodniczych <i>dobre</i>	☒
w języku niemieckim <i>dostatecznie</i>	☒	w rytmice <i>dostatecznie</i>	☒
w historii powszechnej i Polski <i>dobre</i>	☒		☐
w geografji <i>bardzo dobrze</i>	☒		☐
w matematyce <i>dostatecznie</i>	☒		☐

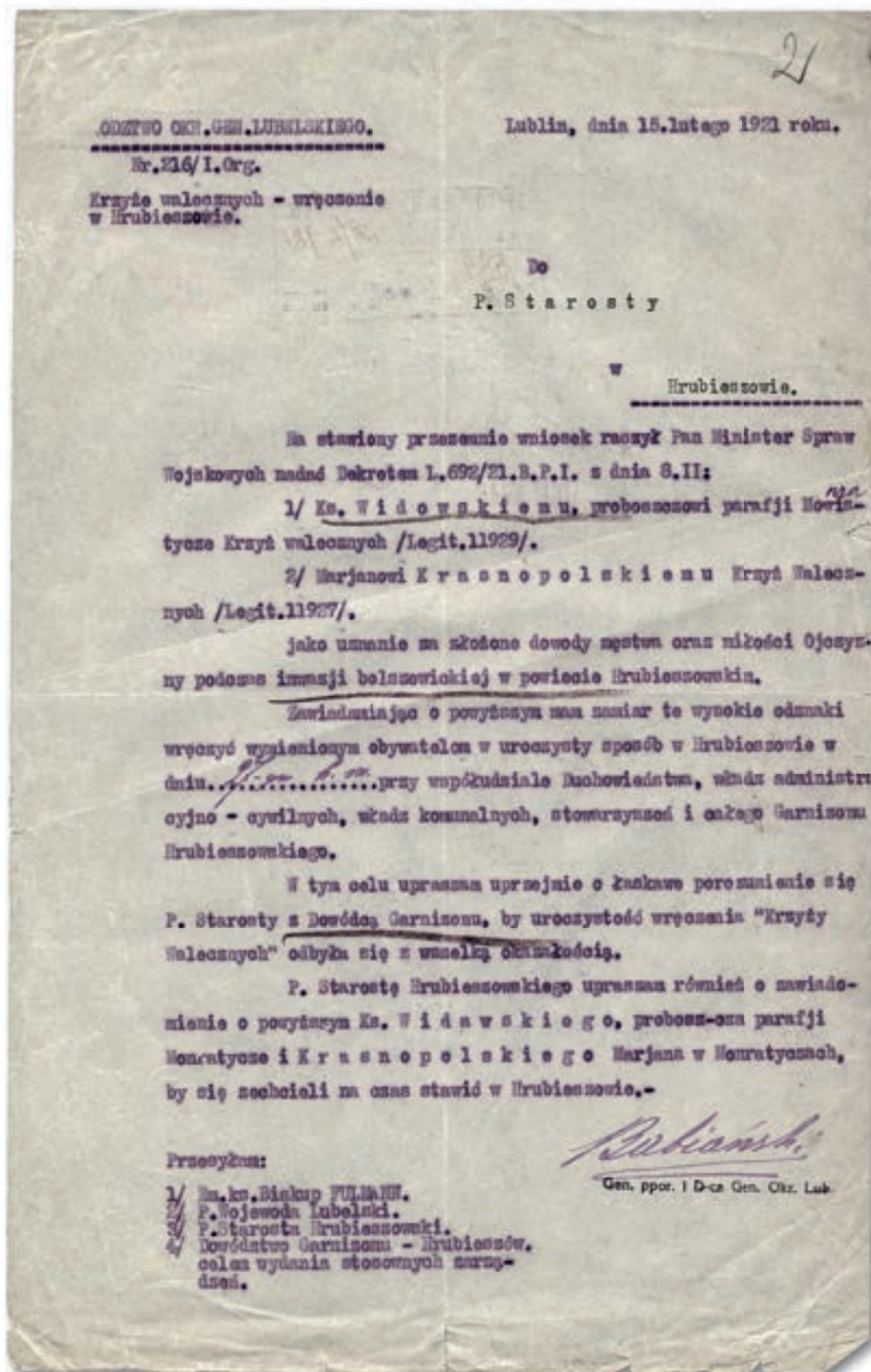
Komisja Egzaminacyjna orzekła, że *Jan Kołcon*
jest przygotowany do studiów wyższych, i poleciła wydać mu następujące świadectwo dojrzałości.

Chełm, d. 18 czerwca r. 1921.

10

Przewodniczący Komisji Egzaminacyjnej — Delegat Ministerstwa W. R. i Ś. P.
Dyrektor gimnazjum:
Wł. Ambroszy

Ławnik Komisji Egzaminacyjnej — Nauczyciel gimnazjum:
Konrad Oświecki Mag. P.
A. Tęczyński
Marian Zajądel
Jan B. Krawczyk
H. S. Krawczyk
A. P. Krawczyk

II. 66. Pismo dowództwa
 okręgu generalnego lubelskiego
 w sprawie przyznania Krzyża
 Walecznych ks. Włodawskiemu
 i Marianowi Krasnodębskiemu,
 Lublin 18 II 1921 r. (Starostwo
 Powiatowe Hrubieszowskie,
 sygn. 9)

Upamiętnianie wojny polsko-bolszewickiej w okresie międzywojennym

Znaczenie wojny polsko-bolszewickiej dla utrzymania polskiej państwowości było należycie celebrowane w okresie międzywojennym. Zasłużonych odznaczano medalami, poległych starano się godnie pochować, a co roku 15 VIII świętowano dzień zwycięstwa w Bitwie Warszawskiej, organizując huczne obchody i bale.

Odznaczeniem, ustanowionym specjalnie na okoliczność upamiętnienia wojny polsko-bolszewickiej, był „Medal Pamiątkowy za Wojnę 1918–1921 r.” Przyznawano go wszystkim obywatelom i obywatelkom, którzy wzięli jakikolwiek udział w wojnie, toczącej się w latach 1918–1921. W przypadku żołnierzy o nadaniu orderu decydowały odniesione rany, 3-miesięczna służba w formacjach liniowych lub 5-miesięczna służba czynna. Dla cywili istniały oddzielne wymagania. Również zaliczały się do nich odniesione rany otrzymane w czasie współpracy z armią regularną, 5-miesięczny okres współpracy z wojskiem w polu jako pomoc sanitarna lub duchowa lub też 9-miesięczny okres współpracy w ogóle. Medal mogli otrzymać także cudzoziemcy, którzy współdziałali z wojskiem w polu. Główną część odznaki wybitej w brązie o średnicy 35 mm stanowił owal, na którego awersie widniał otoczony wieńcem dębowym napis „Polska Swemu Obrońcy”, a na rewersie wizerunek orła państwowego z krzyżem orderu wojskowego Virtuti Militari. Medal powinien być noszony na lewej piersi, na wstążce o szerokości 37 mm w kolorze niebieskim z biegnącymi wzdłuż niej czterema paskami, dwoma czarno-białymi i dwoma amarantowo-białymi. Odznaczenie było nadawane za życia oraz pośmiertnie (zob. il. 67).

Odznaczeniem o charakterze stricte militarnym był Krzyż Walecznych. Ustanowiono go w 1920 r., by uhonorować szczególne męstwo i odwagę żołnierzy, którzy walczyli w wojnie polsko-bolszewickiej. Główną odznaką Krzyża Walecznych stanowił wykonany z jasnego brązu krzyż równoramienny, w którego środku zewnętrznej strony znajdowała się pięciokątna, miniaturowa tarcza z wypukłym odbiciem ówczesnego godła państwowego. Na ramionach krzyża znajdował się odpowied-

nio rozłożony napis: „Na polu chwały”. Na odwrotnej stronie krzyża, w środku na tarczy znajdował się miniaturowy wieniec z liści dębowych, przebity mieczem obosiecznym ustawionym pionowo ostrzem ku górze oraz napis „Walecznym”. Krzyż nosiło się na amarantowej wstążce z biegnącymi wzdłuż jej brzegów białymi prążkami, na lewej piersi na drugim miejscu, zaraz po odznaczeniu Virtuti Militari (zob. il. 68–73). Krzyżem mógł być odznaczony czterokrotnie każdy szeregowy i oficer, a w wyjątkowych przypadkach odznaczenie to mogło być nadawane również osobom cywilnym, które położyły szczególne zasługi, wspierając żołnierzy w wykonywaniu ich zadań. Krzyż Walecznych mógł nadawać Naczelnny Wódz lub też inny dowódca, ale nie niższy stopniem niż pułkownik. Posiadacz odznaczenia otrzymywał kilka przywilejów, m.in. prawo pierwszeństwa w przyjęciu do korpusu inwalidów, nadziałach ziemi, obsadzaniu stanowisk w służbie państwowej oraz uzyskiwaniu stypendiów wychowawczych, prawo do honorów ze strony wojskowych oraz do niezwłocznego awansu o jeden stopień wyżej⁶¹.

Najwyższym odznaczeniem cywilnym, w przyznawaniu którego brano również pod uwagę udział w wojnie polsko-bolszewickiej, był ustanowiony w 1923 r. Krzyż Zasługi (zob. il. 74). Według zapisów ustawy z dn. 23 VI 1923 r. przyznawano go osobom, które od momentu odzyskania przez Polskę niepodległości położyły szczególne zasługi względem niej lub jej obywateli, dokonując czynów nie należących normalnie w zakresie obowiązków obywatela, a przynoszących znaczną korzyść dla państwa lub jego mieszkańców. Zasadniczą odznaką Krzyża Zasługi stanowił krzyż czteroramienny o średnicy 40 mm, zawieszony na wiencu z wytłoczonymi liśćmi laurowymi. Między ramionami widoczne były pęki promieni, w środku tarcza z literami R. P., otoczona wiankiem z ornamentacją. Krzyż Zasługi nosiło się na wstążce amarantowej z niebieskimi prążkami wzdłuż brzegów, na lewej

Il. 67. Druk informacyjny „Medal Pamiątkowy za Wojnę 1918–1921”, Warszawa 25 X 1928 r. (Urząd Wojewódzki Lubelski 1918–1939, Wydział Ogólny, sygn. 136)

61 Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 11 VIII 1920 r. o ustanowieniu Krzyża Walecznych, Dziennik Ustaw 1920 r., nr 87, poz. 572.

Il. 68. Fotografia portretowa podporucznika Stefana Janiszewskiego, który zginął w 1920 r. podczas działań zbrojnych w trakcie wojny polsko-bolszewickiej (Akta rodziny Janiszewskich, sygn. 2)

Il. 69. Legitymacja Krzyża Walecznych podporucznika Stefana Janiszewskiego (Akta rodziny Janiszewskich, sygn. 2)

Il. 70. Krzyż Walecznych (awers i rewers) podporucznika Stefana Janiszewskiego (Akta rodziny Janiszewskich, sygn. 2)

piersi zaraz po krajowych orderach i odznaczeniach, otrzymanych za czyny wojenne⁶². Medal ten przyznawano w trzech stopniach: brązowym, srebrnym i złotym (zob. il. 75–76). Najwyższy, złoty, stopień nadawał prezydent, pozostałe dwa prezes Rady Ministrów. W latach 1923–1939 przyznano łącznie 151 034 Krzyże Zasługi.

„Grobownictwo” wojenne stanowiło jeden z trudniejszych do rozwiązania problemów okresu międzywojennego. Miejsc pochówku było tak wiele (zob. il. 77–79), że zapewnienie wszystkim należytej opieki było bardzo trudnym wyzwaniem organizacyjnym i finansowym. Sprawy te leżały w gestii władz lokalnych, które starały się zapewnić odpowiednią formę pochówku i porządek na cmentarzach. W jednym z pism starosta lubelski Jan Łabudzki twierdził, że opieka nad grobami to „obowiązek moralny nie tylko Państwa ale każdej gminy”. Dodał również, „...że wszelkie uchybienia w należyтым utrzymywaniu porządku na cmentarzach wyzyskiwane są przez naszych wrogów, którzy na terenie międzynarodowym starają się zepchnąć Polskę do rzędu krajów mało kulturalnych”. Zalecał wójtom, aby starali się ułatwiać procedury związane z wynajmowaniem robotników, mających dokonać remontów cmentarzy i dostarczanie im niezbędnych materiałów, a także nadzór nad wykonaną przez nich pracą oraz współpracę z policją w celu należytego zabezpieczenia miejsc pochówku i chronienie ich przed aktami wandalizmu (zob. il. 88). Pismo to było reakcją na list wojewody lubelskiego Antoniego Remiszewskiego, który zwracał uwagę na tragiczny stan cmentarzy wojennych, które nie były przez lata porządkowane i remontowane, a także padały ofiarą wandalii oraz profanowały je zwierzęta. Największym problemem, o którym wspominał wojewoda, był brak pieniędzy, toteż konieczne było zaangażowanie w prace lokalnych społeczności, choćby w zakresie samego oczyszczania i porządkowania cmentarzy (zob. il. 85).

W związku z koniecznością pozyskiwania funduszy na cele „grobownictwa” wojennego, oraz roztoczenia opieki nad mogiłami w formie bardziej zorganizowanej, a tym samym wsparcie władz lokalnych w tym zakresie, powstały zaraz po wojnie organizacje: Towarzystwo „Polskiego Żałobnego Krzyża” oraz Polskie Towarzystwo Opieki nad Grobami Bohaterów. Obie te instytucje trudniły się pozyskiwaniem funduszy na cele budowy i konserwacji już istniejących cmentarzy, ekshumacje niezbędne do ustalenia tożsamości niezidentyfikowanych żołnierzy oraz budowę pomników i nagrobków dla tych, którzy nie posiadali rodzin, bądź zmarli bezimiennie (zob. il. 80–81). Towarzystwo „Polskiego Żałobnego Krzyża” posiadało swoje oddziały terenowe w województwach, powiatach, gminach a nawet parafiach. O wszystkich

62 Ustawa z dnia 23 VI 1923 r. o ustanowieniu Krzyża Zasługi, Dziennik Ustaw 1923 r., nr 62, poz. 458.

Il. 71. Fotografia portretowa porucznika Henryka Dąbrowskiego (Akta rodzin Dąbrowskich i Zembruskich, sygn. 6)

Il. 72. Legitymacja Krzyża Walecznych porucznika Henryka Dąbrowskiego (Akta rodzin Dąbrowskich i Zembruskich, sygn. 6)

Il. 73. Krzyż Walecznych (awers i rewers) porucznika Henryka Dąbrowskiego (Akta rodzin Dąbrowskich i Zembruskich, sygn. 6)

7	Studia z wykazaniem określonych zakładów naukowych i ich nazwa prowadzących specjalistów	Instytut Chemii Fizycznej w Warszawie Leczenie 1931 i 1932 w Instytucie Fizyki Uniwersytetu Jena Leczenie 1933 w Instytucie Fizyki Leczenie 1934 w Instytucie Fizyki Leczenie 1935 w Instytucie Fizyki
8	Studia z wykazaniem liczby specjalistów, których specjalizacji i ich nazwa prowadzących specjalistów	1111 Instytut Fizyki 1. w szkole F.H.2. w Instytucie Fizyki 1. w szkole F.H.2.
9	Instytut fizyki (data)	Instytut fizyki na Uniwersytecie Chr. Warszawskiego.
10	Instytut fizyki (data)	w Instytucie 30 mies. w H.P. 30 mies. w Instytucie 30 lat 1 i 4 mies.
11	Instytut fizyki (data)	
12	Instytut fizyki (data)	
13	Instytut fizyki (data)	
14	Instytut fizyki (data)	
15	Instytut fizyki (data)	
16	Instytut fizyki (data)	
17	Instytut fizyki (data)	
18	Instytut fizyki (data)	
19	Instytut fizyki (data)	
20	Instytut fizyki (data)	
21	Instytut fizyki (data)	
22	Instytut fizyki (data)	
23	Instytut fizyki (data)	
24	Instytut fizyki (data)	
25	Instytut fizyki (data)	
26	Instytut fizyki (data)	
27	Instytut fizyki (data)	
28	Instytut fizyki (data)	
29	Instytut fizyki (data)	
30	Instytut fizyki (data)	
31	Instytut fizyki (data)	
32	Instytut fizyki (data)	
33	Instytut fizyki (data)	
34	Instytut fizyki (data)	
35	Instytut fizyki (data)	
36	Instytut fizyki (data)	
37	Instytut fizyki (data)	
38	Instytut fizyki (data)	
39	Instytut fizyki (data)	
40	Instytut fizyki (data)	
41	Instytut fizyki (data)	
42	Instytut fizyki (data)	
43	Instytut fizyki (data)	
44	Instytut fizyki (data)	
45	Instytut fizyki (data)	
46	Instytut fizyki (data)	
47	Instytut fizyki (data)	
48	Instytut fizyki (data)	
49	Instytut fizyki (data)	
50	Instytut fizyki (data)	
51	Instytut fizyki (data)	
52	Instytut fizyki (data)	
53	Instytut fizyki (data)	
54	Instytut fizyki (data)	
55	Instytut fizyki (data)	
56	Instytut fizyki (data)	
57	Instytut fizyki (data)	
58	Instytut fizyki (data)	
59	Instytut fizyki (data)	
60	Instytut fizyki (data)	
61	Instytut fizyki (data)	
62	Instytut fizyki (data)	
63	Instytut fizyki (data)	
64	Instytut fizyki (data)	
65	Instytut fizyki (data)	
66	Instytut fizyki (data)	
67	Instytut fizyki (data)	
68	Instytut fizyki (data)	
69	Instytut fizyki (data)	
70	Instytut fizyki (data)	
71	Instytut fizyki (data)	
72	Instytut fizyki (data)	
73	Instytut fizyki (data)	
74	Instytut fizyki (data)	
75	Instytut fizyki (data)	
76	Instytut fizyki (data)	
77	Instytut fizyki (data)	
78	Instytut fizyki (data)	
79	Instytut fizyki (data)	
80	Instytut fizyki (data)	
81	Instytut fizyki (data)	
82	Instytut fizyki (data)	
83	Instytut fizyki (data)	
84	Instytut fizyki (data)	
85	Instytut fizyki (data)	
86	Instytut fizyki (data)	
87	Instytut fizyki (data)	
88	Instytut fizyki (data)	
89	Instytut fizyki (data)	
90	Instytut fizyki (data)	
91	Instytut fizyki (data)	
92	Instytut fizyki (data)	
93	Instytut fizyki (data)	
94	Instytut fizyki (data)	
95	Instytut fizyki (data)	
96	Instytut fizyki (data)	
97	Instytut fizyki (data)	
98	Instytut fizyki (data)	
99	Instytut fizyki (data)	
100	Instytut fizyki (data)	

II.74. Wniosek na Krzyż
Zasługi Michała Józefa
Tymoszowa (Starostwo Powiatowe
Krasnostawskie, sygn. 1)

Il. 75. Złoty Krzyż Zasługi
Tadeusza Dąbrowskiego
(Akta rodzin Dąbrowskich
i Zembruskich, Spis 2, sygn. 3)

Il. 76. Krzyż Zasługi Tadeusza
Dąbrowskiego (Akta rodzin
Dąbrowskich i Zembruskich,
Spis 2, sygn. 4)

najistotniejszych sprawach w terenie decydował zarząd okręgowy, podległy zarządowi głównemu. W skład zarządu okręgowego wchodził przewodniczący, sekretarz oraz skarbnik i to do nich należało koordynowanie wszystkich działań w terenie, nadzór nad organizacją kwest oraz kontrola dochodów i rozchodów⁶³.

Kwesty były organizowane wspólnie przez władze i organizacje społeczne. Według „Instrukcji dla wiejskich komitetów kwestowych”, po ogłoszeniu kwesty przez władze powiatu, a następnie przekazaniu informacji przez wójtów, sołtysi poszczególnych wsi rozpoczynali przygotowania. Dobierali sobie kilku ludzi tworząc komitet kwestowy, który ustalał miejsce zbiórki. Jeśli miała być ona prowadzona w kościele, niezbędne było nawiązanie współpracy z proboszczem. Zadaniem komitetu było także poinformowanie o całej akcji. W trakcie zbierania pieniędzy niezbędne było spisanie nazwisk ofiarodawców, wy-

sokość przekazanej przez nich kwoty oraz podpisanie się własnoręcznym podpisem. Po przeprowadzeniu kwesty spisywano protokół, zawierający dane przedstawicieli komitetu oraz pozostałe istotne informacje, jak wysokość kwot i dane ofiarodawców. Następnie protokół był podpisywany i wysyłany do gminy. Tam dokonywano przeliczenia całości kwot uzyskanych w wyniku zbiórek, a następnie spisywano kolejny protokół, który trafiał do władz powiatu. Pieniądze, zgodnie z przeznaczeniem, przekazywano na fundusz naprawy i renowacji cmentarzy oraz nagrobków (zob. Il 83–84). Niekiedy w ramach zbiórki funduszy wypuszczano specjalne cegielki, z których dochód ze sprzedaży trafiał na cele renowacji (zob. il. 86–87). Po latach udało się opracować projekt nowych pomników dla mogił żołnierskich oraz ogrodzeń, które zabezpieczały cmentarze (zob. il. 89–90), a dzięki środkom zebranych w licznych kwestach udało się wspomniane projekty zrealizować.

W okresie międzywojennym starano się bardzo podniośle upamiętniać wojnę polsko-bolszewicką, corocznie 15 sierpnia organizując obchody zwycięstwa Polaków w Bitwie Warszawskiej. Szczególnie hucznie obchodzono 10. rocznicę. Aby jak najlepiej zorganizować całe przedsięwzięcie powołano w województwie lubelskim Komitet

63 Regulamin zarządów okręgowych „Towarzystwa Polskiego Żałobnego Krzyża”, APL, Urząd Wojewódzki Lubelski 1918–1939, Wydział Komunikacyjno-Budowlany, sygn. 3235, s. 2–6.

II. 77. Mapa powiatu
konstantynowskiego
z oznaczeniem cmentarzy
wojennych – obecnie terytorium
powiatów bialskiego i siedleckiego
(Starostwo Powiatowe
Konstantynowskie, 1918–1932,
sygn. 115)

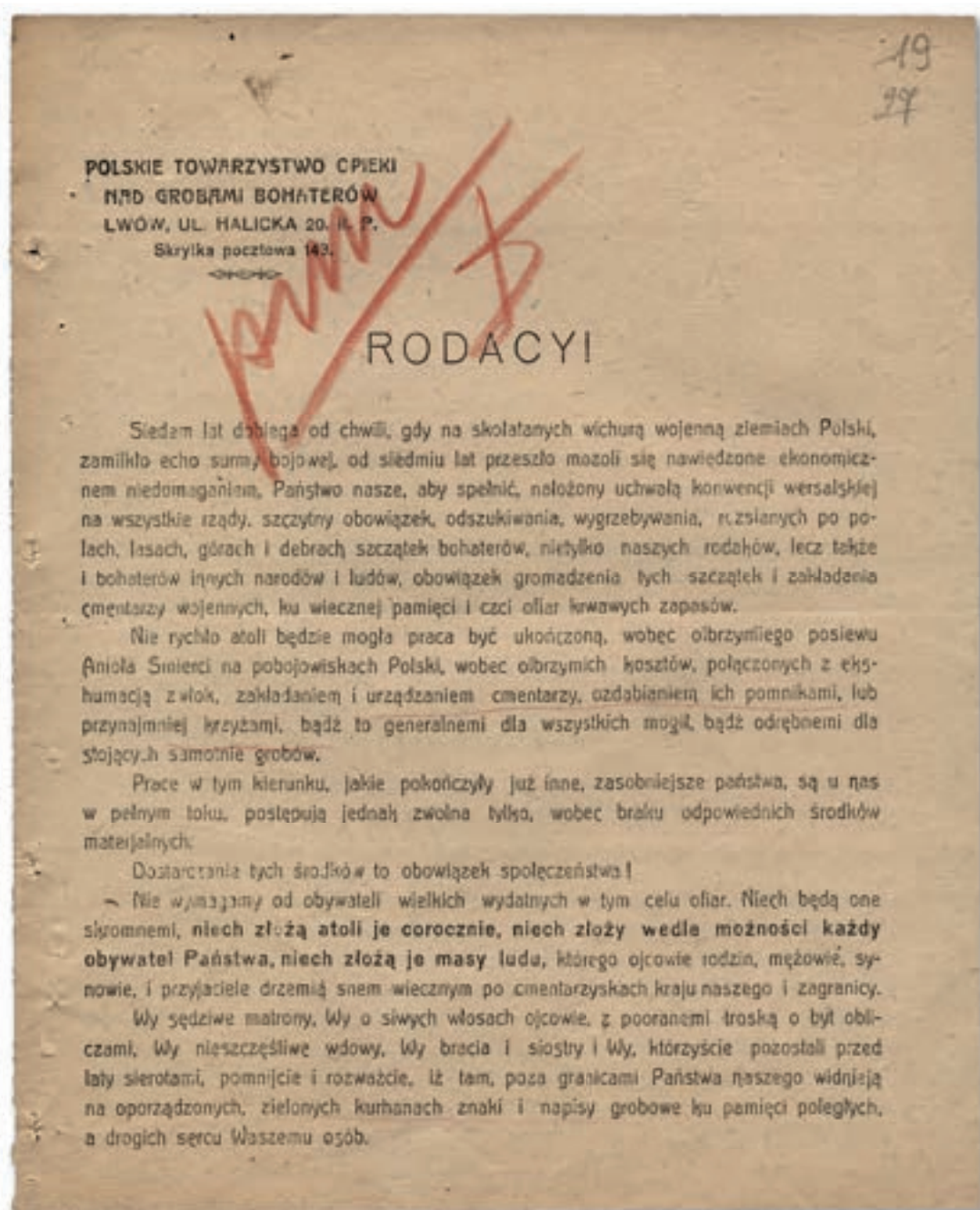
II. 78. Fotografia grobu poległych
w 1920 r. w Pratulinie (Starostwo
Powiatowe Konstantynowskie,
1918–1932, sygn. 115)

Il. 79. Mapa rozlokowania mogił wojennych w powiecie konstantynowskim – obecnie terytorium powiatów bialskiego i siedleckiego (Starostwo Powiatowe Konstantynowskie, 1918–1932, sygn. 115)

II. 80. *Odezwa Polskiego Towarzystwa Opieki nad Grobami Bohaterów w sprawie organizacji środków finansowych na ochronę i konserwację mogił żołnierzy, Drukarnia S. Küblera Lwów (Starostwo Powiatowe Lubelskie 1918–1939, sygn. 1397)*

28

Czyżby u nas miało być inaczej? czyżby miała nie szanująca świętości dłoń przestępcy, zacierać brutalnie ślady wiecznego spoczynku bohaterskich zastępów? czyżby miały w Polsce kości obcych synów i własnych dzieci, być żerem dzikiego zwierza? czyżby miały burze roznosić popioły po dalekich widnokręgach?

Nie!, przenigdy nie!

Nam przypada w udziale święty obowiązek, spełniać godnie zadanie jak godnie spełnia je, wobec szczątków dzieci naszej ziemi, społeczeństwo państw obcych, nam przypada w udziale powinność, stwierdzenia wobec zagranicy, wobec kontrolujących stan cmentarzy i grobów, międzynarodowych komisji, iż zdołamy być wdzięcznymi, iż zdołamy odpłacić należycie pielęgnowaniem mogił cmentarnych, dług, jaki zaciągnęliśmy w tym kierunku, wobec obcych państw i narodów.

Zbliżają się dnie zadusze, zbliża się urządzenie zbiórek na rzecz konserwacji cmentarzy i grobów wojennych, a to nastręcza łatwą sposobność do masowego spełnienia powyższego zadania.

Dążcie więc ochotnie, zacni obywatele, do list dawców zbiórek publicznych, do krążących po miastach puszek dobrowolnych ofiar na cele grobownictwa, złóćcie grosz choćby skromny, a odczucie bezwątpienia wewnętrzne zadowolenia spełnionego dobrze czynu!

Lwów, data stempla pocztowego.

Zastępca Prezesa:

Józef Białynia Chołodecki

Prezes

Marjan Weber

Sekretarz:

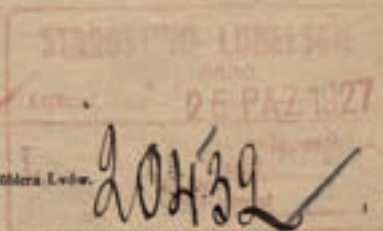
Stefan Rayski

P. S. Na wysłanie uzbieranej gotówki zechce

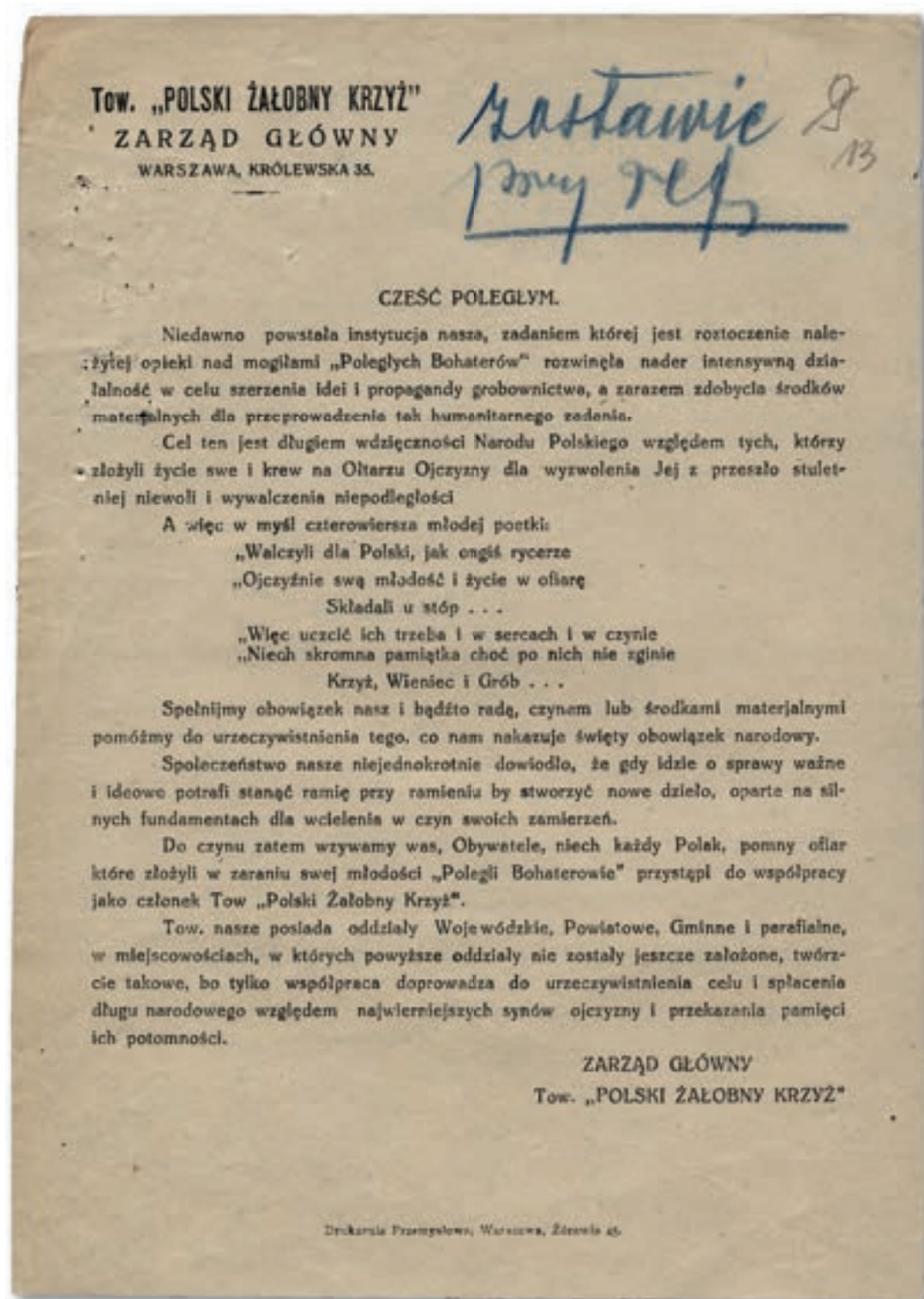
P. T. posłużyć się załączonym czekiem

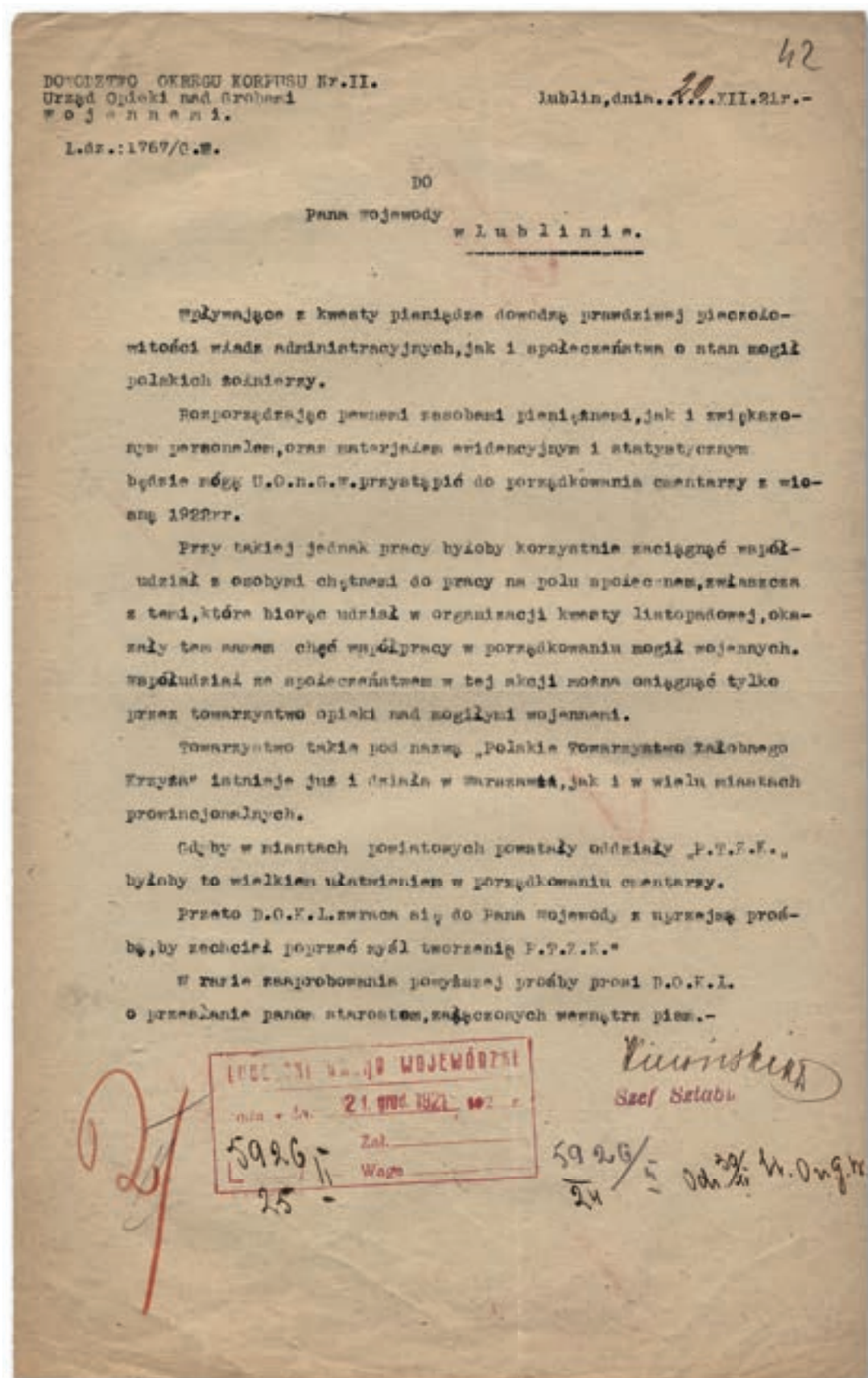
P. K. O. Nr. 153.277 wzgl. 151.152.

Drukarnia St. Kithera Lwów.

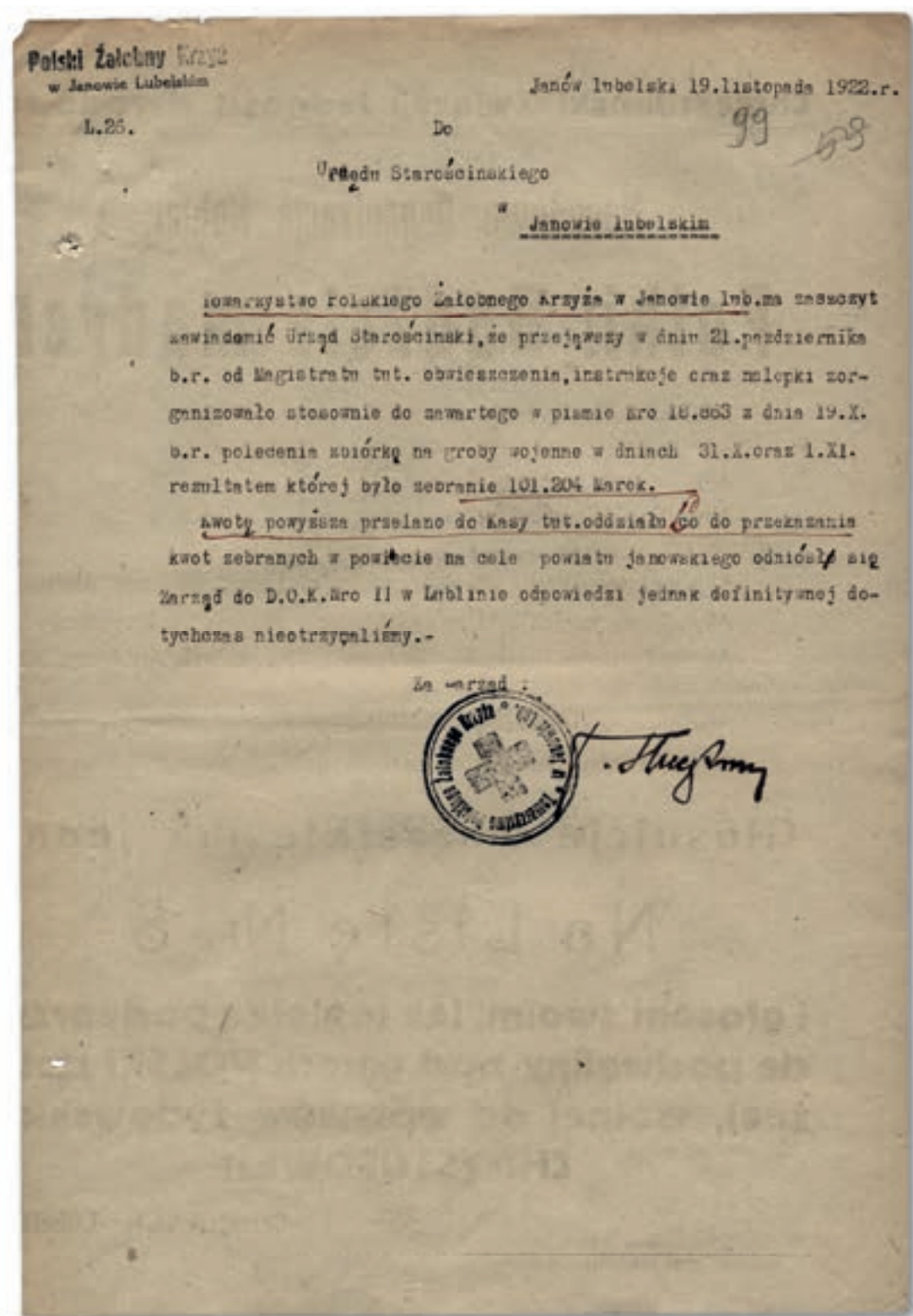
II. 81. Odezwą Towarzystwa
„Polskiego Żałobnego Krzyża”
w sprawie objęcia opieką
mogił żołnierzy, Drukarnia
Przemysłowa, Warszawa,
Żórawia 45 (Starostwo Powiatowe
Janowskie, sygn. 12)

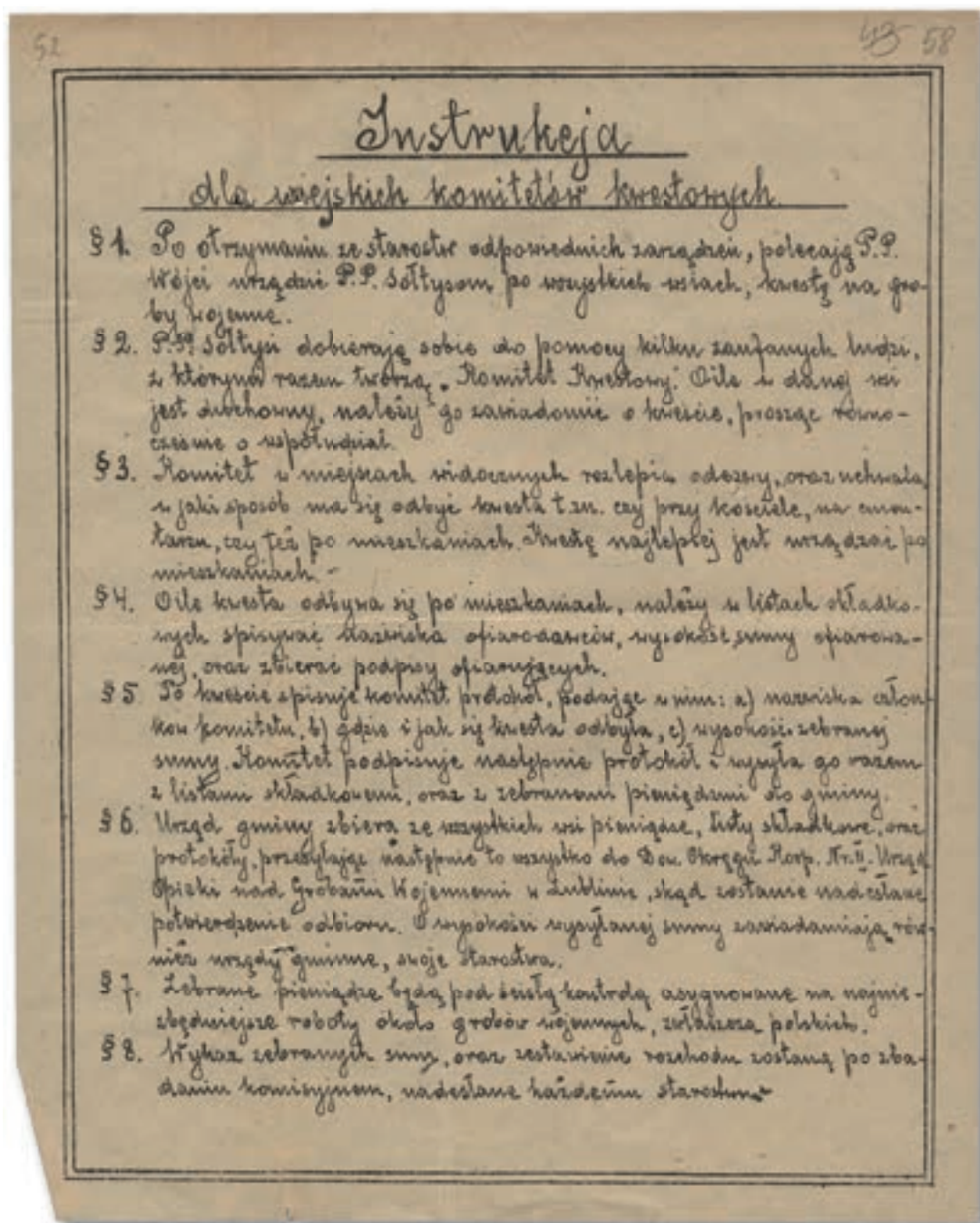

II. 82. Pismo dowódcy okręgu korpusu nr II Lublin w sprawie nawiązania współpracy władz administracyjnych z Towarzystwem „Polskiego Żołnierza Kryzysu”, Lublin 20 XII 1921 r. (Urząd Wojewódzki Lubelski, 1918–1939, Wydział Komunikacyjno-Budowlany, sygn. 3235)

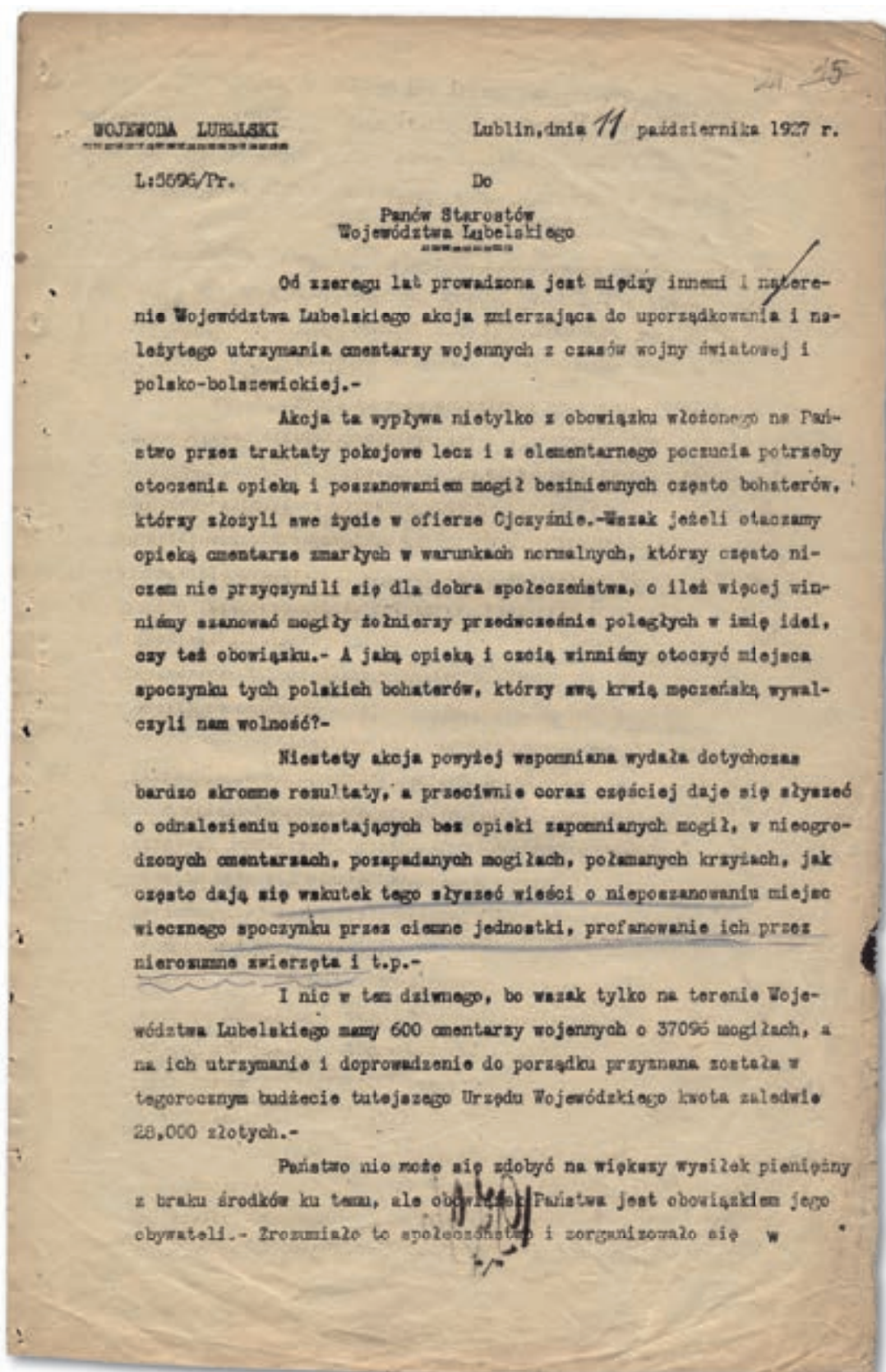
II. 83. *Pismo Towarzystwa „Polskiego Żałobnego Krzyża” w Janowie Lubelskim w sprawie działań organizacyjnych towarzystwa oraz kwesty na groby wojenne, Janów Lubelski 19 XI 1922 r. (Starostwo Powiatowe Janowskie, sygn. 12)*

II. 84. Instrukcja dla wiejskich komitetów kwestowych w sprawie organizacji zbiórki na groby wojenne (Starostwo Powiatowe Janowskie, sygn. 12)

II. 85. Pismo wojewody
lubelskiego w sprawie opieki
nad cmentarzami wojennymi,
Lublin 11 X 1927 r. (Starostwo
Powiatowe Lubelskie 1918–1939,
sygn. 1397)

- 2 -

22
"Polskie Towarzystwo Opieki nad Grobami Bohaterów" mające za zasadnicze zbieranie środków pieniężnych na poparcie akcji państwowej, oraz otoczenie bezpośrednią opieką cmentarzy i mogił wojennych. W tym celu urządza się co roku w dniu saduszonym zbiórkę, sprzedając nalepek, znaczków i t.p.-

Jednakże i ta akcja daje wyniki słabsze niż należało by się spodziewać. W roku ubiegłym n.p. z całego terenu Województwa Lubelskiego zebrano zaledwie około 5000 zł. na zgórą 2 miliony obywateli, to znaczy że zaledwie co 4-y obywatel dał 1 grosz.

Czy nie stać nas na większy wysiłek?

Oto zbliża się święto zmarłych - dzień saduszny.

Uczcijmy zmarłych bohaterów zbiorowym wysiłkiem pracy. Niech każda gmina, każda wieś na terenie której położone są zapuszczone cmentarze wojenne lub zapomniane mogiły uporzędkuje je w ciągu miesiąca października zbiorowym dobrowolnym wysiłkiem miejscowych obywateli, przede wszystkim stawiając ogrodzenie, podnosząc i darniując mogiły, stawiając krzyże, odnawiając napisy i t.p.-

Potrzebnych w tym kierunku wskazówek winni udzielić przydzieleni do Starostwa, względnie Wydziału Powiatowego urzędnicy techniczni.-

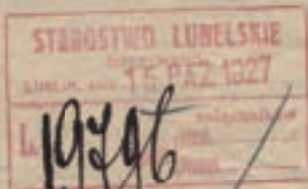
Do przeprowadzenia akcji należy weszać władze gminne, które winne złożyć Panom Starostom szczegółowe sprawozdania o jej wynikach do dnia 15 listopada r.b.-

Sprawozdań od Panów Starostów oczekuje do dnia 1.XII.

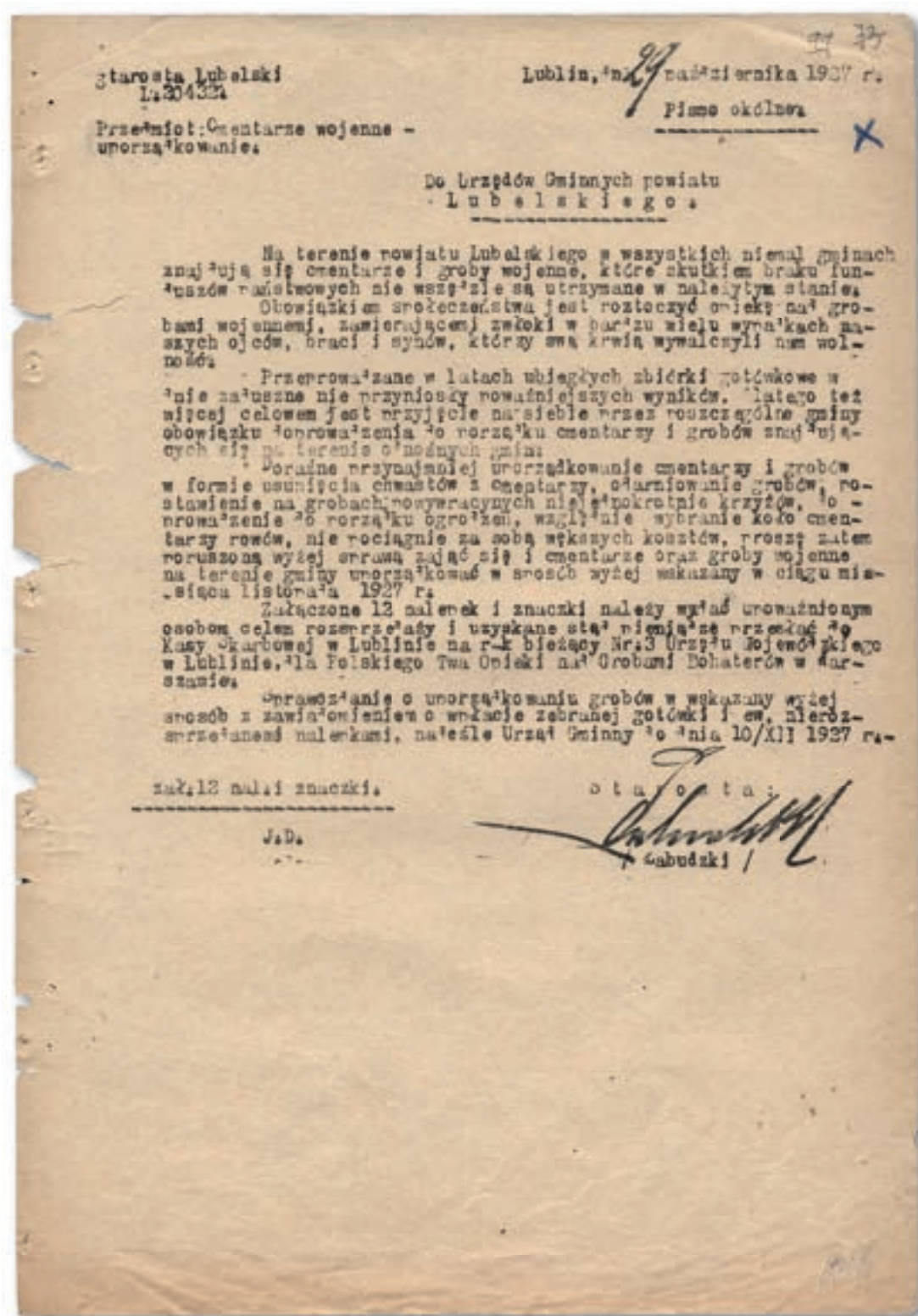
r.b.-

WOJEWODA LUBELSKI

IN.

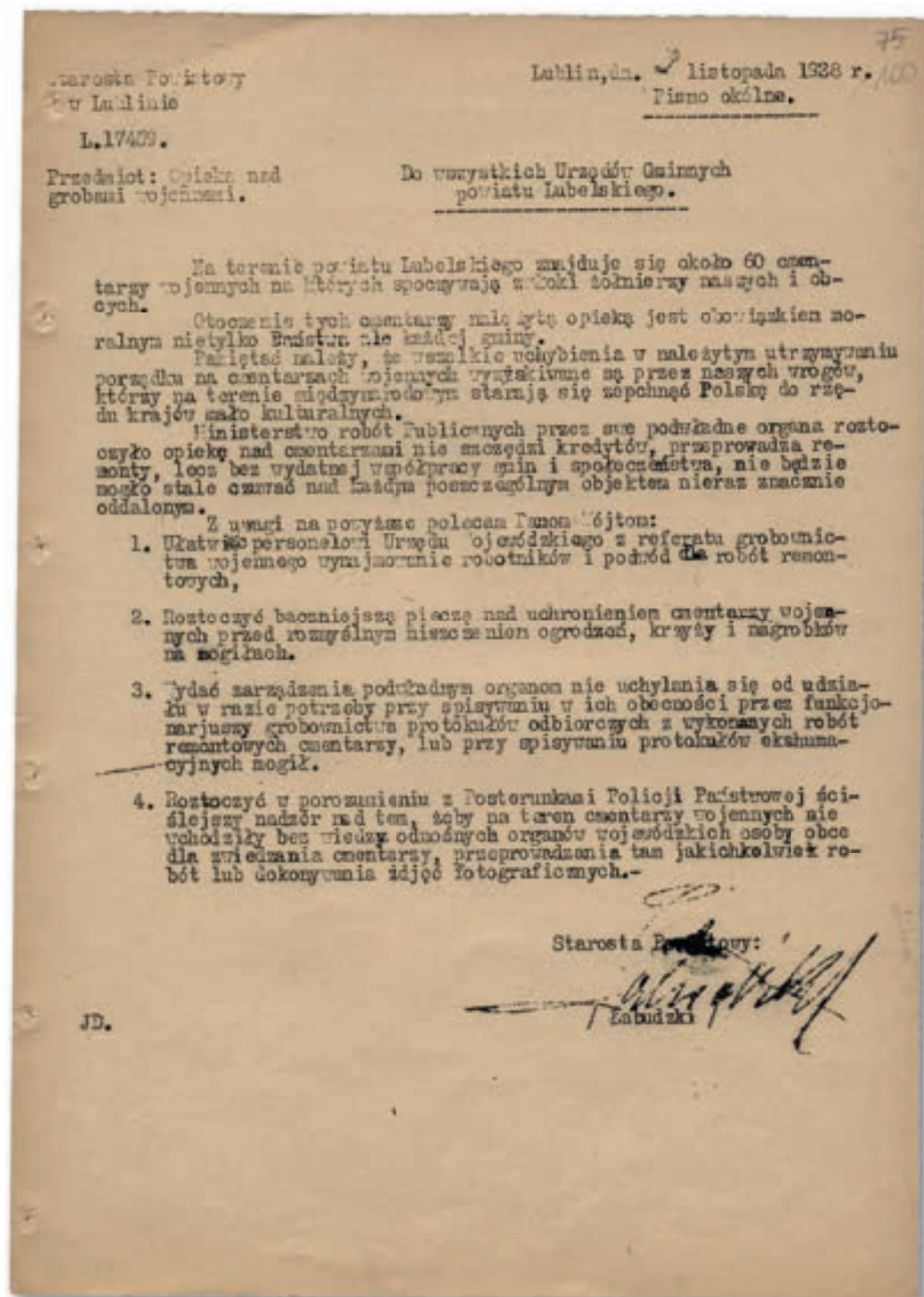
II. 86. Pismo starosty lubelskiego
w sprawie porządkowania
grobow oraz sprzedaży cegiełek
na remont i utrzymanie
cmentarzy wojennych, Lublin
29 X 1927 r. (Starostwo
Powiatowe Lubelskie 1918–1939,
sygn. 1397)

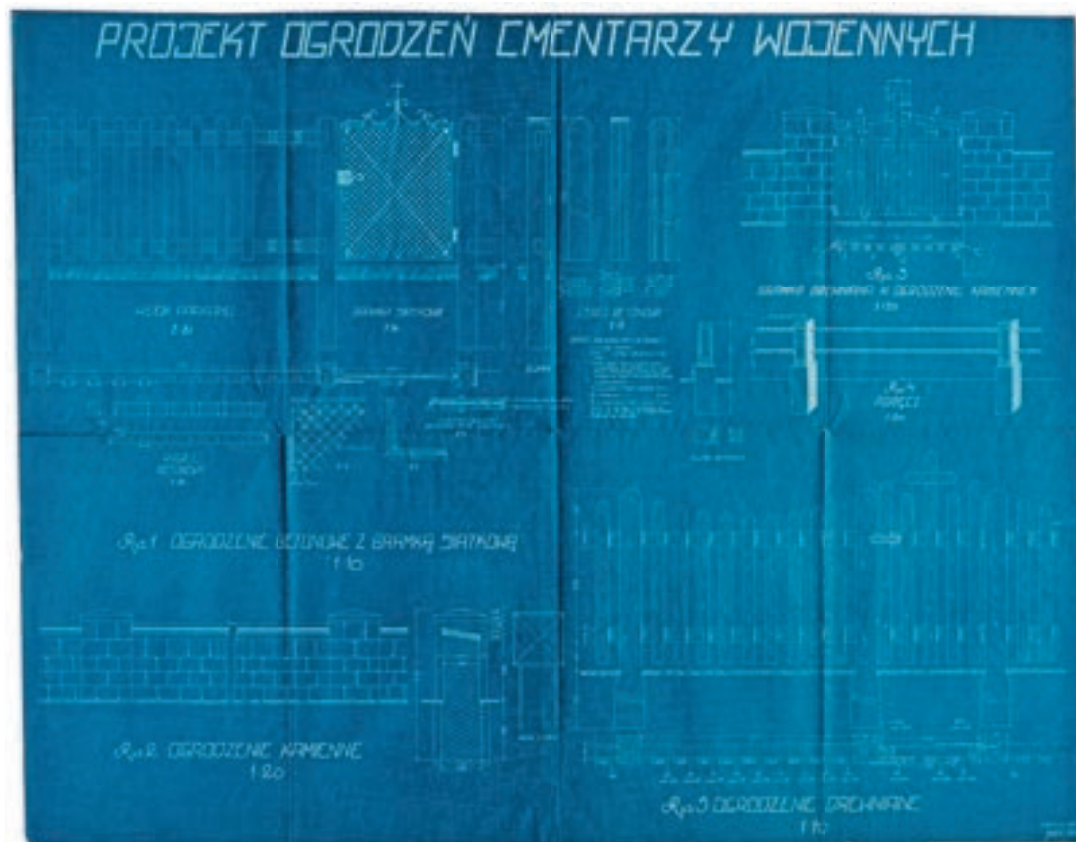
Il. 87. Cegielka, z której dochód ze sprzedaży miał zasilić fundusz Towarzystwa „Polskiego Żałobnego Krzyża”, Litografia Piller-Neumanna, Lwów (Starostwo Powiatowe Janowskie, sygn. 12)

II. 88. Pismo starosty
powiatowego w sprawie opieki
nad cmentarzami wojennymi,
Lublin 1928 r. (Starostwo
Powiatowe Lubelskie 1918–1939,
sygn. 1397)

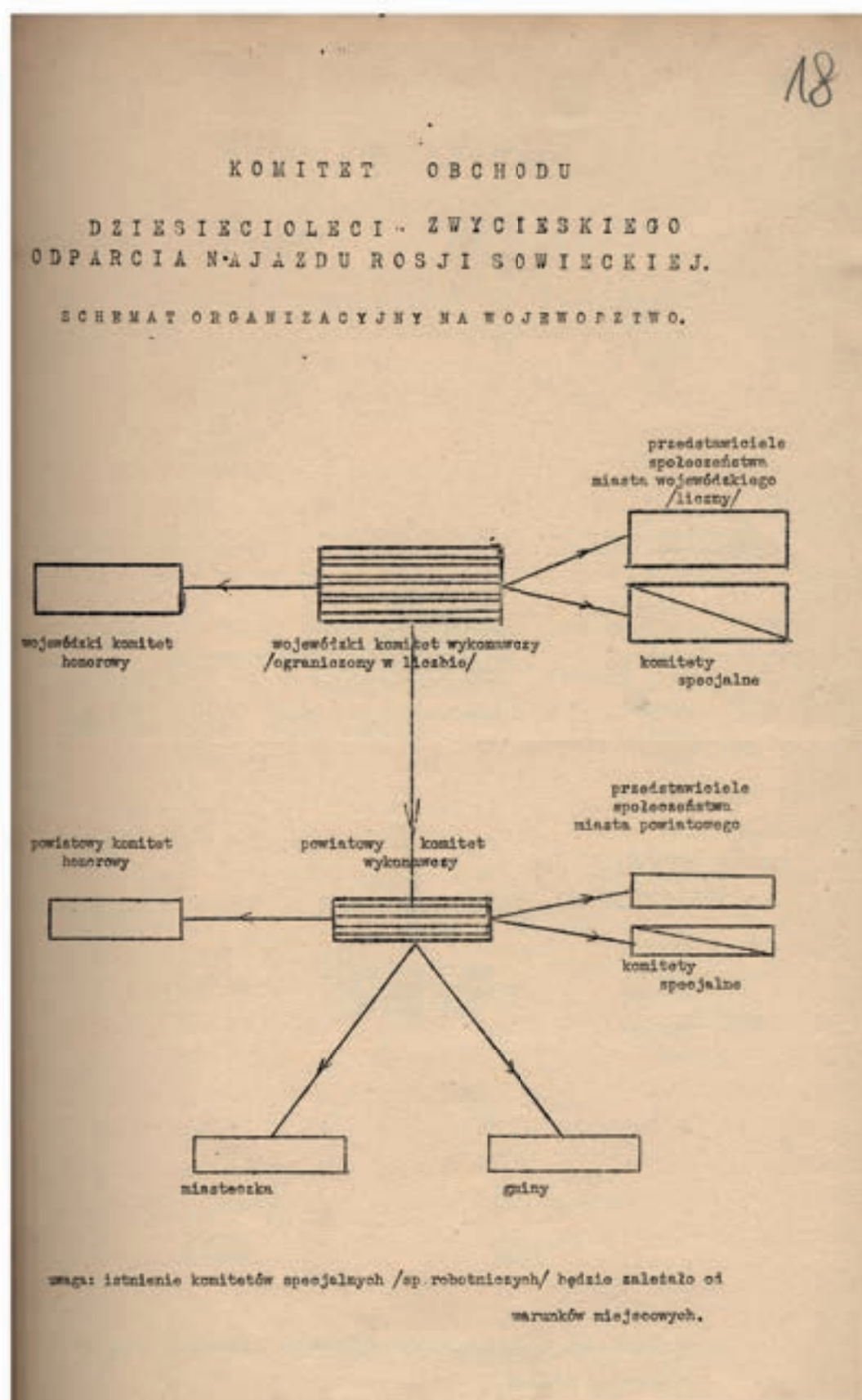

Il. 89. Projekt ogrodzenia mogił pojedynczych i masowych żołnierzy polskich, Lublin 1 III 1930 r., Wzór M. R. P. (Starostwo Powiatowe Lubelskie 1918–1939, sygn. 1397)

Il. 90. Projekt ogrodzeń cmentarzy wojennych, Lublin 18 III 1930 r., Bohdan Achert (Starostwo Powiatowe Lubelskie 1918–1939, sygn. 1397)

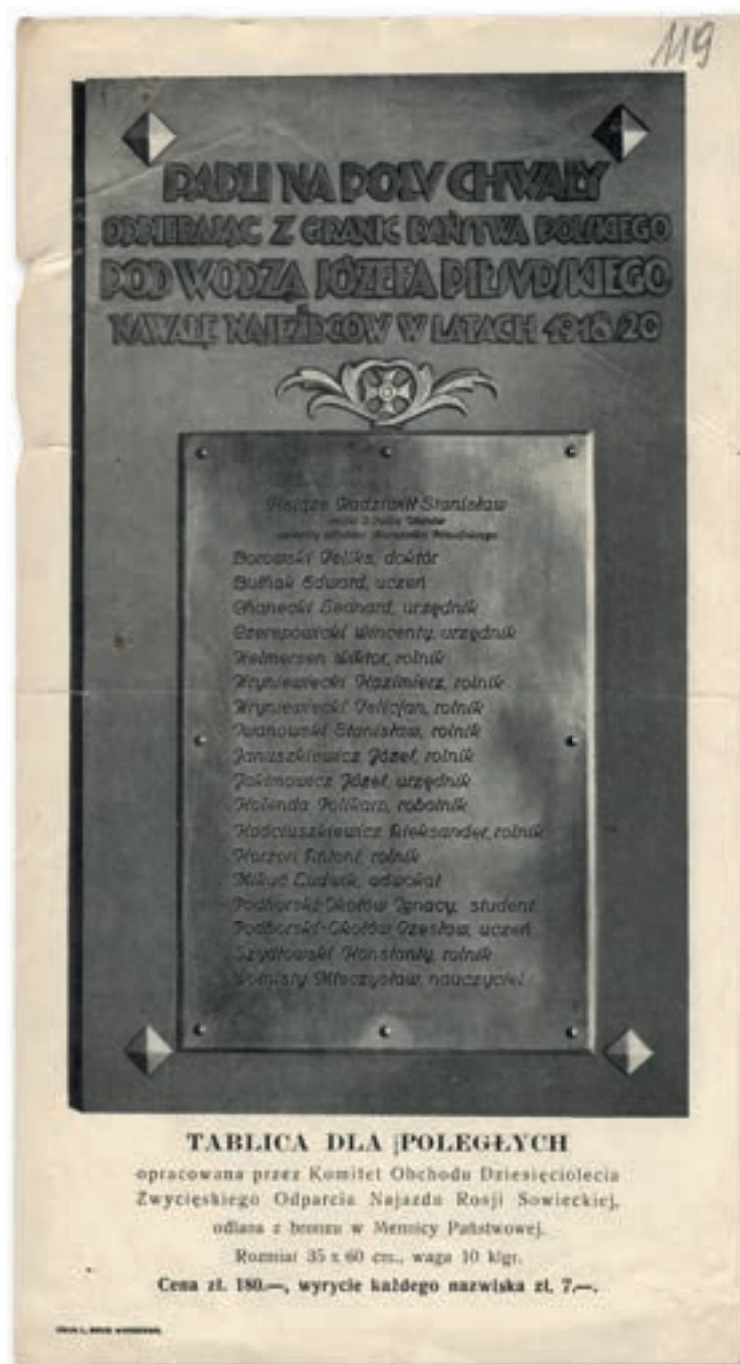
II. 91. Schemat organizacyjny
Komitetu Obchodu
Dziesięciolecia Zwycięskiego
Odparcia Najazdu Rosji
Sowieckiej w województwie
lubelskim (Urząd Wojewódzki
Lubelski 1918–1939, Wydział
Ogólny, sygn. 174)

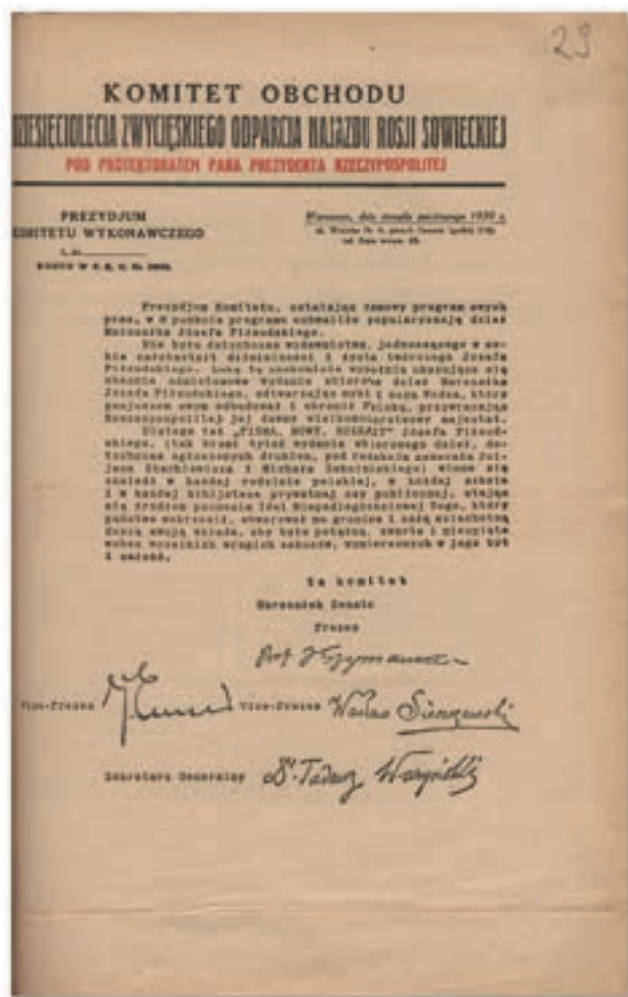

II. 92. Pocztówka z podobizną Marszałka Józefa Piłsudskiego (Urząd Wojewódzki Lubelski 1918–1939, Wydział Ogólny, sygn. 174)

II. 93. Druk przedstawiający wizerunek tablicy pamiątkowej dedykowanej żołnierzom poległym podczas wojny polsko-bolszewickiej, Druk L. Brus, Warszawa (Starostwo Powiatowe Konstantynowskie, 1918–1932, sygn. 21)

Il. 94. *Pismo dotyczące wydania publikacji „Pisma. Mowy. Rozkazy”, 1930 r. (Urząd Wojewódzki Lubelski 1918–1939, Wydział Ogólny, sygn. 174)*

Obchodu Dziesięciolecia Zwycięskiego Odparcia Najazdu Rosji Sowieckiej. Jego struktura na szczeblu wojewódzkim obejmowała wojewódzki komitet wykonawczy, wojewódzki komitet honorowy oraz przedstawiciele miasta wojewódzkiego i mniejsze komitety specjalne. Wojewódzki komitet wykonawczy zarządzał działaniem struktur w powiecie, a ten z kolei strukturami w miasteczkach i gminach (zob. il. 91). Na całość obchodów składały się liczne bale, rauty oraz capstrzyki, w trakcie których miały być wygłaszane oficjalne przemówienia dowódców, pokazy żołnierskie, oraz występy orkiestr wojskowych. Nie zapomniano również o uroczystej mszy polowej, która miała być połączona z defladą

i przeglądem wojskowym⁶⁴. Na okoliczność 10. rocznicy wydano specjalne pocztówki i medale z wizerunkiem marszałka Józefa Piłsudskiego oraz opracowano projekt tablic pamiątkowych, upamiętniających wszystkich poległych podczas wojny (zob. il. 92–93). Planowano również wydanie publikacji, której celem była popularyzacja dzieł marszałka Józefa Piłsudskiego. Książka pt. „Pisma, mowy, rozkazy” odtwarzałyby „myśl i czyn Wodza, który geniuszem swym odbudował i obronił Polskę, przywracając Rzeczypospolitej jej dawny wielkomocarstwowy majestat”. Publikacja miała znaleźć się w każdej szkole i każdej bibliotece czy to publicznej, czy prywatnej, tak by nauka płynąca z doświadczenia wojskowego dotarła do jak najszerszych grup społecznych (zob. il. 94). Obchody okrągłej, dziesiątej rocznicy reklamował również specjalny, przygotowany na tę okazję plakat autorstwa Tadeusza Gronowskiego (zob. il. 95).

⁶⁴ Pismo generała brygady Mieczysława Rysia-Trojanowskiego w sprawie działań lokalnych podejmowanych w ramach obchodów X-lecia w województwie lubelskim, APL, Urząd Wojewódzki Lubelski, 1918–1939, Wydział Ogólny, sygn. 174, k. 27–28v.

Il. 95. Plakat okolicznościowy „X Rocznicą odparcia najazdu Rosji Sowieckiej”, sygnowany gronowski 30 (Tadeusz Gronowski), 1930 r., Zakłady Graficzne E. i Dr Koziańskich (Zbiór afiszów i druków ulotnych, sygn. 501)

Il. 96. Afisz informacyjny „Obywatele!” zawierający program obchodów 16. rocznicy „Cudu nad Wisłą”, Drukarnia „Popularna”, Lublin, Żmigród 1 (Akta miasta Lublina 1918–1939, Wydział Ogólny, sygn. 298)

OBYWATELE!

Szesnaście lat temu armja polska, mająca w swych szeregach najlepszych synów ojczyzny, odniosła wielkie zwycięstwo nad wrogiem, pragnącym strącić naszą ziemię, zagasić płomień odzyskanej wolności.

Krwawe zmagania wyzwoliły utajoną moc narodu, która zatriumfowała, torując Polsce drogę ku wielkiej przyszłości w niepodległym bycie państwowym.

DZIEŃ 15 SIERPNIA, DZIEŃ CUDU WISŁY, jest nie tylko historycznym wspomnieniem ale zarazem wskazówką na przyszłość: zjednoczeni, ramie przy ramieniu zdolni jesteśmy wykrzesać siłę, która pokona każdą przeszkodę, rozproszy chmury największych niebezpieczeństw.

W LUBLINIE W DNIU 15 SIERPNIA B. R. WOJSKO ORGANIZUJE WIELKI UROCZYSTY OBCHÓD, DO WZIĘCIA UDZIAŁU W KTÓRYM ZAPRASZA CAŁE SPOŁECZENSTWO.

LUBLINIANIE!

Zaproszenie żołnierza polskiego, bohaterstwo którego, w pamiętnych dniach 1920 r. wykreśliło nową drogę w historii Polski, powinno obudzić głęboki oddźwięk w naszych sercach. Wszyscy w dniu 15 sierpnia b. r. musimy wziąć udział w obchodzie.

Kulminacyjnym jego momentem będzie defilada przed sztandarem wojskowym, symbolem najwyższych cnót rycerskich, w której wezmą udział łącznie z wojskiem ci wszyscy, którzy **NOSILI MUNDURY ŻOŁNIERSKIE.**

LUBLINIANIE! Stądzie wszyscy ramie w ramie z naszymi żołnierzami, pokonując świątynę sukcesu, że serca Żołnierza i jego Narodu biją zjednoczonym rytmem, że wspólnie idziemy ku jednemu celowi: **WIELKOŚCI I POTĘDZE RZECZYPOSPOLITEJ!**

PROGRAM:

DZIEŃ 14-go SIERPNIA (PIĄTEK) Godz. 18.30 – Całoroczny obchód na placu miasta - 18 – Zbiórka organizacji i społeczeństwa przed płytą Nieznanego Żołnierza. - 18 – Zapalenie Złotca i okładanie wieńców przed płytą Nieznanego Żołnierza. - 18 – Apokaliptyczny. DZIEŃ 15-go SIERPNIA (SOBOTA) Godz. 8 – Pobudka obywateli. - 10 – Masa polowa przed Radiem Guberni, a w razie nie pogody wewnątrz świątyni. Wojaka, organizacje k. wojskowych, społeczność i sławne tożsamości publiczności gra-	Wszystkie w miejscach wyznaczonych przez Członków Sekcji Porządkowej przed Radiem Guberni. Dla wszystkich wojskowych nie organizowanych będzie wyznaczony specjalny miejsce. Godz. 11 – Defilada na Placu Litewskim. W defiladzie biorą udział w odrębnej grupie wszyscy byli wojskowi nieorganizowani. - 11 – Zbiórka ludowa w Parku na Bronowicach wstęp bezpłatny. - 11 – Zbiórka ludowa w kaszyczach dla żołnierzy - 11 – Koncert w Ogródku Miejskim Orkiestra Muzyczna z muzyką zabytkową, przeznaczony na cele Muzycznego Komitetu Niesienia Pamięci Szeregowym
---	--

Komitet woj. w Lublinie ma zamiar do udzielenia i obwieszczenia słowne w dniu 14 sierpnia wieczorem i 15 sierpnia 1936 r. Organizacje społeczne i związki zgłaszają swój udział do dnia 14 sierpnia godz. 12-iej w Komendzie Miasta, tel. 24-25.

Za Miejski Komitet Obywateli Państwowych i Narodowych
(-) B. LISZKOWSKI
Wiceprzewodnik Miasta.

Komenda Garnizonu i Miasta Lublina
 Lublin, dnia 11 sierpnia 1938 r. 11/21
 Nr ewid. 53

DODATEK DO ROZKAZU Nr 62.

1/Ośw.
 Święto Żołnierza
 - obchód.

Celem uczczenia 18-tej rocznicy wielkiego zwycięstwa
 oręża polskiego w roku 1920 pod Warszawą - odbędzie się
 w garnizonie następujący obchód:

a/ w niedzielę, dnia 14 sierpnia br. o godz. 19-tej capstrzyk
 orkiestr Zw. Strzel. P.W. Poczt. i P.W. Kol.
 Orkiestry z plutonami maszerują z koszar grając na Plac
 Litewski, gdzie naprzemiennie odegrają półgodzinny koncert utworów
 żołnierskich i następnie odmaszerują do swych kwater.

b/ w poniedziałek, dnia 15 bm. -
 - o godz. 10-tej nabożeństwo z kazaniem w kościele katedralnym
 - po nabożeństwie około godziny 11.30 przemarsz ul. Królewską
 Krak.-Przedm. i Kapucyńską do gmachu teatru miejskiego, gdzie
 odbędzie się krótka akademie okolicznościowa,
 - po akademii około godziny 12.30 uformuje się znowu pochód
 z przedstawicielami władz i społeczeństwa celem złożenia
 wieńca na płycie Nieznanego Żołnierza; pochód przejdzie
 ul. Kapucyńską, Krak. Przedm.

Na placu przed kościołem katedralnym stawią się o godzinie
 9.59:
 - oddziały wojskowe : 8 P.P. Leg./pluton/ Kadra 9 B. Panc./plu-
 ton/ i Kadra Zap. 2 Szp. Okr./pluton/,
 - oddziały p.w./Strzelec, poczt. i kol./,
 - wszyscy oficerowie i podoficerowie i prac. cyw. adm. wojsk.
 wolni od służby jako delegacje,
 - organizacje społeczne.
 Ubiór i uzbrojenie:
 - oddziałów wojskowych jak na nabożeństwo niedzielne,
 - delegacji - służbowy garnizonowy.

c/ w godzinach popołudniowych w dniu 15 bm. odbędzie się
 w sali teatralnej Domu Żołnierza:
 - o godz. 18-tej specjalne przedstawienie dla żołnierzy /po-
 gadanka, śpiewy, obrazki z życia żołnierskiego/,
 - po przedstawieniu od godz. 20-tej do 24-tej zabawa dla żoł-
 nierzy i ich rodzin. Wstęp na przedstawienie dla żołnierzy
 bezpłatny, zaś na zabawę po 20 gr.
 Na przedstawienie i zabawę wyślą formacje wszystkich
 szeregowych wolnych od służby.

d/ Zarządzenia ogólne.

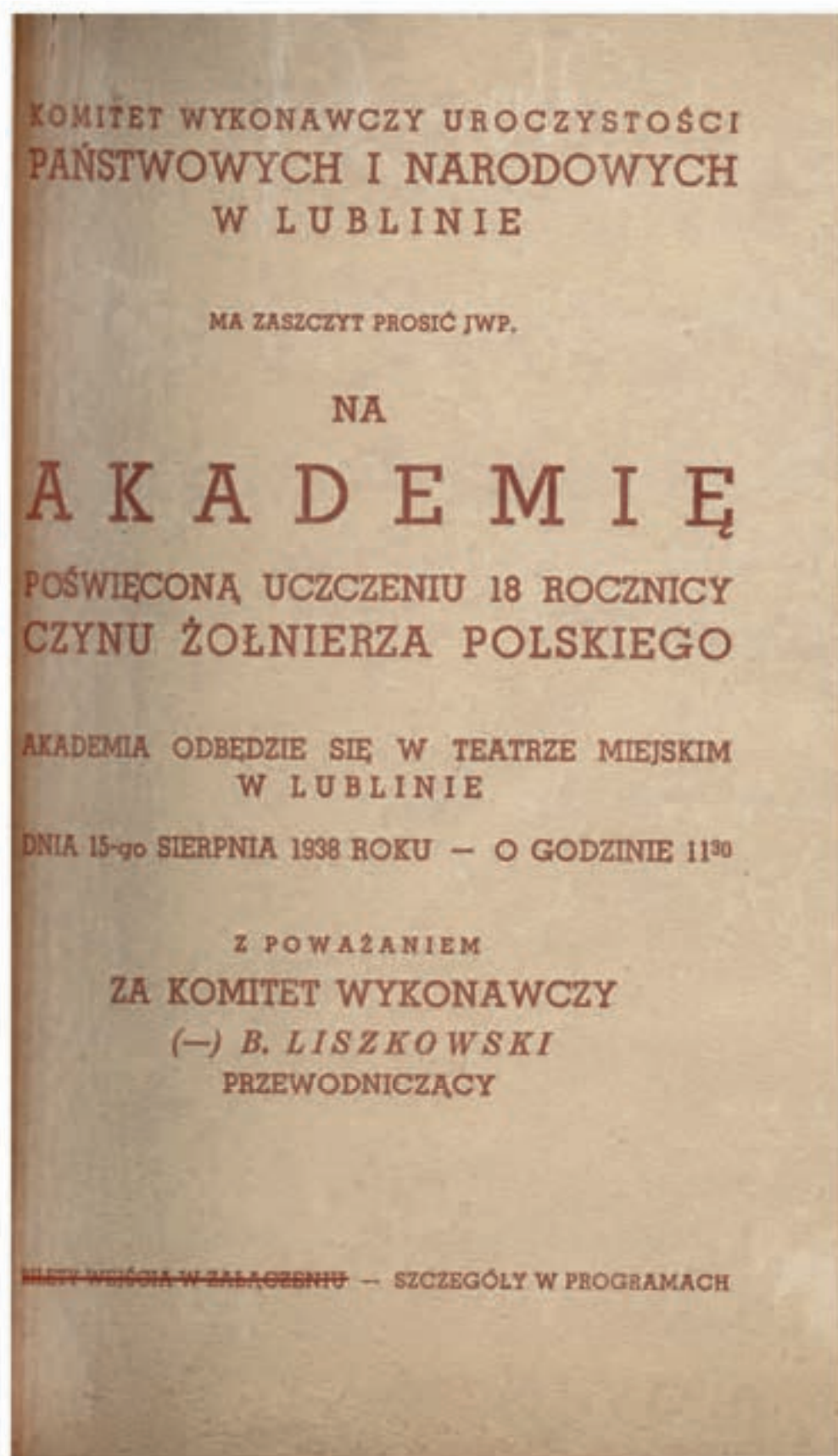
Utrzymanie porządku podczas uroczystości poruczam dowódcy
 plut. żandm. Lublin w porozumieniu z policją państwową.
 W oddziałach należy w dniach 14 i 15 bm. wygłosić poga-
 danki o zwycięstwie polskim w roku 1920.
 Na dzień 14 i 15 bm. należy zwolnić wszystkich szereg. od
 odbywania kary aresztu lekkiego i średniego; oficerom rezerwy
 zezwalam na noszenie w tych dniach munduru wojskowego.
 Wszystkie bud. wojskowe należy od dnia 14 bm. godz. 18 do
 dnia 15 bm. godz. 21 udekorować flagami.

Za zgodność:
 W. Kwiatkowski kapitan

Komendant Garnizonu i Miasta
 na urlopie
 /-/ Miś ppik d-ca 2 D. Żandm.

Il. 97. Dodatek do rozkazu
 nr 62 komendy garnizonu
 i miasta Lublina w sprawie
 Święta Czynu Żołnierza
 Polskiego, Lublin 11 VIII 1938 r.
 (Akta miasta Lublina 1918-1939,
 Wydział Oświaty i Kultury,
 sygn. 3980)

Il. 98. *Zaproszenie Miejskiego Komitetu Uroczystości Państwowych i Narodowych w Lublinie na akademię poświęconą uczczeniu 18. rocznicy Czynu Żołnierza Polskiego (Akta miasta Lublina 1918–1939, Wydział Oświaty i Kultury, sygn. 3980)*

Il. 99. Afisz „Za spokój duszy pierwszych Żołnierzy, poległych w walkach o Wyzwolenie Ojczyzny w latach 1914–1920” informujący o mszy żałobnej w lubelskim kościele garnizonowym, Drukarnia „Popularna”, Lublin, Żmigród 1 (Akta miasta Lublina 1918–1939, Wydział Oświaty i Kultury, sygn. 3987)

W następnych latach formuła obchodów była bardzo podobna. Przykładowo w 1936 r. obchody trwały dwa dni i zaczynały się w piątek 14 VIII uroczystym cap-strzykiem na ulicach miasta. Potem następowała zbiórka różnych organizacji wojskowych przed płytą Nieznanego Żołnierza, gdzie zapalano znicze i składano wieńce. Uroczystości tego dnia kończył apel poległych. Dzień 15 VIII zaczynał się od pobudki orkiestr oraz mszy polowej w kościele garnizonowym. Kolejnym punktem była defilada wojskowa na pl. Litewskim, a po niej zabawy ludowe w koszarach i parku Bronowickim. Zwieńczeniem uroczystości był koncert w Ogrodzie Miejskim (zob. il. 96). W 1938 r. niektóre z punktów uległy zmianie i zamiast defilady zorganizowano akademię, a zamiast koncertu przedstawienia teatralne (zob. il. 97–98)⁶⁵. Stałym elementem były msze, które towarzyszyły wszystkim uroczystościom (zob. Il. 99). Upamiętnianie wojny polsko-bolszewickiej miało różne wymiary, ale bez względu na jego formę, wojna w latach 1919–1921 zawsze była głównym punktem wyjścia wszystkich wydarzeń.

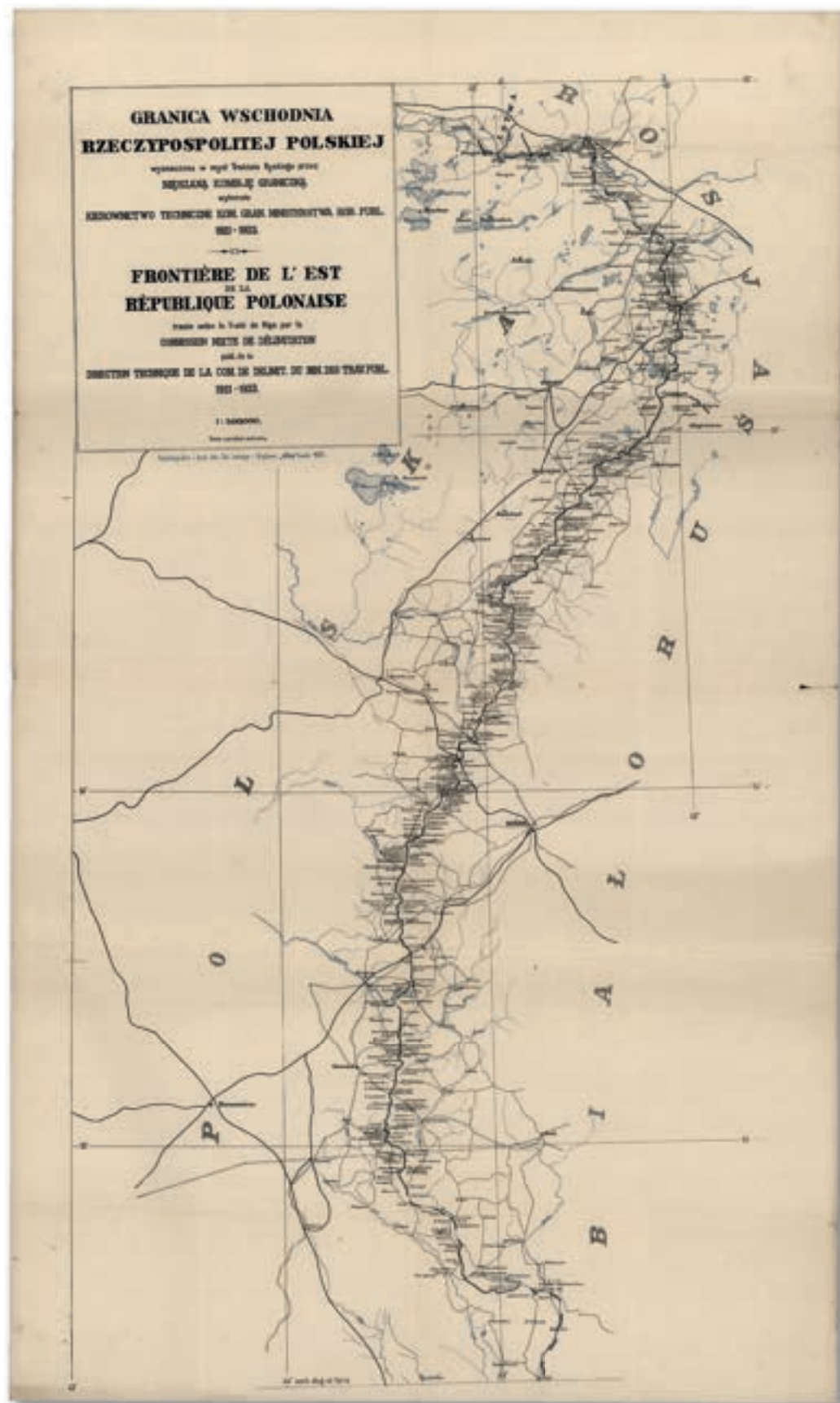
⁶⁵ Protokół z posiedzenia Komitetu Wykonawczego Uroczystości Państwowych i Narodowych w Lublinie, Lublin 6 VIII 1938, APL, AmL 1918–1939, Referat Oświaty i Kultury, sygn. 3980.

Zakończenie

W początkach września nad Niemnem i w okolicy Równego miały miejsce ostatnie większe starcia ze słabnącą Armią Czerwoną. Polskie oddziały nacierały na wycofujących się bolszewików na całej linii frontu, biorąc do niewoli tysiące z nich. Próbowali oni jeszcze stawiać opór pod Grodnem, Wołkowyskiem i Druskiennikami, ale w trwającej 6 dni (od 20 IX do 26 IX) bitwie nad Niemnem ostatecznie udało się pokonać siły Armii Czerwonej. W sytuacji, gdy nie była ona w stanie kontynuować działań zaczepnych, strona bolszewicka i polska przystąpiły do rozmów pokojowych początkowo w Mińsku, a następnie w Rydze. Akcja zajęcia Wilna, przeprowadzona przez Lucjana Żeligowskiego 9 X 1920 r., spowodowała wzrost napięcia we wzajemnych relacjach, ale nie zastopowała rozmów ryskich. 18 III 1921 r. polska delegacja w osobach Jana Dąbskiego, Leona Wasilewskiego i Henryka Strasburgera podpisała traktat pokojowy w Rydze. Według jego zapisów granica wschodnia II RP miała przebiegać wzdłuż linii Dżisna–Dokszyce–Słucz–Korzec–Ostróg–Zbrucz (zob. il. 100). Obie strony rzekły się roszczeń terytorialnych, wykraczających poza ustaloną linię. Oprócz tego gwarantowały wzajemne poszanowanie w zakresie kultury, języka, religii, mniejszości narodowych, amnestię dla jeńców wojennych oraz zwrot wszystkich zagrabionych dzieł sztuki, archiwów, bibliotek oraz pozostałych trofeów wojennych. Polska miała otrzymać odszkodowanie z tytułu partycypacji w życiu gospodarczym Rosji w kwocie 30 mln rubli oraz zwrot przejętych urządzeń przemysłowych i kolejowych o wartości 29 mln rubli w złocie. Po obu stronach padły deklaracje o wznowieniu stosunków handlowych i dyplomatycznych⁶⁶.

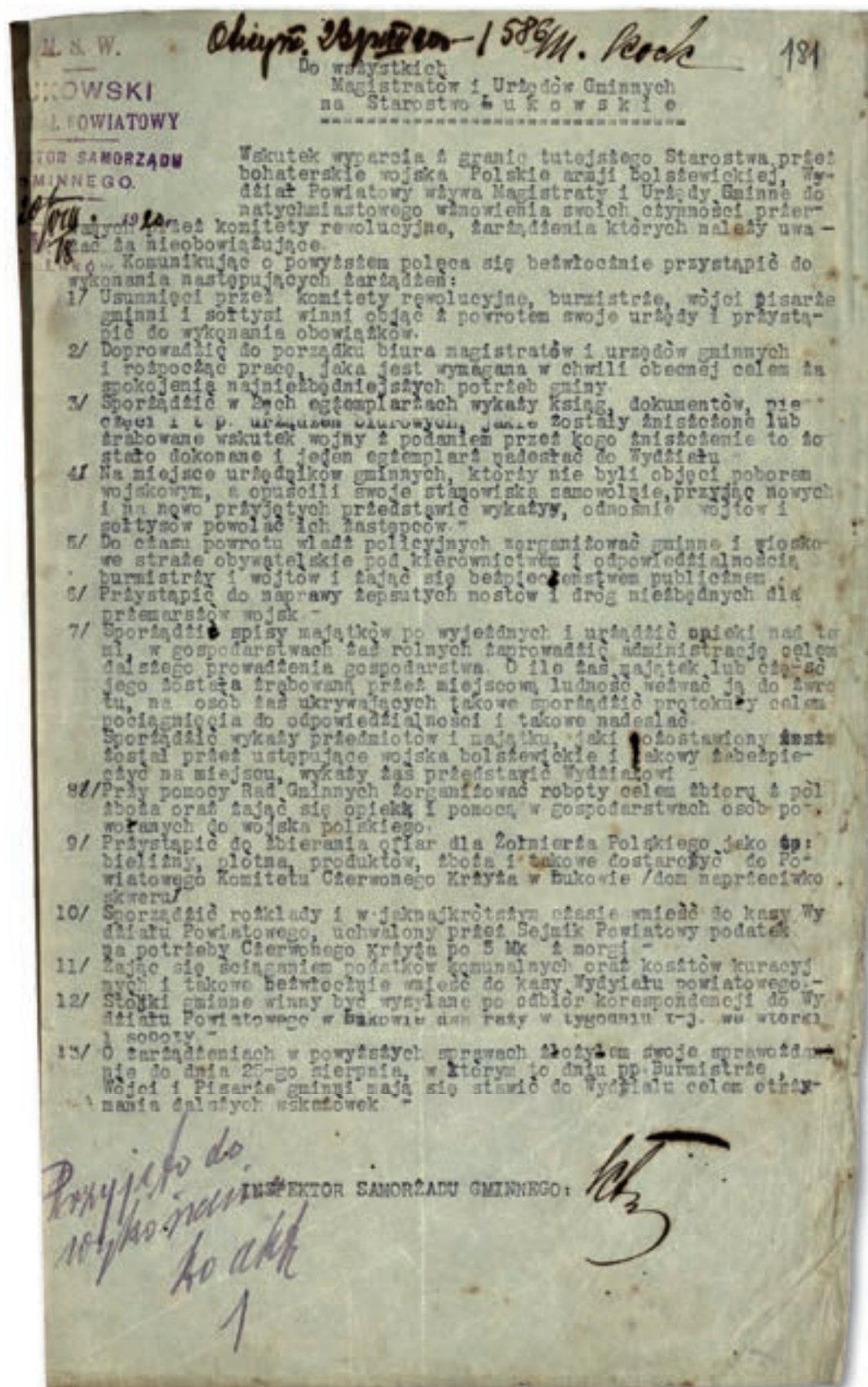
Na Lubelszczyźnie nastąpiło powolne wznawianie działalności urzędów i instytucji publicznych, a lokalne władze rozpoczęły organizowanie pomocy dla poszkodowanych w wyniku wojny oraz szacowanie strat (zob. il. 101, 103–105). Wydano również rozporządzenia nakazujące zwrot materiałów wojskowych, w tym broni przechowywanej wśród ludności cywilnej, a Policji Państwowej oraz urzędnikom gminnym polecono nadzorować ten proces (zob. il. 102).

⁶⁶ W. Roszkowski, dz. cyt., s. 89–91; A. Czubiński, *Historia Polski...*, s. 101.

Il. 100. Mapa granicy
wschodniej Rzeczypospolitej
Polskiej wyznaczonej w myśl
traktatu ryskiego, wykonało
Kierownictwo Techniczne
Komisji Granicznej Ministerstwa
Robót Publicznych, Litografia
i druk Akc. Ski. kartogr.
i wydawn. „Atlas” Lwów 1923 r.
(Zbiór map różnych krajów,
sygn. 105)

II. 101. Okólnik wydziału powiatowego łukowskiego w sprawie organizacji władz i ich działań po wyparciu wojsk bolszewickich, Łuków 20 VIII 1920 r. (Akta miasta Kocka z lat 1875–1950, sygn. 70)

ROZPORZĄDZENIE

w przedmiocie zakazu kupna, przechowywania i posiadania zdobyczy wojennej oraz rzeczy wojskowych i przedmiotów zrabowanych w Urzędach Państwowych u osób i w domach prywatnych.

Po porozumieniu się z dowództwem 5-ej Armji i Dowództwem Okręgu Generalnego Lubelskiego oraz w powołaniu się na rozporządzenie moje z dnia 27 lipca 1920 r. L. 2266/II, na mocy art. 6 Rozporządzenia Wykonawczego Rady Ministrów z dnia 13 listopada 1919 r. (Dz. Ust. Rzpl. Pol. Nr. 90 poz. 490 z r. 1919) do Ustawy Tymczasowej z dnia 2 sierpnia 1919 r. „O organizacji Władz II Instancji” (Dz. Pr. P. P. Nr. 65 poz. 395 z 1919 r.) — polecam ludności Województwa Lubelskiego pod grozą odpowiedzialności i jaknajsurowszych kar, wpływających z mocy Ustaw Sejmowych z dnia 25 lipca 1919 r. (Dz. Pr. P. P. Nr. 61 poz. 364 z 1919 r.) i z dnia 30 czerwca 1919 r. (Dz. P. P. Nr. 55 poz. 341 z r. 1919) oraz Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 8 lipca 1920 r. i Rozporządzenia Rady Obrony Państwa z dnia 30 lipca 1920 r. (Dz. Ust. Rzpl. Pol. Nr. 71 poz. 479 z r. 1920 „O sądach doraźnych”:

I. dostarczyć natychmiast i pod żadnym pozorem nie później jak **do dnia 10 września 1920 roku** do Komend placu, Starostw i na posterunki policyjne wszelkiego rodzaju zdobycz wojenną, stanowiącą z reguły własność Państwa i Armji i nie mogącą pod żadnym pozorem znajdować się ani w posiadaniu, ani w przechowywaniu osób prywatnych. Należy więc niezwłocznie oddać inwentarz żywy i martwy oraz przedmioty uzbrojenia pochodzenia wojskowego, t. j. nabyte, otrzymane w darze, czy też zabrane wojskowym własnej i obcych armji — względnie przez tych wojskowych pozostawione: konie, krowy, wozy, karabiny maszynowe i zwykłe, szable, bagnety, naboje armatnie i karabinowe, pasy i uprząż oraz ubrania, obuwie i bieliznę żołnierską.

II. zwrócić zrabowany w urzędach, domach i u osób prywatnych majątek a więc wszelkiego rodzaju meblowanie (stoły, krzesła, lustra, fortepiany, pianina, szafy, łóżka i t. p.) oraz inwentarz martwy i narzędzia rolnicze (wozy, sanie, bryczki, powozy, uprząż, pługi, brony, młocarnie, sieczkarnie, żniwiarki, lokomobile, siewniki i t. p.) i,

III. wskazać niezwłocznie Komendom placu, Starostwom i posterunkom policyjnym miejsca lub też osoby, gdzie tego rodzaju zdobycz wojenna i zrabowane rzeczy znajdują się, lub też są przechowywane.

Rozporządzenie niniejsze wchodzi w życie z chwilą jego ogłoszenia.

Lublin, dnia 24 sierpnia 1920 r.

Wojewoda Lubelski.

ST. MOSKALEWSKI m. p.

Gen. ppor. Babiański m. p.

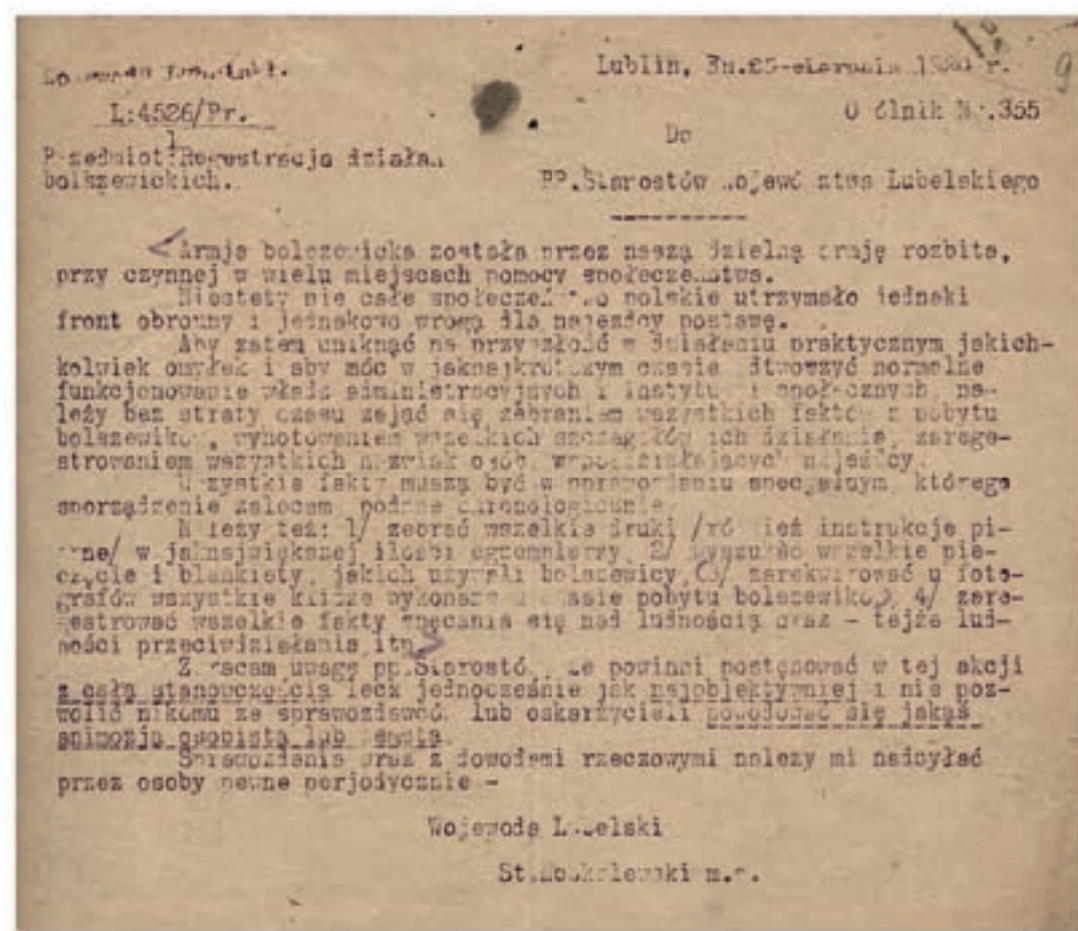
Dowódca Okręgu Generalnego Lubelskiego

Zieliński gen. por. m. p.

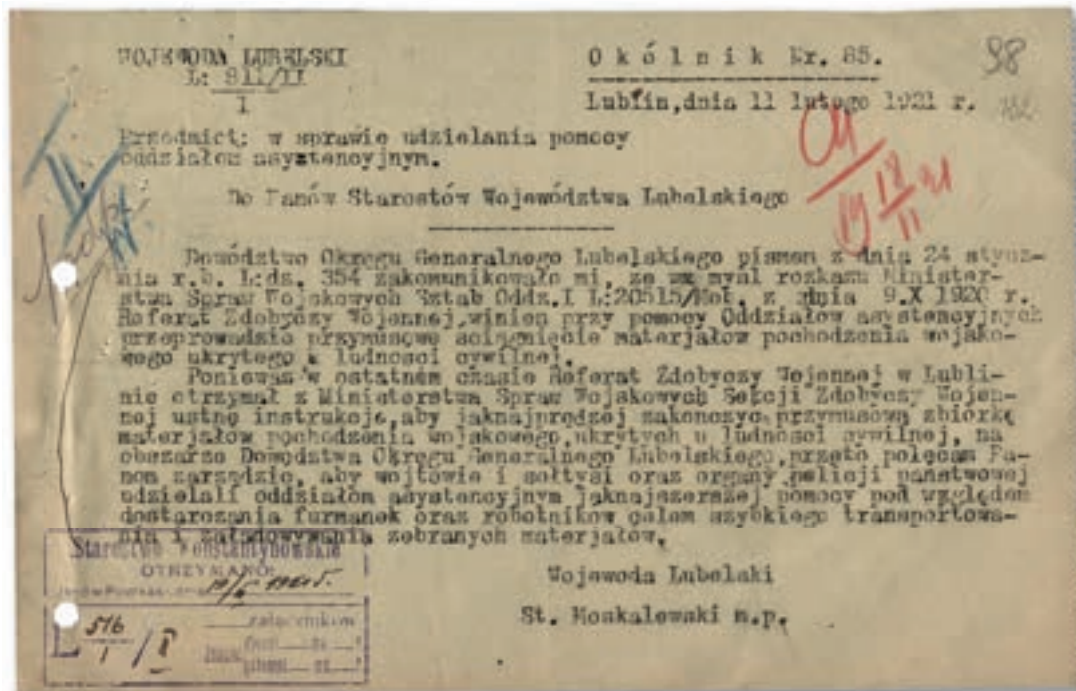
Dowódca 5-ej Armji.

Il. 102. Rozporządzenie wojewody lubelskiego w przedmiocie zakazu kupna, przechowywania i posiadania zdobyczy wojennej oraz rzeczy wojskowych i przedmiotów zrabowanych w urzędach państwowych u osób i w domach prywatnych, Lublin 24 VIII 1920 r. (Akta miasta Lublina 1918–1939, Wydział Gospodarczy, sygn. 1728)

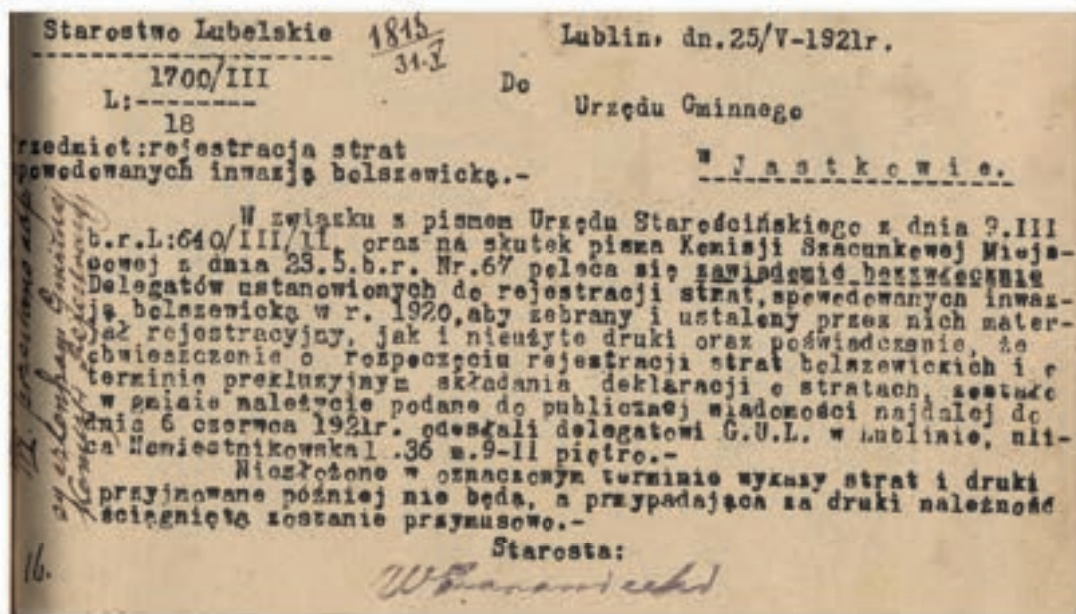
II. 103. Okólnik nr 355
wojewody lubelskiego w sprawie
rejestracji działań bolszewickich,
Lublin 25 VIII 1920 r.
(Starostwo Powiatowe Łukowskie,
sygn. 248)

Bitwa Warszawska miała fundamentalne znaczenie dla losów młodej państwowości polskiej, która dopiero co uzyskała swój kształt terytorialny. To zwycięstwo było również ważne dla innych krajów europejskich, gdyż rewolucja bolszewicka na pewno nie zatrzymałaby się na Polsce. Sukces ten nie byłby możliwy, gdyby nie postawa żołnierzy, którzy gotowi byli ponieść najwyższą ofiarę. Nie można również zapominać o ludności cywilnej, która pomimo agitacji bolszewickiej, wywołującej nastroje antywojenne, śpieszyła żołnierzom z pomocą. Zaprezentowany album, którego tematyka jest ściśle związana z materiałami archiwalnymi przechowywanymi w Archiwum Państwowym w Lublinie, ma za zadanie ukazać, jak wyglądała wojna tocząca się z perspektywy nie tyle żołnierza walczącego na pierwszej linii frontu, ale problemów, z którymi musiał zmierzyć się zwykły obywatel w trakcie trwania wojny, która zmieniła życie tak wielu.

II. 104. Okólnik nr 85 wojewody lubelskiego w sprawie udzielenia pomocy oddziałom asytencyjnym, Lublin 11 II 1921 r. (Starostwo Powiatowe Konstantynowskie 1918–1932, sygn. 114)

II. 105. Pismo starosty lubelskiego w sprawie rejestracji strat spowodowanych inwazją bolszewicką, Lublin 25 V 1921 r. (Akta Gminy w Jastkowie, sygn. 3)

Bibliografia

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE:

Archiwum Państwowe w Lublinie:

Akta miasta Lublina 1918–1939 (22):

- Wydział Gospodarczy – sygn. 1728.
- Wydział Oświaty i Kultury – sygn. 3980.

Archiwum Łosiów z Niemiec (80) – sygn. 141.

Urząd Wojewódzki Lubelski (403) – sygn. 174, 3235.

Wojewódzki Komitet Obrony Narodowej w Lublinie (428) – sygn. 1.

Zbiór afiszów i druków ulotnych (632) – sygn. 173, 199–200, 688.

ŹRÓDŁA PRAWNE:

Rozporządzenie Rady Obrony Państwa z dnia 11 VIII 1920 r. o ustanowieniu Krzyża Walecznych, Dziennik Ustaw 1920 r., nr 87, poz. 572.

Ustawa z dnia 23 VI 1923 r. o ustanowieniu Krzyża Zasługi, Dziennik Ustaw 1923 r., nr 62, poz. 458.

ŹRÓDŁA PRASOWE:

„Głos Lubelski” 1920, nr 179, 200, 220.

„Ziemia Lubelska” 1920, nr 318, 349.

OPRACOWANIA:

Afisze, plakaty i druki ulotne z lat 1918–1921 w zasobie Archiwum Państwowego w Lublinie, oprac. K. Kołodziejczyk, Lublin 2018.

Czubiński A., *Historia Polski 1864–2001*, wyd. 2, Wrocław–Warszawa–Kraków 2008.

Cyfrowicz J., *Rok 1920 w Polsce i powiecie lubartowskim*, „Wspólnota Powiatowa (Lubartów)” 2006, nr 32.

- Czubiński A., *Historia powszechna XX wieku*, Poznań 2011.
- Harczerze Lubelszczyzny w wojnie polsko-bolszewickiej 1919–1920*, red. S. Dąbrowski, Lublin 2009.
- Horoch E., *Komunistyczna Partia Polski w województwie lubelskim w latach 1918–1938*, Lublin 1993.
- Horoch E., *Lubelska organizacja Komunistycznej Partii Robotniczej Polski wobec wojny polsko-bolszewickiej w 1920 roku*, „Annales UMCS, sectio F – Historia” 1996, t. 51.
- Kalinowski S., *Obrona linii Bugu i walki pod Białą Podlaską w 1920 r.*, „Gości-niec Podlaski” 2005, nr 3.
- Krzywoszewski S., *Propaganda polska*, „Świat” 1920, nr 34.
- Leinwand A. J., *Polski plakat propagandowy w okresie wojny polsko-sowieckiej (1919–1920)*, „Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej” 1993, t. 28.
- Lewandowski J., *Lubelszczyzna w czasie wojny 1920 roku*, „Nowe Relacje” 1990, nr 13.
- Lipiński M., *Wojna polsko-bolszewicka w powiecie łukowskim*, „Nowa Gazeta Łukowska” 2000, nr 18.
- Litwiński R., *Policja Państwowa w województwie lubelskim 1919–1939*, Lublin 2001.
- Litwiński R., *Policja Państwowa województwa lubelskiego w czasie wojny polsko-radzieckiej 1920 r.*, „Rocznik Chełmski” 1996, t. 2.
- Maziarczyk W., *Wysilek obronny Zamościa w czasie wojny polsko-sowieckiej 1920 r.*, „Zamojsko-Wołyńskie Zeszyty Muzealne” 2004, t. 2.
- Nowak W., Ślipiec J., *Polsko-ukraińskie walki z Armią Czerwoną w 1920 roku na Zamojszczyźnie*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2004, t. 1(206).
- Odziemkowski J., *Cyców 1920*, Warszawa 1992.
- Odziemkowski J., *Leksykon wojny polsko-sowieckiej 1919–1920*, Warszawa 2004.
- Polski plakat propagandowy dwudziestolecia międzywojennego w zasobie Archiwum Państwowego w Lublinie*, oprac. M. Schmeichel-Zarzeczna, wyd. 2, Lublin 2019 (Ikonoteka Lubelska, t. 3).
- Roszkowski W., *Najnowsza historia Polski 1914–1945*, Warszawa 2003.
- Sioma M., *Spółeczne konsekwencje najazdu Armii Czerwonej w 1920 r. na Lubelszczyznę*, „Rocznik Chełmski” 2007, t. 11.
- Szczepański J., *Spółeczeństwo Polski w walce z najazdem bolszewickim*, Warszawa–Pułtusk 2000.
- Wyszczelski L., *Kampania ukraińska 1920 r.*, Warszawa 2009.

Spis ilustracji

- Il. 1. Fotografia Józefa Piłsudskiego z Bolesławem Wieniawą-Długoszowskim (Akta rodziny Janiszewskich, Spis 1, sygn. 2)
- Il. 2. Fotografia pułku białych ułanów przed kościołem w Łukowie, Łuków 1918 r. (Spuścizna Emiliana i Konrada Russyanów [Emilian, właściciel dóbr Teodorówka], sygn. 2)
- Il. 3. Pismo zarządu Klubu Poselskiego PSL informujące o wybraniu Wincentego Witosa na premiera, Warszawa 1920 r. (Akta miasta Lublina 1918–1939, Wydział Gospodarczy, sygn. 1728)
- Il. 4. Mapa województwa lubelskiego z 1920 r., oprac. Z. Słomiński, rys. T. Serwaczyński, Litografia A. Rembowskiego w Lublinie (Zbiór map różnych krajów, sygn. 203)
- Il. 5. Obwieszczenie komisariatu rządowego w Biłgoraju, dotyczące poboru do wojska rocznika 1898, Biłgoraj 13 III 1919 r. (Akta gminy Potok Górny 1864–1954, sygn. 826)
- Il. 6. Obwieszczenie komisariatu rządowego w Lublinie, dotyczące przeglądu wojskowego roczników 1890–1895, Lublin 25 VII 1920 r., Drukarnia Państwowa w Lublinie (Akta miasta Lublina 1918–1939, Wydział Gospodarczy, sygn. 1728)
- Il. 7. Rozporządzenie wojewody lubelskiego w przedmiocie powołania ludności miasta Lublina i przedmieść do osobistych świadczeń wojennych, Lublin 14 IX 1920 r. (Akta miasta Lublina 1918–1939, Wydział Gospodarczy, sygn. 1728)
- Il. 8. Obwieszczenie zastępcy dowódcy generalnego okręgu lubelskiego „Do Ludności Gen. Okr. Lubelskiego!”, informujące o elementach ubioru, które miał ze sobą przynieść rekrut gotowy do służby, Drukarnia Państwowa w Lublinie (Akta gminy Potok Górny 1864–1954, sygn. 826)
- Il. 9. Obwieszczenie starosty hrubieszowskiego o sytuacji w zaopatrzeniu armii, ośrodków przemysłowych i ludności bezrolnej w środki żywnościowe, Hrubieszów 23 VII 1920 r., Druk Sejmiku Hrubieszowskiego (Akta gminy Dziekanów, sygn. 4)
- Il. 10. Obwieszczenie wojewody lubelskiego w przedmiocie zwalczania nadużyć przy zakupach i rekwizycjach, dokonywanych u ludności cywilnej na rzecz armii, Lublin 24 VIII 1920 r. (Akta miasta Lublina 1918–1939, Wydział Gospodarczy, sygn. 1728)

- Il. 11. Odezwa Wojewódzkiego Komitetu Obrony Narodowej w Lublinie dotycząca zachowania spokoju w związku z sytuacją na froncie, 1920 r. (Zbiór afiszów i druków ulotnych, 1861–1954, sygn. 197)
- Il. 12. Pismo komendanta głównego policji zawierające wskazówki, którymi miały się kierować oddziały policji podczas trwania działań wojennych, Warszawa 22 VII 1920 r. (Komenda Wojewódzka Policji Państwowej w Lublinie, sygn. 70)
- Il. 13. Pismo komendanta Policji Państwowej okręgu lubelskiego w sprawie pomocy w prowadzeniu prac fortyfikacyjnych, Lublin 27 VII 1920 (Komenda Wojewódzka Policji Państwowej w Lublinie, sygn. 75)
- Il. 14. Odezwa biskupa podlaskiego do księży dziekanów diecezji podlaskiej, Janów 9 VII 1920 r. (Wojewódzki Komitet Obrony Narodowej w Lublinie, sygn. 4)
- Il. 15. Okólnik nr 636 komendanta głównego policji w sprawie współdziałania organów administracyjnych z władzami wojskowymi w walce ze szpiegostwem i propagandą bolszewicką w wojsku, Warszawa 10 X 1919 r. (Komenda Wojewódzka Policji Państwowej w Lublinie, sygn. 36)
- Il. 16. Raport Czesława Roli dotyczący agitacji bolszewickiej we wsi Kosuty, Łuków 15 II 1920 r. (Starostwo Powiatowe Łukowskie, sygn. 248)
- Il. 17. Decyzja o areszcie dla Stefana Presnera, oskarżonego o sprzyjanie bolszewizmowi (Prokuratura Sądu Okręgowego w Białej Podlaskiej z lat 1919–1931 [1932–1959], sygn. 108)
- Il. 18. Pismo prokuratora przy Sądzie Okręgowym w Radomiu w sprawie przeciwko Antoniemu Skubińskiemu i Stanisławowi Adamczykowi o rozdawanie w koszarach proklamacji o treści komunistycznej, 27 VI 1919 r. (Prokurator Sądu Apelacyjnego w Lublinie, sygn. 32)
- Il. 19. Raport sytuacyjny komendy Policji Państwowej obwodu włodawskiego, 10 VII 1920 r. (Komenda Wojewódzka Policji Państwowej w Lublinie, sygn. 27)
- Il. 20. Okólnik nr 263 starosty lubelskiego w sprawie odezw agitacyjnych rozrzuconych z aeroplanów nieprzyjacielskich, Lublin 4 VIII 1920 r. (Komenda Powiatowa Policji Państwowej w Lublinie, sygn. 3)
- Il. 21. Okólnik komendanta głównego policji informujący o zarządzeniu ogólnej obławy na deztererów w całym kraju, Warszawa 7 XI 1919 r. (Komenda Wojewódzka Policji Państwowej w Lublinie, sygn. 69)
- Il. 22. Rozkaz komendanta Policji Państwowej w Zamościu dotyczący przeprowadzania obławy na deztererów i popisowych, Zamość 12 V 1920 r. (Komenda Powiatowa Policji Państwowej w Zamościu, sygn. 17)
- Il. 23. Pismo Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w sprawie zwalczania dezercji, Warszawa 7 VII 1920 r. (Komenda Wojewódzka Policji Państwowej w Lublinie, sygn. 69)
- Il. 24. Obwieszczenie wojewody lubelskiego w sprawie sądów doraźnych na deztererów, Lublin 14 VII 1920 r., Drukarnia Państwowa w Lublinie (Zbiór afiszów i druków ulotnych, 1861–1954, sygn. 192)

- Il. 25. Wyrok kary śmierci na Piotra Ryczko za dezercję, Lublin 14 IX 1920 r., Drukarnia Państwowa w Lublinie (Akta miasta Lublina 1918–1939, Wydział Gospodarczy, sygn. 1728)
- Il. 26. Obwieszczenie o wyrokach śmierci wydanych przez wojskowe sądy doraźne, Lublin 17 IX 1920 r., Drukarnia Państwowa w Lublinie (Akta miasta Lublina, 1918–1939, Wydział Gospodarczy, sygn. 1728)
- Il. 27. Wezwanie wojewody lubelskiego do zwalczania dezercji, Lublin 23 IX 1920 r., Drukarnia Państwowa w Lublinie (Zbiór afiszów i druków ulotnych 1861–1954, sygn. 207)
- Il. 28. Pismo wojewody lubelskiego w sprawie zwracania uwagi na ruch ludności żydowskiej, ukraińskiej i rosyjskiej podczas ewakuacji, Lublin 13 VII 1920 r. (Komenda Powiatowa Policji Państwowej w Chełmie Lubelskim, sygn. 60)
- Il. 29. Pismo starostwa radzyńskiego dotyczące ewakuacji z ziem wschodnich – terenów objętych działaniami wojennymi, Radzyń 30 VII 1920 r. (Akta gminy Suchowola z lat 1903–1954, sygn. 35)
- Il. 30. Karta służbowa przodownika Kluczyka, Chełm 6 VIII 1920 r. (Komenda Powiatowa Policji Państwowej w Chełmie, sygn. 60)
- Il. 31. Sprawozdanie z działalności policji za czas najazdu nieprzyjaciela na powiat radzyński, Radzyń 9 IX 1920 r. (Komenda Wojewódzka Policji Państwowej w Lublinie, sygn. 582)
- Il. 32. Odezwa Naczelnika Państwa i Naczelnego Wodza Józefa Piłsudskiego „Żołnierze Rzeczypospolitej!” wzywająca do obrony Ojczyzny, Warszawa 3 VII 1920 r., Drukarnia Państwowa w Warszawie (Akta miasta Lublina 1918–1939, Wydział Gospodarczy, sygn. 1728)
- Il. 33. Odezwa Naczelnika Państwa i Naczelnego Wodza Józefa Piłsudskiego „Obywatele Rzeczypospolitej! Ojczyzna w potrzebie!” dotycząca dobrowolnego zaciągu w szeregi armii, Warszawa 3 VII 1920 r., Drukarnia Państwowa w Warszawie (Zbiór afiszów i druków ulotnych, 1861–1954, sygn. 2040)
- Il. 34. Afisz propagandowy „Wróg u bram! Na szaniec! Każdy obywatel! Każda marka!”, 1920 r., Drukarnia Franciszka Pilczka (Zbiór afiszów i druków ulotnych, 1861–1954, sygn. 205)
- Il. 35. Plakat propagandowy „Do broni! Tak wygląda wieś polska zajęta przez bolszewików”, Franciszek Nieczuja-Urbański, 1920 r., Litografia Artystyczna W. Główniczewskiego w Warszawie (Akta miasta Lublina 1918–1939, Wydział Gospodarczy, sygn. 1728)
- Il. 36. Plakat propagandowy „Wróg u granic Ojczyzny! Wstępujcie do Armii Ochotniczej!”, 1920 r., Litografia Artystyczna W. Główniczewskiego w Warszawie (Zbiór afiszów i druków ulotnych 1861–1954, sygn. 187)
- Il. 37. Odezwa propagandowa „O czym wszyscy wiedzieć musicie” dotycząca stosunków polsko-sowieckich, 1920 r., Drukarnia Artystyczna K. Kopytowski i S-ka (Zbiór afiszów i druków ulotnych 1861–1954, sygn. 46)

- Il. 38. Plakat propagandowy „Wstąp do wojska! Broń Ojczyzny!”, Stanisław Sawiczewski, 1920 r., Litografia Artystyczna W. Główczewskiego w Warszawie (Zbiór afiszów i druków ulotnych 1861–1954, sygn. 194)
- Il. 39. Plakat propagandowy „Ludu polski chwyć za broń!”, sygnowany F. S. (Felicjan Szczęsny-Kowarski), 1920 r., Zakład Graficzny „Sztuka” w Toruniu (Zbiór afiszów i druków ulotnych 1861–1954, sygn. 44)
- Il. 40. Plakat propagandowy „Bij bolszewika”, 1919 r., Zakład Litograficzno-Artystyczny Adolf Hegedüs we Lwowie (Zbiór afiszów i druków ulotnych 1861–1954, sygn. 43)
- Il. 41. Plakat propagandowy „Broń twej ojczyzny, rodziny i chaty!”, 1920 r., Drukarnia Literacka w Warszawie (Zbiór afiszów i druków ulotnych 1861–1954, sygn. 195)
- Il. 42. Odezwa „Rodacy!” w sprawie pomocy materialnej dla żołnierzy, 1919 r. (Zbiór afiszów i druków ulotnych 1861–1954, sygn. 182)
- Il. 43. Afisz informacyjny „Zbiórka lutowa na Polskie Towarzystwo Czerwonego Krzyża”, Druk L. Bilińskiego i W. Maślankiewicza, Warszawa, Nowogrodzka 17 (Akta miasta Lublina 1918–1939, Wydział Gospodarczy, sygn. 1728)
- Il. 44. Plakat informacyjny „Wielka Loteria Czerwonego Krzyża Wielkopolskiego dla polskiego żołnierza pod hasłem: „Wszystko dla Ojczyzny”, Zakłady Graficzne D.O. Gen, Poznań (Zbiór afiszów i druków ulotnych 1861–1954, sygn. 122)
- Il. 45. Druk informacyjny wydziału finansowo-rachunkowego Wojewódzkiego Komitetu Obrony Narodowej w Lublinie dotyczący składania ofiar na rzecz komitetu (Zbiór afiszów i druków ulotnych 1861–1954, sygn. 188)
- Il. 46. Druk informacyjny dotyczący grup podatkowych wpłacających na Społeczny Podatek Obrony Narodowej, Druk A. Rozdoba, Lublin (Wojewódzki Komitet Obrony Narodowej w Lublinie, sygn. 34)
- Il. 47. Pismo informujące o wysokości kwoty przekazanej w ramach Społecznego Podatku Obrony Narodowej przez Ordynację Zamojską, Godziszów 10 III 1920 r. (Wojewódzki Komitet Obrony Narodowej w Lublinie, sygn. 36)
- Il. 48. Pismo informujące o wysokości kwoty przekazanej w ramach Społecznego Podatku Obrony Narodowej przez 2-gie Lubartowskie Towarzystwo Pożyczkowo-Oszczędnościowe i Kantor Wymiany Pieniędzy, Lubartów 3 VII 1920 r. (Wojewódzki Komitet Obrony Narodowej w Lublinie, sygn. 36)
- Il. 49. Pismo informujące o wysokości kwoty przekazanej w ramach Społecznego Podatku Obrony Narodowej przez Bank Kupiectwa Polskiego, Lublin 20 VII 1920 r. (Wojewódzki Komitet Obrony Narodowej w Lublinie, sygn. 36)
- Il. 50. Pismo informujące o wpłaceniu w ramach Społecznego Podatku Obrony Narodowej pieniędzy przez magistrat miasta Lublina, Lublin 11 II 1921 r. (Wojewódzki Komitet Obrony Narodowej w Lublinie, sygn. 36)
- Il. 51. Fragment spisu darowizn w metalach i przedmiotach przekazanych na rzecz funduszu Wojewódzkiego Komitetu Obrony Narodowej (Wojewódzki Komitet Obrony Narodowej w Lublinie, sygn. 38)

- Il. 52. Fragment kroniki I Ostrowieckiej Drużyny Harcerskiej im. Mariana Langiewicza 1919–1930 (Ostrowiecka Drużyna Harcerska im. M. Langiewicza 1919–1930, sygn. 1)
- Il. 53. Rozkaz nr 5 komendanta wojewódzkiego Straży Obywatelskiej w Lublinie wzywający do natychmiastowego wcielenia w szeregi straży wszystkich chętnych mężczyzn, Lublin 13 VIII 1920 r. (Komenda Wojewódzka Straży Obywatelskiej w Lublinie, sygn. 9)
- Il. 54. I odezwa komendanta wojewódzkiego Straży Obywatelskiej do ludności województwa lubelskiego, Lublin 25 VIII 1920 r. (Komenda Wojewódzka Straży Obywatelskiej w Lublinie, sygn. 9)
- Il. 55. II odezwa komendanta wojewódzkiego Straży Obywatelskiej do ludności województwa lubelskiego, 25 VIII 1920 r. (Komenda Wojewódzka Straży Obywatelskiej w Lublinie, sygn. 9)
- Il. 56. Instrukcje Straży Obywatelskiej, Lublin 25 VIII 1920 r., druk M. Kossakowska (Komenda Wojewódzka Straży Obywatelskiej w Lublinie, sygn. 9)
- Il. 57. Legitymacja Aleksandra Michalskiego, członka Straży Obywatelskiej, 23 VIII 1920 r. (Komenda Wojewódzka Straży Obywatelskiej w Lublinie, sygn. 5)
- Il. 58. Przyrzeczenie, które musiał złożyć każdy członek Straży Obywatelskiej (Komenda Wojewódzka Straży Obywatelskiej w Lublinie, sygn. 5)
- Il. 59. Życiorys Czesława Geberta, urodzonego w 1902 r. w Żelechowie, zawierający informację o jego udziale w wojnie polsko-bolszewickiej (Urząd Wojewódzki Lubelski 1918–1939, Akta osobowe, sygn. 488)
- Il. 60. Fragment rozkazu nr 41 komendy Policji Państwowej okręgu lubelskiego, w którym znajduje się podziękowanie i pochwała za postawę policjantów biorących udział w obronie Zamościa, Lublin 15 IX 1920 r. (Komenda Wojewódzka Policji Państwowej w Lublinie, sygn. 486)
- Il. 61. Opinia Powiatowego Oddziału Związku Straży Pożarnej w Lublinie dotycząca Klemensa Troncowicza, Lublin 18 V 1937 r. (Starostwo Powiatowe Lubelskie 1919–1939, sygn. 21)
- Il. 62. Książeczka stanu służby oficerskiej porucznika dr. Jana Danielskiego, Tarnopol 17 XI 1931 r. (Akta rodziny Barszczewskich i Danielskich, Spis 11, sygn. 15)
- Il. 63. Opinia dowódcy 2 Pułku Strzelców Granicznych dotycząca porucznika dr. Jana Danielskiego, Buczacz 2 III 1920 r. (Akta rodziny Barszczewskich i Danielskich, Spis 11, sygn. 15)
- Il. 64. Karta imieninowa dla porucznika dr. Jana Danielskiego, lekarza wojskowego, wręczona od wdzięcznych felczerów z I dywizjonu 2 Pułku Strzelców Granicznych, 24 VI 1920 r. (Akta rodziny Barszczewskich i Danielskich, Spis 11, sygn. 15)
- Il. 65. Świadectwo dojrzałości Jana Kołconą z adnotacją, że w 1920 r. stanął w obronie ojczyzny, Chełm 18 VI 1921 r. (Państwowe Gimnazjum i Liceum im. Stefana Czarnieckiego w Chełmie, sygn. 1/1)

- Il. 66. Pismo dowództwa okręgu generalnego lubelskiego w sprawie przyznania Krzyża Walecznych ks. Widoskiemu i Marianowi Krasnodębskiemu, Lublin 18 II 1921 r. (Starostwo Powiatowe Hrubieszowskie, sygn. 9)
- Il. 67. Druk informacyjny „Medal Pamiątkowy za Wojnę 1918–1921”, Warszawa 25 X 1928 r. (Urząd Wojewódzki Lubelski 1918–1939, Wydział Ogólny, sygn. 136)
- Il. 68. Fotografia portretowa podporucznika Stefana Janiszewskiego, który zginął w 1920 r. podczas działań zbrojnych w trakcie wojny polsko-bolszewickiej (Akta rodziny Janiszewskich, sygn. 2)
- Il. 69. Legitymacja Krzyża Walecznych podporucznika Stefana Janiszewskiego (Akta rodziny Janiszewskich, sygn. 2)
- Il. 70. Krzyż Walecznych (awers i rewers) podporucznika Stefana Janiszewskiego (Akta rodziny Janiszewskich, sygn. 2)
- Il. 71. Fotografia portretowa porucznika Henryka Dąbrowskiego (Akta rodzin Dąbrowskich i Zembruskich, sygn. 6)
- Il. 72. Legitymacja Krzyża Walecznych porucznika Henryka Dąbrowskiego (Akta rodzin Dąbrowskich i Zembruskich, sygn. 6)
- Il. 73. Krzyż Walecznych (awers i rewers) porucznika Henryka Dąbrowskiego (Akta rodzin Dąbrowskich i Zembruskich, sygn. 6)
- Il. 74. Wniosek na Krzyż Zasługi Michała Józefa Tymoszowa (Starostwo Powiatowe Krasnostawskie, sygn. 1)
- Il. 75. Złoty Krzyż Zasługi Tadeusza Dąbrowskiego (Akta rodzin Dąbrowskich i Zembruskich, Spis 2, sygn. 3)
- Il. 76. Krzyż Zasługi Tadeusza Dąbrowskiego (Akta rodzin Dąbrowskich i Zembruskich, Spis 2, sygn. 4)
- Il. 77. Mapa powiatu konstantynowskiego z oznaczeniem cmentarzy wojennych – obecnie terytorium powiatów bialskiego i siedleckiego (Starostwo Powiatowe Konstantynowskie, 1918–1932, sygn. 115)
- Il. 78. Fotografia grobu poległych w 1920 r. w Pratulinie (Starostwo Powiatowe Konstantynowskie, 1918–1932, sygn. 115)
- Il. 79. Mapa rozlokowania mogił wojennych w powiecie konstantynowskim – obecnie terytorium powiatów bialskiego i siedleckiego (Starostwo Powiatowe Konstantynowskie, 1918–1932, sygn. 115)
- Il. 80. Odezwa Polskiego Towarzystwa Opieki nad Grobami Bohaterów w sprawie organizacji środków finansowych na ochronę i konserwację mogił żołnierzy, Drukarnia S. Küblera Lwów (Starostwo Powiatowe Lubelskie 1918–1939, sygn. 1397)
- Il. 81. Odezwa Towarzystwa „Polskiego Żałobnego Krzyża” w sprawie objęcia opieką mogił żołnierzy, Drukarnia Przemysłowa, Warszawa, Żórawia 45 (Starostwo Powiatowe Janowskie, sygn. 12)
- Il. 82. Pismo dowódcy okręgu korpusu nr II Lublin w sprawie nawiązania współpracy władz administracyjnych z Towarzystwem „Polskiego Żałobnego Krzyża”,

- Lublin 20 XII 1921 r. (Urząd Wojewódzki Lubelski, 1918–1939, Wydział Komunikacyjno-Budowlany, sygn. 3235)
- Il. 83. Pismo Towarzystwa „Polskiego Żałobnego Krzyża” w Janowie Lubelskim w sprawie działań organizacyjnych towarzystwa oraz kwesty na groby wojenne, Janów Lubelski 19 XI 1922 r. (Starostwo Powiatowe Janowskie, sygn. 12)
- Il. 84. Instrukcja dla wiejskich komitetów kwestowych w sprawie organizacji zbiórki na groby wojenne (Starostwo Powiatowe Janowskie, sygn. 12)
- Il. 85. Pismo wojewody lubelskiego w sprawie opieki nad cmentarzami wojennymi, Lublin 11 X 1927 r. (Starostwo Powiatowe Lubelskie 1918–1939, sygn. 1397)
- Il. 86. Pismo starosty lubelskiego w sprawie porządkowania grobów oraz sprzedaży cegiełek na remont i utrzymanie cmentarzy wojennych, Lublin 29 X 1927 r. (Starostwo Powiatowe Lubelskie 1918–1939, sygn. 1397)
- Il. 87. Cegielka, z której dochód ze sprzedaży miał zasilić fundusz Towarzystwa „Polskiego Żałobnego Krzyża”, Litografia Piller-Neumanna, Lwów (Starostwo Powiatowe Janowskie, sygn. 12)
- Il. 88. Pismo starosty powiatowego w sprawie opieki nad cmentarzami wojennymi, Lublin 1928 r. (Starostwo Powiatowe Lubelskie 1918–1939, sygn. 1397)
- Il. 89. Projekt ogrodzenia mogił pojedynczych i masowych żołnierzy polskich, Lublin 1 III 1930 r., Wzór M. R. P. (Starostwo Powiatowe Lubelskie 1918–1939, sygn. 1397)
- Il. 90. Projekt ogrodzeń cmentarzy wojennych, Lublin 18 III 1930 r., Bohdan Achert (Starostwo Powiatowe Lubelskie 1918–1939, sygn. 1397)
- Il. 91. Schemat organizacyjny Komitetu Obchodu Dziesięciolecia Zwycięskiego Odparcia Najazdu Rosji Sowieckiej w województwie lubelskim (Urząd Wojewódzki Lubelski 1918–1939, Wydział Ogólny, sygn. 174)
- Il. 92. Pocztówka z podobizną Marszałka Józefa Piłsudskiego (Urząd Wojewódzki Lubelski 1918–1939, Wydział Ogólny, sygn. 174)
- Il. 93. Druk przedstawiający wizerunek tablicy pamiątkowej dedykowanej żołnierzom poległym podczas wojny polsko-bolszewickiej, Druk L. Brus, Warszawa (Starostwo Powiatowe Konstantynowskie, 1918–1932, sygn. 21)
- Il. 94. Pismo dotyczące wydania publikacji „Pisma. Mowy. Rozkazy”, 1930 r. (Urząd Wojewódzki Lubelski 1918–1939, Wydział Ogólny, sygn. 174)
- Il. 95. Plakat okolicznościowy „X Rocznica odparcia najazdu Rosji Sowieckiej”, sygnowany gronowski 30 (Tadeusz Gronowski), 1930 r., Zakłady Graficzne E. i Dr Koziańskich (Zbiór afiszów i druków ulotnych, sygn. 501)
- Il. 96. Afisz informacyjny „Obywatele!” zawierający program obchodów 16. rocznicy „Cudu nad Wisłą”, Drukarnia „Popularna”, Lublin, Żmigród 1 (Akta miasta Lublina 1918–1939, Wydział Ogólny, sygn. 298)
- Il. 97. Dodatek do rozkazu nr 62 komendy garnizonu i miasta Lublina w sprawie Święta Czynu Żołnierza Polskiego, Lublin 11 VIII 1938 r. (Akta miasta Lublina 1918–1939, Wydział Oświaty i Kultury, sygn. 3980)
- Il. 98. Zaproszenie Miejskiego Komitetu Uroczystości Państwowych i Narodowych w Lublinie na akademię poświęconą uczczeniu 18. rocznicy Czynu Żołnie-

- rza Polskiego (Akta miasta Lublina 1918–1939, Wydział Oświaty i Kultury, sygn. 3980)
- Il. 99. Afisz „Za spokój duszy pierwszych Żołnierzy, poległych w walkach o Wyzwolenie Ojczyzny w latach 1914–1920” informujący o mszy żałobnej w lubelskim kościele garnizonowym, Drukarnia „Popularna”, Lublin, Żmigród 1 (Akta miasta Lublina 1918–1939, Wydział Oświaty i Kultury, sygn. 3987)
- Il. 100. Mapa granicy wschodniej Rzeczypospolitej Polskiej wyznaczonej w myśl traktatu ryskiego, wykonało Kierownictwo Techniczne Komisji Granicznej Ministerstwa Robót Publicznych, Litografia i druk Akc. Ski. kartogr. i wydawn. „Atlas”, Lwów 1923 r. (Zbiór map różnych krajów, sygn. 105)
- Il. 101. Okólnik wydziału powiatowego łukowskiego w sprawie organizacji władz i ich działań po wyparciu wojsk bolszewickich, Łuków 20 VIII 1920 r. (Akta miasta Kocka z lat 1875–1950, sygn. 70)
- Il. 102. Rozporządzenie wojewody lubelskiego w przedmiocie zakazu kupna, przechowywania i posiadania zdobyczy wojennej oraz rzeczy wojskowych i przedmiotów zrabowanych w urzędach państwowych u osób i w domach prywatnych, Lublin 24 VIII 1920 r. (Akta miasta Lublina 1918–1939, Wydział Gospodarczy, sygn. 1728)
- Il. 103. Okólnik nr 355 wojewody lubelskiego w sprawie rejestracji działań bolszewickich, Lublin 25 VIII 1920 r. (Starostwo Powiatowe Łukowskie, sygn. 248)
- Il. 104. Okólnik nr 85 wojewody lubelskiego w sprawie udzielenia pomocy oddziałom asystencyjnym, Lublin 11 II 1921 r. (Starostwo Powiatowe Konstantynowskie 1918–1932, sygn. 114)
- Il. 105. Pismo starosty lubelskiego w sprawie rejestracji strat spowodowanych inwazją bolszewicką, Lublin 25 V 1921 r. (Akta Gminy w Jastkowie, sygn. 3)

W 2020 r. mija 100 lat od wielkiej bitwy, która rozegrała się na przedpolach Warszawy. Wielki wysiłek mobilizacyjny oraz odwaga i determinacja żołnierzy w obronie młodego państwa polskiego, pozwoliły na dalsze jego funkcjonowanie oraz, co najważniejsze, odparcie ideologii komunistycznej, którą poprzez powszechną rewolucję zamierzano rozciągnąć na inne państwa europejskie a w dalszej kolejności nawet na cały świat. Bitwa Warszawska znalazła zaszczytne miejsce w panteonie sławy oręża polskiego, ale wypada nadmienić, że był to jedynie znaczący epizod w toczącej się od 1919 r. wojnie, która swój koniec znalazła dopiero 2 lata później, w momencie podpisania korzystnego dla strony polskiej traktatu pokojowego w Rydze.

Ze wstępu autora

ARCHIWA
PAŃSTWOWE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE W LUBLINIE

ARCHIWA
PAŃSTWOWE

